

Observatori Català
de la Justícia en
Violència Masclista

Dones preses i conflictivitat.

Una anàlisi del règim disciplinari i la resolució alternativa de conflictes a Catalunya

Autores

Ares Batlle Manonelles
Cristina Güerri Ferrández
Marta Martí Barrachina

Any 2024

Generalitat de Catalunya
**Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada**

L'Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista ha editat aquesta recerca respectant el text original de les autores, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en aquest document són de responsabilitat exclusiva de les autores, i no s'identifiquen necessàriament amb les de l'Observatori.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i l'Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista (Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi.

SECRETARÍA DE ESTADO
DE IGUALDAD
Y CONTRA LA VIOLENCIA DE GÉNERO

DELEGACIÓN DEL GOBIERNO
CONTRA LA VIOLENCIA DE GÉNERO

016

ATENCIÓN A VÍCTIMAS DE
MALOS TRATOS POR VIOLENCIA DE GÉNERO

Activitat finançada a càrrec del crèdits rebuts del Ministeri d'Igualtat
(Secretaria d'Estat d'Igualtat i contra la Violència de Gènere)

Resum

Aquesta recerca analitza la conflictivitat en les dones preses a Catalunya i la gestió que en fa el sistema penitenciari amb la finalitat de realitzar propostes que permetin reduir l'ús del règim disciplinari. Per aquest motiu, s'ha efectuat una anàlisi quantitativa dels expedients disciplinaris en dones preses entre els anys 2021 i 2022, i s'han dut a terme entrevistes a 20 membres del personal penitenciari. L'anàlisi dels expedients disciplinaris mostra que el tipus d'incidents més habituals són les alteracions de l'ordre i les baralles entre internes i que un nombre reduït d'internes acumula una gran proporció dels expedients. L'estudi destaca la falta de separació interior en les presons de dones a Catalunya com una de les principals fonts de conflicte i, a la vegada, com un dels principals obstacles per gestionar-los. Així mateix, s'identifiquen altres orígens dels conflictes com els deutes, les relacions afectives, la impossibilitat de tractar les problemàtiques de salut mental de manera individualitzada i les pròpies condicions de l'empresonament. Per últim, aquesta recerca emfatitza que, d'acord amb el personal penitenciari, la "mediació informal" és una eina clau per a la prevenció i gestió dels conflictes en els mòduls de dones. L'informe conclou amb diferents propostes, entre les quals destaca la necessitat de garantir la separació interior en les presons de dones, la formació bàsica i continuada del personal d'interior en tècniques de resolució dialogada de conflictes, i l'establiment de directrius específiques per part de la SMPRAV i dels centres penitenciaris que facin prevaldre l'ús de la seguretat dinàmica en els mòduls de dones.

Resumen

Esta investigación analiza la conflictividad en las prisiones de mujeres en Cataluña y cómo la gestiona el sistema penitenciario con el fin de proponer mejoras que permitan reducir el uso del régimen disciplinario. Por este motivo, se ha efectuado un análisis cuantitativo de los expedientes disciplinarios incoados a las mujeres presas entre los años 2021 y 2022, y se han realizado entrevistas con 20 miembros del personal penitenciario. El análisis de los expedientes disciplinarios muestra que el tipo de incidentes más habituales son las alteraciones de la orden y las peleas entre internas y que un número reducido de internas acumula una gran proporción de los expedientes. Este estudio destaca la falta de separación interior en las

prisiones de mujeres en Cataluña como una de las principales fuentes de conflicto y, al mismo tiempo, como uno de los principales obstáculos para gestionarlos. Asimismo, se identifican otros orígenes de los conflictos, como las deudas, las relaciones afectivas, la imposibilidad de tratar las problemáticas de salud mental de manera individualizada y las propias condiciones del encarcelamiento. Por último, esta investigación enfatiza que, de acuerdo con el personal penitenciario, la “mediación informal” es una herramienta clave para la prevención y gestión de los conflictos en los módulos de mujeres. El informe concluye con diversas propuestas, entre las cuales destaca la necesidad de garantizar la separación interior en las prisiones de mujeres, la formación básica y continuada del personal de interior en técnicas de resolución dialogada de conflictos, y el establecimiento de directrices específicas por parte de la SMPRAV y de los centros penitenciarios que hagan prevalecer el uso de la seguridad dinámica en los módulos de mujeres.

Abstract

This research analyses conflict in women's prisons in Catalonia and how it is managed by the prison system with the aim of developing recommendations to reduce the use of disciplinary measures. For this purpose, a quantitative analysis of the disciplinary files opened against women prisoners between 2021 and 2022 was carried out and interviews were conducted with 20 members of the prison staff. The analysis of the disciplinary records shows that the most common types of incidents are disturbances of order and fights between inmates, and that a small number of inmates account for a large proportion of the disciplinary records. This study highlights the lack of internal segregation in women's prisons in Catalonia as one of the main sources of conflict and, at the same time, one of the main obstacles to managing it. It also identifies other sources of conflict, such as debts, romantic relationships, the inability to deal with mental health problems on an individual basis and the conditions of imprisonment themselves. Finally, the research highlights that, according to prison staff, 'informal mediation' is a key tool for preventing and managing conflict in women's prisons. The report concludes with a number of recommendations, including the need to ensure segregation in women's prisons, basic and ongoing training for prison staff in dialogue-based conflict resolution

techniques, and the establishment of specific guidelines by the SMPRAV and prison managers to ensure that the use of dynamic security prevails in women's prisons.

Sumari

1. Introducció	8
2. Objectius	10
3. Estat de la qüestió.....	11
3.1. Conflictivitat i règim disciplinari	11
3.1.1. Regulació del règim disciplinari penitenciari.....	11
3.1.2. Explicar la conflictivitat a les presons	19
3.1.3. Gestió de la conflictivitat.....	26
3.2. La conflictivitat en les presons de dones	39
3.2.1. Les presons de dones	39
3.2.2. Aportacions de la criminologia feminista sobre la conflictivitat en dones preses 45	
3.2.3. Estudis empírics de la conflictivitat de les dones preses	49
3.2.4. Aplicació del règim disciplinari a les presons catalanes	51
4. Mètode	57
4.1. Anàlisi dels expedients 2021-2022	58
4.2. Anàlisi de casos significatius (incidents crítics).....	61
4.3. Entrevistes amb professionals de l'àmbit penitenciari i la resolució alternativa de conflictes.....	64
5. Resultats	66
5.1. Anàlisi del conjunt dels expedients disciplinaris (gener 2021-desembre 2022, n=2.426)	66
5.1.1. Dades sobre els expedients disciplinaris	66

5.1.2.	Dades sobre les dones preses amb expedients disciplinaris.....	73
5.1.3.	Dades sobre l'acumulació d'expedients.....	75
5.2.	Anàlisi d'una mostra dels expedients disciplinaris iniciats entre gener de 2021 i desembre de 2022 (n=300).....	77
5.3.	Anàlisi de les entrevistes a personal penitenciari.....	83
5.3.1.	El context de les dones preses i la conflictivitat.....	84
5.3.2.	Fonts de conflicte en les presons i mòduls de dones	94
5.3.3.	La gestió dels conflictes i les alternatives al règim disciplinari.....	110
6.	Discussió i conclusions	119
7.	Propostes.....	130
8.	Referències bibliogràfiques	141
8.1.	Recursos web	152
9.	Annexos	153
9.1.	Annex 1. Dades sobre la selecció de la mostra de la metodologia descrita en l'apartat 4.2.....	153
9.2.	Annex 2. Anàlisi comparant les internes que tenen 1-2 expedients durant 2021 i 2022 amb les internes que en tenen més de 2.	153

1. Introducció

El present estudi s'emmarca en el Macro-projecte de Recerca 'Gènere i Execució penal: adequació diferencial de l'execució penal a la perspectiva de gènere' del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, el qual busca generar l'evidència necessària per elaborar un model específic per a les dones, ja que actualment el model que s'aplica al conjunt de la població penitenciària, sense cap consideració diferencial de gènere, es considera inadequat. En concret, el present informe forma part del bloc temàtic 2.5. del macro-projecte sobre sistema disciplinari, seguretat i resolució de conflictes i analitza la conflictivitat en les dones preses a Catalunya i la gestió per que en fa el sistema penitenciari.

La literatura criminològica ha estudiat la conflictivitat a les presons centrant-se en com es manté l'ordre i la seguretat i la violència en les presons (Bottoms, 1999; Edgar, O'Donnell i Martin, 2012). No obstant, la conflictivitat en dones preses ha estat menys estudiada, tant a nivell internacional com nacional (Almeda, 2002a; Moore i Scraton, 2016; Kruttschnitt i Gartner, 2003)¹. La manca d'estudis en el nostre context fa necessària aquesta recerca per avançar en el coneixement que permeti reduir i gestionar millor la conflictivitat de les dones en les nostres presons.

Els mètodes utilitzats són, en primer lloc, una anàlisi dels 2.462 expedients disciplinaris incoats a les dones de les presons catalanes durant el 2021 i 2022. Amb aquests expedients es du a terme un anàlisi descriptiu de l'aplicació de règim disciplinari i les dones que tenen expedients. També es du a terme una anàlisi de la descripció de fets d'una mostra d'aquests expedients per estudiar quins són els factors concurrents als incidents que donen lloc a una resposta del règim disciplinari. En segon lloc, s'han fet entrevistes a 20 membres del sistema penitenciari (d'interior, de tractament, de l'àmbit sanitari i de l'àmbit de la mediació).

En aquesta recerca el terme "conflictivitat" s'utilitza per referir-nos a les conductes infractores, és a dir, a les infraccions de conducta que venen definides com a infraccions disciplinàries. No obstant, la conflictivitat a les presons va més enllà d'aquelles conductes que trenquen amb les normes de la presó (per exemple, quan

¹ A Catalunya podem trobar una excepció en Batlle (2021).

dues internes s'enfaden sense que s'acabin barallant). Tot i així, donat que l'eina formal que estableix la legislació per a la gestió de la conflictivitat en les presons és el règim disciplinari, estudiar l'aplicació d'aquest és una manera de quantificar la conflictivitat. Així, en aquesta investigació s'estudia la conflictivitat fonamentalment des de dos fonts: l'aplicació del règim disciplinari i la visió del personal penitenciari. Per tant, és important tenir en compte aquesta recerca se centra, d'una banda, en la conflictivitat registrada pel règim disciplinari i, d'altra banda, que la visió de la conflictivitat exposada és la del personal penitenciari, mancant la de les pròpies dones preses.

El present informe s'estructura de la següent manera: primer es presenten els objectius i es desenvolupa l'estat de la qüestió, exposant la literatura criminològica sobre la conflictivitat, la gestió d'aquesta i les particularitat d'aquesta qüestió per a les dones preses. A continuació, s'explica el mètode utilitzat, diferenciant l'anàlisi quantitativa i qualitativa dels expedient i les entrevistes. Seguidament, s'exposen els resultats, primer, de l'anàlisi dels expedients, que permet quantificar l'ús del règim disciplinari com a indicador de conflictivitat i explorar els orígens d'aquesta. Posteriorment, s'exposen els resultats de les entrevistes, destacant els elements de la separació interior en les presons i mòduls de dones i les seves particularitats, les principals fonts de conflicte i la gestió dels mateixos. Per últim, es realitza una discussió dels resultats juntament amb les principals conclusions, i es finalitza amb una sèrie de propostes de millora dirigides principalment a l'Administració penitenciària.

2. Objectius

L'objectiu principal de la recerca és analitzar la conflictivitat en dones preses a Catalunya i la gestió que en fa el sistema penitenciari.

Els objectius específics que el projecte vol assolir són:

1. Quantificar l'ús del règim disciplinari en dones preses en funció del tipus d'incident i la seva gravetat.
2. Conèixer els factors concurrents als principals tipus d'incidents que donen lloc a una resposta del règim disciplinari.
3. Analitzar quines eines utilitza el personal penitenciari per a gestionar els diferents tipus d'incidents i en quins casos es recorre a la via disciplinària i per què.
4. Explorar alternatives al règim disciplinari per a la gestió de conflictes i altres tipus d'incidents que resultin viables en el sistema penitenciari català.

3. Estat de la qüestió

3.1. Conflictivitat i règim disciplinari

3.1.1. Regulació del règim disciplinari penitenciari

Aquest apartat recull la principal regulació del règim disciplinari penitenciari, centrant-se en els aspectes rellevants per al treball empíric presentat en aquest informe. El règim disciplinari penitenciari espanyol principalment està regulat a la Llei Orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària (LOGP) i al Reial Decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament Penitenciari (RP/1996).

Abans d'explicar la regulació espanyola, cal esmentar breument que hi ha, fonamentalment, dos peces de regulació internacional que han impactat en com es regula el règim disciplinari a nivell estatal. D'una banda, les Regles Nelson Mandela de les Nacions Unides² marquen la filosofia que han de comprendre els règims disciplinaris: "L'ordre i la disciplina es mantindran amb fermesa, però sense imposar més restriccions de les necessàries per mantenir la seguretat i la bona organització de la vida en comú" (Regla 36). Aquesta doble finalitat és la que recull la regulació penitenciària espanyola actualment. A més a més, les Regles Nelson Mandela fan referència a la prohibició de tractes cruels, inhumans o degradants (aïllament en cel·la fosca, reduccions de menjar o aliments, etc.) i també a la prohibició de l'ús de mitjans coercitius com a sancions. Destaca que la Regla 45.2 remet a la Regla 22 de les Regles de Bangkok³ que limita l'aplicació de la sanció aïllament a dones embarassades, dones amb fills/es al centre penitenciari i mares lactants; aspecte que recull la legislació espanyola actual (art. 43.3 LOGP i 254.3 RP/1996).

D'altra banda, en l'àmbit europeu, les diferents Regles Penitenciàries Europees (1973, 1987 i, les vigents, 2006⁴) tenen un impacte costós en el desenvolupament

² Regles Mímines de les Nacions Unides per al Tractament dels Reclusos (Regles Nelson Mandela). Resolució aprovada per l'Assemblea General A/RES/70/175 de 17 de desembre de 2015.

³ Regles de les Nacions Unides per al tractament de les recluses i mesures no privatives de la llibertat per a les dones delinqüents (Regles de Bangkok). Resolució aprovada per l'Assemblea General A/RES/65/229 de 21 de desembre de 2010.

⁴ Recomanació N. (73) 5 Regles Mímines Europees per al Tractament de Persones Preses. Aprovada pel Comitè de Ministres el 19 de gener de 1973 a la 217a reunió de delegats de ministres. Recomanació No. R (87) 3 del Comitè de Ministres als Estats Membres sobre les Regles Penitenciàries Europees, aprovada el 12 de febrer de 1987 a la 404a reunió de delegats de ministres.

dels sistemes penitenciaris europeus (veure Van Zyl i Snacken, 2009), ja que han desenvolupat i ampliat el que ja recull la regulació de les Nacions Unides.

Concretament, les Regles Penitenciàries Europees de 2006, al Títol IV 'Bon ordre' (Regles de 49 a 70) recullen les qüestions disciplinàries i de seguretat, les quals es regulen amb més detall. Concretament, es donen directrius sobre sancions i procediment disciplinari; així com sobre les qüestions de mitjans coercitius i l'ús de la força.

El règim disciplinari penitenciar espanyol, concretament, està regulat als articles 41 a 45 de la LOGP i als articles 231 a 362 del RP/1996. No obstant això, segueixen vigents els articles 108 a 111 i el 124 del Reial Decret 1201/1981, de 8 de maig, pel qual s'aprova el Reglament Penitenciar (RP/1981) on es recullen alguns elements essencials del règim disciplinari com el catàleg d'infraccions.

A continuació, s'exposen la finalitat, el fonament, l'àmbit d'aplicació i els principis i garanties del règim disciplinari penitenciar espanyol.

Respecte de la seva finalitat, el règim disciplinari penitenciar "es dirigeix a garantir la seguretat i aconseguir una convivència ordenada" (art. 41.1 LOGP). D'aquesta manera es disposa la finalitat principal del règim disciplinari, complementada en l'art. 231.1 del RP/1996, que afegeix: "de manera que s'estimuli el sentit de responsabilitat i la capacitat d'autocontrol, com a pressupostos necessaris per a la realització de les finalitats de l'activitat penitenciària". És a dir, s'estableix la finalitat en aconseguir l'ordre i garantir la seguretat en les presons, però aquesta està condicionada per la màxima del fi rehabilitador (Cervelló, 2006).

El fonament del règim disciplinari recau en la potestat sancionadora o potestat disciplinària de l'Administració penitenciària (Mir, 2015). La potestat sancionadora de l'Administració està subjecta als mateixos principis i garanties que informen el Dret Penal, però considerant alguns matisos en ser aplicable el Dret Administratiu sancionador (Cervelló, 2016; Juanatey, 2016).

Recomanació Rec (2006) 2 del Comitè de Ministres dels Estats Membres sobre les Regles Penitenciàries Europees. Adoptada pel Comitè de Ministres l'11 de gener de 2006, a la 952a reunió de delegats de ministres.

L'àmbit d'aplicació del règim disciplinari compren totes les persones preses, excepte les que es troben en establiments o unitats psiquiàtriques (art. 231.2 i art 188.4 RP/1996). A més, s'especifica que s'aplicarà independentment de la situació processal (preventius i penats) i la situació penitenciària (tant dins de les presons com durant els trasllats, conduccions o sortides autoritzades). No obstant, sí se'n limita la seva aplicabilitat excloent-ne les persones en llibertat condicional o que estan de permisos de sortida o fora del centre en règim obert (art. 41 LOGP i art. 231.2 RP/1996).

Diferents autors han detallat quins són els principis i garanties que regeixen el règim disciplinari: a) principi de legalitat, irretroactivitat i tipicitat; b) principi de culpabilitat; c) principi d'intervenció mínima i oportunitat; d) principi de proporcionalitat; e) principi de *non bis in ídem*; f) principi de procediment reglat; g) dret a la tutela judicial efectiva, a la presumpció d'innocència i a la defensa; h) dret a l'assistència jurídica; i) control jurisdiccional de la legalitat de la resolució sancionadora (JVP) (veure, entre altres, Cervelló, 2006; Fernández i Nistal, 2016; Mir, 2015). La regulació d'aquests principis i garanties ve recollida majoritàriament fora de la regulació penitenciària, ja sigui a la pròpia Constitució, al Codi Penal (LO 10/1995) o a la Llei 40/2015 del Règim Jurídic del Sector Públic⁵.

A continuació, es tracten els dos elements principals que conformen el règim disciplinari rellevants per la present recerca: les infraccions i les sancions.

3.1.1.1. Infraccions disciplinàries

El catàleg de faltes o infraccions disciplinàries no es troba en la LOGP sinó als articles encara vigents del Reglament Penitenciari de 1981. En l'art. 42.1 de la LOGP sí que s'estableix la divisió de les faltes en molt greus, greus i lleus. Aquesta classificació es reproduïx en els articles 108, 109 i 110 del RP/1981 on es recull la relació de faltes de cada categoria (Taula 1).

Taula 1. Classificació i catàleg de faltes disciplinàries

Molt greus (art. 108 RP/1981)

⁵ Veure en Batlle (2021) un anàlisi de l'aplicació d'aquests principis i garanties al règim disciplinari i les principals problemàtiques identificades per la doctrina.

-
- a) Participar en motins, parades o desordres col·lectius, o haver-los instigat.
 - b) Agredir, amenaçar o coaccionar personal penitenciari, autoritats o altres persones, dins del centre o fora si les autoritats o personal penitenciari estan exercint els seus càrrecs.
 - c) Agredir o coaccionar greument altres persones preses.
 - d) Resistència activa i greu d'ordres rebudes d'autoritats o personal penitenciari en l'exercici legítim de les seves funcions.
 - e) Intentar, facilitar o consumir una evasió.
 - f) Inutilitzar deliberadament dependències, materials de l'establiment o pertinences d'altres persones i causar danys de quantia elevada.
 - g) Subtracció de materials de l'establiment o d'altres persones.
 - h) Divulgació de dades o notícies amb la intenció de menyscabar greument la seguretat del centre.
 - i) Atemptar contra la decència pública amb actes de greu escàndol i transcendència.

Greus (art. 109 RP/1981)

- a) Conductes de violència verbal (calumniar, injuriar, insultar, faltar al respecte) a personal penitenciari, autoritats o altres persones, diferents a les conduccions establertes en l'art. 108.b.
- b) Desobeir o resistir-se a complir ordres d'autoritats o funcionaris/àries en l'exercici legítim de les seves funcions.
- c) Instigar altres reclusos a motins o desordres col·lectius, sense aconseguir que es realitzin.
- d) Insultar altres reclusos o maltractar-los d'obra.
- e) Inutilitzar deliberadament dependències, materials de l'establiment o pertinences d'altres persones, causant danys d'escassa quantia; així com causar en els mateixos béns danys greus per negligència temerària.
- f) Introduir, fer sortir o estar en possessió d'objectes prohibits per les normes de règim interior.
- g) Organitzar o participar en jocs de sort, envit o atzar no permesos.
- h) Divulgació de notícies o dades falses, amb la intenció de menyscabar la reputació del centre.
- i) Embriaguesa produïda per l'abús de begudes alcohòliques (autoritzades o no) que causi una pertorbació greu, així com l'ús de drogues tòxiques, substàncies psicotròpiques o estupefaents, llevat de prescripció facultativa.

Lleus (art. 110 RP/1981)

-
- a) Faltar lleument a la consideració deguda a personal penitenciari, autoritats o altres persones, amb conductes diferents a les establertes a l'art. 108.b.
 - b) Desobeir ordres del personal penitenciari en exercici legítim de les seves funcions, sense causar alteració de la vida regimental i de l'ordenada convivència.
 - c) Formular reclamacions sense fer ús de les vies establertes reglamentàriament.
 - d) Fer ús abusiu o perjudicial d'objectes no prohibits.
 - e) Causar danys greus a les dependències, materials de l'establiment o pertinences d'altres persones per manca de diligència o cura.
 - f) Qualsevol altra acció o omissió que impliqui incompliment dels deures i obligacions de les persones preses, produeixi alteració a la vida regimental i a l'ordenada convivència i no estigui compresa en els supòsits dels articles 108 i 109, ni als apartats anteriors d'aquest article.
-

Font: Traducció de Batlle (2021, pp. 92-93)

El catàleg d'infraccions que recull la regulació vigent ha estat objecte de nombroses crítiques per part de la doctrina. Primordialment s'ha qüestionat que es remeti un aspecte tan important del règim disciplinari al reglament, com a vulneració del principi de reserva de llei i les conseqüències que això té respecte al principi de legalitat⁶. D'aquestes conseqüències, la principal crítica fa referència a la indefinició i ambigüïtat de les conductes tipificades, és a dir, la feble definició i descripció de les conductes a sancionar fent un ús excessiu de conceptes jurídics indeterminats o poc concrets (Calvet, 1995; Cervelló, 2016; Mir, 2015; Renart, 2002).

Davant d'aquestes crítiques, diversos autors fan propostes per a una futura reforma de *lege ferenda* (veure Batlle, 2021). Principalment, l'acció més urgent és incloure la regulació de les infraccions a la LOGP i, amb això, corregir l'ús de conceptes jurídics indeterminats, ja que l'exigència de certesa s'intensifica d'acord amb el principi de legalitat.

3.1.1.2. Sancions

El catàleg de sancions disciplinàries s'estableix tant en l'art. 42.2 de la LOGP com en l'art. 111 del RP/1981. En aquest articulat es disposen les sis sancions possibles i, amb l'art 233 del RP/1996, les respectives durades màximes (Taula 2).

⁶ Veure un recull detallat de les crítiques de la doctrina a la regulació vigent de les infraccions disciplinàries a Batlle (2021).

Taula 2. Tipus de sancions segons falta i duració màxima (art. 42.2 LOGP, art. 233 RP/1996 i art. 111 RP/1981)

Faltes	Sancions aplicables	Duració màxima⁷
Molt greus	Aïllament en cel·la	6-14 dies
Molt greus	Aïllament de caps de setmana (16h dissabte - 8h dilluns)	7 caps de setmana
Greus	Aïllament en cel·la (de dilluns a divendres)	5 dies
Greus	Privació de permisos de sortida	2 mesos
Greus	Limitació de comunicacions orals	1 mes
Greus	Privació de passejos i actes recreatius comuns	3 dies -1 mes
Lleus	Privació de passejos i actes recreatius comuns	3 dies
Lleus	Amonestació	-

Font: Traducció de Batlle (2021, p.97)

Seguidament, s'examinen les diferents sancions. No obstant, cal destacar que l'única sanció sobre la que hi ha regulació específica és la sanció d'aïllament, ja que de les altres no hi ha un desenvolupament normatiu sobre el seu compliment, llevat de la Instrucció 1/2005 de la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries⁸ (Juanatey, 2016).

En primer lloc, l'amonestació es reserva per als casos més lleugers i s'entén com un retret o advertència personal a la persona sancionada amb afecte a l'honor (Colmenar, 2016). Tanmateix, la lleugeresa de la sanció no fa desaparèixer la seva anotació a l'expedient disciplinari i les conseqüències que això comporta⁹.

En segon lloc, la sanció de privació de passejos i actes recreatius (PPR) està regulada amb poca precisió i contingut, pel qual dona massa espai per a la discrecionalitat (Mir, 2015). Des de la doctrina s'ha criticat aquesta gran indeterminació, concretament que no es defineixi què és un passeig o acte recreatiu (Cervelló, 2016; Colmenar, 2016; Mir, 2015). La importància d'aquesta mancança jurídica recau també en el fet que és una de les sancions més imposades, com veurem més endavant.

⁷ La Taula recull la duració màxima de les sancions sense considerar el concurs d'infraccions que està regulat en l'art. 236 del RP/1996.

⁸ Instrucció 1/2005, de 21 de febrero, para la actualización de la Instrucción 19/96, relativa a las oficinas de régimen, cumplimiento de condenas y régimen disciplinario.

⁹ Sobre la qüestió de les conseqüències dels expedients disciplinaris veure Batlle (2021, p. 126 i ss.).

Així, aquesta sanció veu el seu contingut parcialment regulat a la mencionada Instrucció 1/2005, de 21 de febrer, on s'especifica que la sanció es complirà a la cel·la durant els períodes que cada centre assenyali. En tot cas, s'ha de respectar l'assistència de les persones sancionades a les activitats programades i les activitats ocupacionals, i no es pot limitar l'accés a l'economat o a la biblioteca (Colmenar, 2016). És a dir, la sanció només pot afectar activitats recreatives i de lleure. Atès que la majoria d'activitats s'entenen amb finalitats de rehabilitació o reinserció, la sanció es tradueix en tancar a la persona sancionada a la cel·la durant la meitat del dia, generalment a les tardes, quan no hi ha activitats (Mir, 2015)¹⁰.

En tercer lloc, la sanció de privació de permisos de sortida implica no poder gaudir de permisos de sortida ordinaris, però no pot afectar als extraordinaris ni a les sortides programades o al tercer grau (Mir, 2015). Com es veurà, no és una sanció que s'utilitzi freqüentment, potser a causa de la importància dels permisos per a les finalitats rehabilitadores. Per aquests motius, la doctrina majoritària recomana que s'elimini del catàleg de sancions (Batlle, 2021).

En quart lloc, la sanció de limitació de comunicacions orals suposa la limitació d'aquestes als temps mínims previstos al reglament, però mai pot comportar la incomunicació de la persona interna. Aquesta també és una sanció que s'ha criticat durament i se'n recomana la seva supressió del catàleg de faltes per dos motius . D'una banda, donat que majoritàriament les comunicacions ja es gaudeixen només en els seus temps mínims, la sanció queda pràcticament sense utilitat real (com es veurà en els resultats d'aquesta recerca). D'altra banda, aquesta sanció també afecta directament a la finalitat resocialitzadora (Batlle, 2021).

Per últim, la sanció d'aïllament en cel·la (i aïllament de caps de setmana) és la més greu, atesa la important restricció de drets que implica la separació física i l'absència de contacte amb l'exterior, amb el deteriorament físic i psicològics que comporta (Fernández i Nistal, 2016; Juanatey, 2016; Téllez, 1998)¹¹. Per això, sobre aquesta sanció la legislació sí que estableix amb més detall les normes de compliment i se'n

¹⁰ La sanció de PPR no es pot convertir en una sanció d'aïllament encoberta; per això, la sanció s'ha de limitar a un horari, sense que es pugui estendre a tota la jornada (Téllez, 1998).

¹¹ Sobre el debat doctrinal sobre la qüestió d'inconstitucionalitat d'aquesta sanció i el pronunciament al respecte del Tribunal Constitucional veure Cervelló (2016), Juanatey (2016) i Téllez (1998), entre d'altres.

preveu un requisit addicional per a la seva imposició: se'n limita l'aplicació als casos on hi hagi una evident agressivitat o violència, o quan la persona reiterada i greument alteri la normal convivència del centre (art. 42.4 LOGP i art. 233.1.a RP/1996). A més a més, se'n limita també la seva execució prohibint-ne (o retardant) la imposició a dones gestants, mares lactants o amb fills/es al centre, i a les persones malaltes (art. 43 LOGP i 254 RP/1996).

Com a norma general, es disposa que l'aïllament s'ha de complir a la cel·la habitual del reclus, excepte si es comparteix cel·la o si per la seguretat s'ha de passar a una altra cel·la (art. 43.4 LOGP i art. 254.4 RP/1996). També, s'especifica que la persona sancionada podrà seguir usant les seves pertinences, si bé no podrà rebre paquets de l'exterior ni adquirir productes de l'economat, llevat els expressament autoritzats per la direcció del centre penitenciari (art. 254.5 RP/1996). Finalment, s'estableixen dues hores diàries de passeig en solitari (art. 254.5 RP/1996).

Com a mecanisme de garantia, l'aïllament que superi els catorze dies ha de ser aprovat pel jutge/a de vigilància penitenciària (art. 76.2.d LOGP i art. 236.3 RP/1996). Addicionalment, en tots els casos, el personal mèdic ha de fer un informe previ i un reconeixement de la salut física i mental de la persona sancionada, vigilar diàriament la persona sancionada i informar el director/a del centre si cal suspendre o modificar la sanció imposada (art. 43.1 LOGP i art. 254.1 RP/1996).

Finalitzada l'explicació de les sancions previstes a la regulació vigent, s'acull la crítica realitzada des de la doctrina (Batlle, 2021; Cervelló, 2016; Solar, 2010; Téllez, 1998), principalment centrada en quatre aspectes:

- a) Tres de les sis sancions previstes (aïllament en cel·la, aïllament de cap de setmana i PPR) són, en definitiva, formes diferents d'aïllament;
- b) gairebé totes les sancions restringeixen o limiten la llibertat de la persona presa, pel qual el catàleg de sancions esdevé força sever ;
- c) hi ha una absència de contingut real de les sancions que no pivoten al voltant de l'aïllament;
- d) hi ha un manca de definició normativa de la majoria de sancions.

Revisades les sancions i el seu contingut, la regulació estableix els diferents criteris i regles per a la determinació (selecció, durada i graduació) i aplicació de les sancions

en el marc del Règim disciplinari. Aquest aspecte no es recull en aquest informe ja que no resulta de suficient rellevància per l'objecte d'estudi i treball empíric realitzat. Pel mateix raonament, no s'exposa aquí tampoc el procediment disciplinari i la normativa d'execució de les sancions¹².

3.1.2. Explicar la conflictivitat a les presons

3.1.2.1. Contribucions teòriques i empíriques en la literatura internacional

Les principals teories que s'han emprat a la literatura internacional per explicar la conflictivitat a la presó pivoten al voltant de dos models teòrics clàssics.

D'una banda, la *teoria de la importació* es basa en les contribucions d'Irwin i Cressey (1962) i Irwin (1980) sobre la subcultura carcerària i com el comportament de les persones preses està principalment influenciat per les seves actituds, valors i experiències prèvies a la seva entrada a presó. Aquest model teòric s'ha utilitzat per defensar que la conducta de les persones preses està condicionada, en última instància, per les seves característiques personals i individuals (Irwin, 1980; Irwin i Cressey, 1962; Thomas, 1977).

Per tant, aquesta teoria planteja que les persones que tenen més conflictes a presó són aquelles que entren amb creences antisocials sobre l'autoritat i el trencament de les normes (Wooldredge i Steiner, 2015). També són persones amb una socialització condicionada per la pobresa, la discriminació i altres condicionants de la seva subcultura (Tewksbury, Connor i Denney, 2014). Aquestes creences (conscients o no) poden influenciar la conducta d'una persona davant de la necessitat d'afrontar un problema o una situació nova a la presó (Steiner i Wooldredge, 2009).

D'acord amb aquesta perspectiva, doncs, les característiques de les persones preses, és a dir, les variables sociodemogràfiques i els factors de risc estàtics i dinàmics, són essencials per estudiar la conducta conflictiva a la presó. S'assumeix que les característiques associades amb la conducta infractora i la conflictivitat a la

¹² Una explicació detallada i operativa als efectes d'aquesta recerca d'aquests aspectes de la regulació es pot consultar en el treball anterior realitzat per una de les autores d'aquest informe (veure Batlle, 2021).

presó són les mateixes que es relacionen amb l'activitat delictiva i la conducta violenta fora de presó (Griffin i Hepburn, 2013; Tewksbury, Connor i Denney, 2014).

Per últim, la perspectiva de la importació també defensa que els nivells de conflicte d'una presó estan condicionats per la composició de la població penitenciària del centre esmentat, no solament pels factors dels individus per separat (Griffin i Hepburn, 2013).

D'altra banda, la *teoria de la privació* es basa en la premisa de que la vida a la presó té característiques úniques (factors situacionals i contextuals) que alteren els valors, les normes, les creences i els comportaments de les persones preses (Tewksbury, Connor i Denney, 2014). Aquesta teoria assenyala la importància de les privacions institucionals per entendre la conflictivitat com a desviacions de conducta de les persones preses (Clemmer, 1940; Goffman, 1961; Jacobs, 1977; Sykes, 1958; Sykes i Messinger, 1960).

Els condicionants de la institució carcerària i les penalitats afegides a la privació de llibertat (*pains of imprisonment*) afecten les experiències de les persones preses que hi han de fer front (Sykes, 1958). És a dir, aquesta perspectiva ens recorda que els conflictes no es donen en un lloc abstracte, sinó que són respostes al context penitenciari. Concretament, les limitacions imposades i el control a què les persones preses es veuen sotmeses, en comparació amb la vida en llibertat, pot fer que les persones reaccionin de forma conflictiva. En aquest marc, també es pot entendre la conducta infractora com una eina per assegurar la supervivència (o el màxim confort possible) en el context de privacions que suposa la presó (Edgar, O'Donnell i Martin, 2012).

En suma, d'acord amb aquesta perspectiva, la conducta desviada d'una persona presa és el resultat de l'estrès i les condicions opressives de la institució carcerària. Per tant, aquesta teoria se centra en els factors institucionals (sobreocupació, ràtio de personal, oferta de tractament, etc.) com a origen de la conflictivitat.

Una implicació important d'aquesta perspectiva és que els canvis en la institució o la política penitenciària també poden afectar (reduint o augmentant) els nivells de conflicte que hi hagi (Tewksbury, Connor i Denney, 2014). Tot i així, cal tenir present que la realitat penitenciària planteja grans reptes per a qui la gestiona i clarament no

és fàcil mantenir el control i garantir presons segures (Griffin i Hepburn, 2013). A més, les condicions adverses, com ara sobrepoblació o les males condicions de les presons, suposen una tensió afegida per a l'administració i debiliten l'eficàcia d'eines de control com la vigilància, la comunicació o la imposició de les normes per part del personal penitenciari (Griffin i Hepburn, 2013).

Tots dos models romanen presents a la literatura actual per explicar la conflictivitat en les presons però no com a models competidors. La majoria de la literatura defensa que és fonamental la interacció entre l'individu i l'ambient a l'hora d'explicar els conflictes que tenen lloc a les presons (Bottoms, 1999; Thomas, 1977).

D'altra banda, les teories que han pres més rellevància en les darreres dècades són els models situacionals, del control administratiu i basats en la teoria general de la tensió. Aquests enfatitzen els elements relacionats amb la gestió de la presó i els factors situacionals i ambientals, buscant així una major aplicabilitat de les seves propostes teòriques que els models clàssics (Celinska i Sung, 2014).

Igualment, la literatura internacional s'ha centrat majoritàriament en estudiar tots aquells *factors que poden ser rellevants per explicar la conflictivitat a presó*, com a conjunt sense atribuir-les especialment a una proposta teòrica (per exemple, Steiner i Wooldredge, 2008). Aquestes investigacions busquen explicar la presència, absència o acumulació d'infraccions disciplinàries com a indicador de conflictivitat¹³.

Dels factors estudiats en aquestes recerques, l'edat és la variable que ha obtingut més consens, i la gran majoria d'investigacions observen que les persones preses més joves tenen més probabilitat de cometre infraccions (entre d'altres, Cunningham i Sorensen, 2007; Huebner, 2003; Steiner i Wooldredge, 2009).

No obstant, sobre la resta de factors (estat civil, nacionalitat, delictes de condemna, temps d'estada a la presó, activitats penitenciàries, etc.), els resultats no són consistents en quant a la rellevància dels diferents factors (Batlle, 2021). Això es deu, en part, a les diferències en com s'han mesurat les diferents variables (per exemple, respecte de la variable "educació", alguns autors la mesuren com tenir el

¹³ Per a un estudi detallat d'aquesta literatura veure Batlle (2021).

graduats escolars i altres amb el nombre d'hores d'educació formal), cosa que fa difícil comparar els resultats o obtenir conclusions sòlides sobre l'efecte d'aquests factors.

Tot i això, entre els factors més rellevants que augmenten les probabilitats de tenir infraccions disciplinàries destaquen els antecedents penitenciaris (Cunningham i Sorensen, 2007; Steiner i Wooldredge, 2008, entre d'altres), la presència de bandes criminals (Griffin i Hepburn 2006, entre d'altres,) i les presons de categories de major nivell de seguretat de la presó (Huebner, 2003; Wooldredge i Steiner, 2015, entre d'altres).

Per últim, una aportació important d'aquest conjunt de literatura és que *per estudiar l'origen de la conflictivitat cal diferenciar segons el tipus de conducta*, segons la seva gravetat i, en especial, si és violenta o no violenta (Batlle, 2021).

3.1.2.2. Les causes de la conflictivitat en la literatura nacional

Com s'ha vist fins al moment, la conflictivitat i les conductes infractores han estat una de les preocupacions més importants de les administracions penitenciàries (Steiner i Wooldredge, 2008). És un aspecte de la realitat penitenciària quotidiana de sobres conegut pel personal de les presons i és una constant preocupació en el treball penitenciari (Andrés-Pueyo, 2008). No obstant, si busquem *en la literatura nacional, es troben pocs estudis criminològics que s'hagin centrat en estudiar la conflictivitat a la presó* o, més concretament, les infraccions disciplinàries. Així doncs, com adverteix Batlle (2021), la recerca disponible dista de poder oferir una imatge completa d'aquest aspecte de la realitat penitenciària.

A continuació, es recullen les investigacions realitzades a l'àmbit espanyol i català sobre les causes de la conflictivitat i els expedients disciplinaris. Aquestes recerques no plantegen propostes teòriques sobre l'origen de la conflictivitat (com ha fet la literatura internacional) sinó que aporten evidència sobre factors concrets que poden explicar els incidents o conflictes a les presons¹⁴.

En primer lloc, García i Díez (2012) es fixen en l'*augment de la població penitenciària* observat entre els anys 2000 i 2010 i si aquest ha afectat la

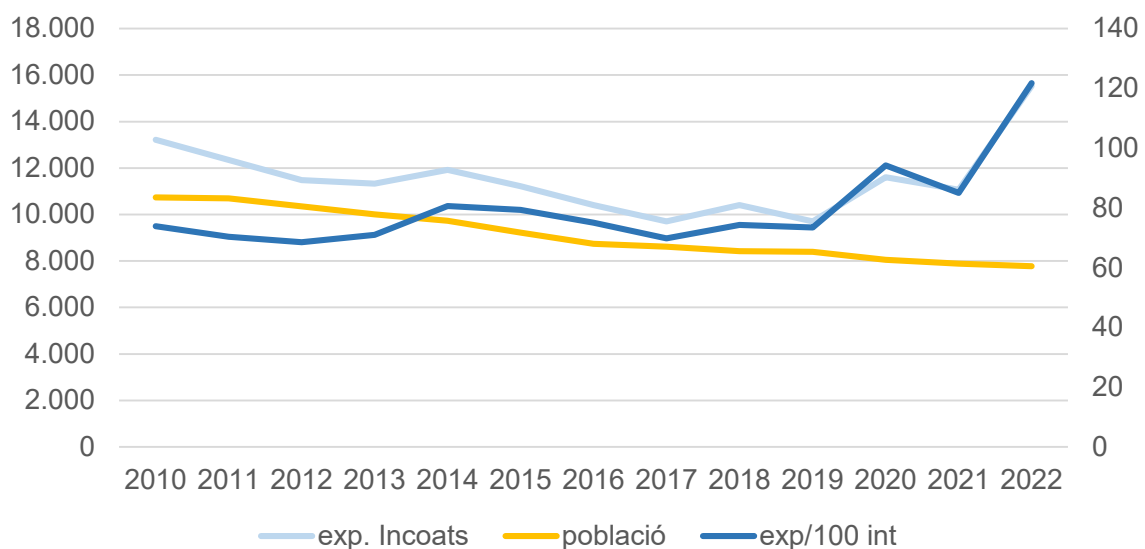
¹⁴ Tot i que no estudia l'origen de la conflictivitat, resulta rellevant pel context català la recerca de Arbach i Martínez (2013) que estudia els factors de risc de violència intra-penitenciària.

conflictivitat i s'ha traduït en un augment d'expedients disciplinaris. En resum, observen que la conflictivitat no mostra un ascens significatiu i conclouen que hi ha poca conflictivitat malgrat el nombre excessiu de persones preses a les presons espanyoles en el període estudiat.

No obstant, el Defensor del Poble en els seus informes ha advertit que la violència augmenta a mesura que creix la *sobreocupació a les presons* (González, 2012), ja que aquesta empitjora la forçada convivència en espais reduïts. Tot i així, les dades dels darrers anys no semblen mostrar aquesta relació tan clarament, almenys no en tots els tipus de violència (veure Aguilar, García i Becerra, 2012 o García i Díez, 2012).

Donat que aquests estudis són de fa més de 10 anys, caldrien nous estudis sobre quina ha estat l'evolució dels expedients disciplinaris amb la baixa de població penitenciària que s'ha experimentat des del 2010. A Catalunya, podem observar que també es produeix una reducció del nombre total d'expedients des de 2010 a 2019, en canvi, el nombre d'expedients per cada 100 persones preses fluctua dins d'una estabilitat pel mateix període (73,9 en 2010 i 7,4 en 2019) (Figura 1). Els canvis a partir de 2020 requereixen un estudi a banda donat el probable impacte de la pandèmia per COVID-19.

Figura 1. Nombre total d'expedients incoats, nombre d'expedients incoats per cada 100 interns i total de població penitenciària pel període 2010-2022.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació (SMPRAV, 2023).

En segon lloc, un altre factor relacionat amb la sobreocupació és la *convivència forçada*, és a dir, haver de (con)viure amb persones que tu no has escollit al mòdul o a la cel·la. Així, *compartir cel·la* s'ha estudiat com a detonant o catalitzador de conflictes. L'estudi de Benito, Gil i Vicente (2007) compara una mostra de persones preses que comparteix cel·la a petició pròpia i les que no, i observen que: a) la intimitat es veu afectada en compartir cel·la per al 73,5% de la mostra i creuen que això pot produir més conflictivitat amb el/la company/a (50,7%) i més agressivitat en general (44,6%); b) el 32,9% de la mostra considera que la solitud augmenta l'agressivitat vs. el 32,1% que pensa que la disminueix; i c) compartir cel·la genera un increment de la percepció d'inseguretat personal al 33,2% de la mostra. A més, identifiquen que els principals motius de discussió o conflicte són la neteja i l'ordre a la cel·la (52,9% i 40,6% de la mostra respectivament).

Aquesta és una qüestió important pels autors donat que en la majoria de presons es comparteix cel·la i les persones passen un elevat nombre d'hores a les cel·les. Així doncs, Benito, Gil i Vicente (2007) conclouen que caldria abordar aquesta situació per reduir les fonts de conflicte, abordant els temes que provoquen més discussions, i millorant les condicions de les cel·les, que el 79,6% de la mostra estima com a no adequades.

Per últim, Khaled (2017) estudia les drogues i l'estatus socials com a factors que poden impactar en l'aparició i desenvolupament de conflictes. Aquesta investigació, tot i ser exploratòria i amb una mostra centrada en homes presos condemnats per delictes violents, resulta rellevant ja que es basa en entrevistes en profunditat on es facilita informació detallada sobre els conflictes i les causes de violència a la presó segons els interns.

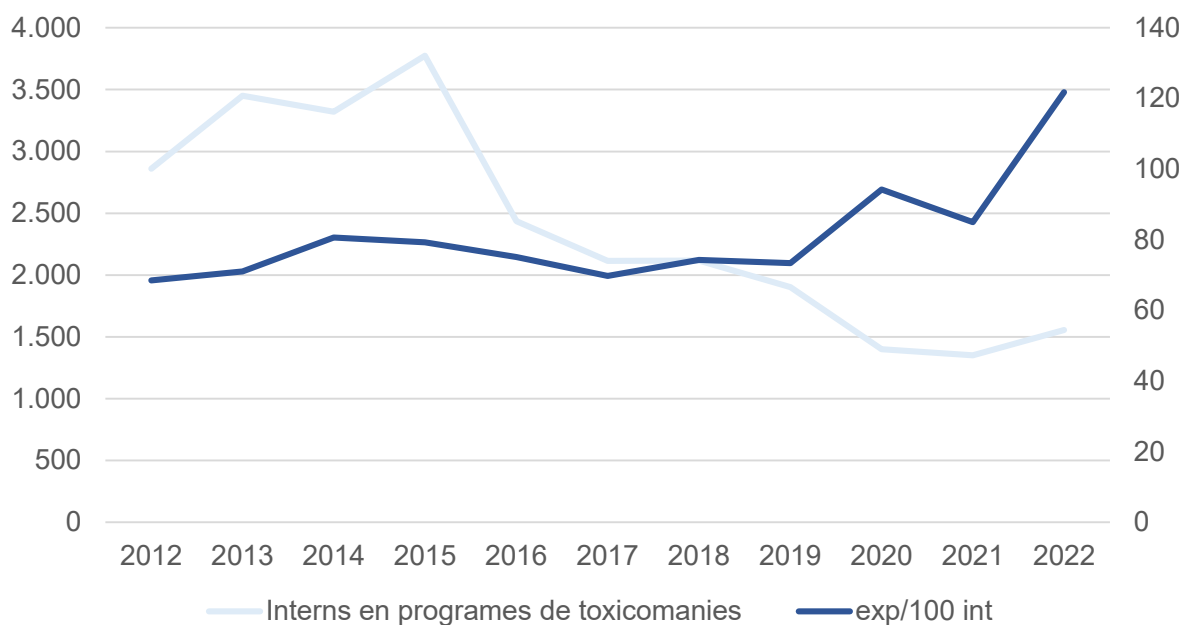
Els entrevistats assenyalen com a causes dels incidents violents, en primer lloc, la presència de drogues. S'al·ludeix, d'una banda, als problemes de convivència i conducta arrel del consum en sí i, d'altra banda, els problemes per l'entrada i el tràfic de droga, atès les dinàmiques que això genera entre els interns i els problemes de deutes que ocasiona. La segona causa que identifiquen els interns és la necessitat de guanyar o mantenir un determinat estatus entre els reclusos (per exemple, per

guanyar-se el respecte dels altres o allisonar “chivatos”), però també de cara al personal de règim interior.

Sobre la qüestió de la *droga i la conflictivitat* a les presons, González (2012) es fixa en com en dècades anteriors l'entrada de les drogues (principalment heroïna) a les presons va suposar una disminució temporal de la violència col·lectiva (va diluir la solidaritat existent ja que la prioritat era aconseguir droga). No obstant això, va augmentar la conflictivitat individual que va començar a disminuir a mitjans dels anys noranta quan es posen en marxa els programes de toxicomanies (especialment el de metadona).

A Catalunya, amb les dades públiques disponibles podem observar que, tot i que el nombre de persones en programes de toxicomanies ha anat disminuint des de 2015, el nombre d'expedients ha anat augmentant des de 2017 (Figura 2). Certament, aquestes dades són insuficients per arribar a cap conclusió però reforcen la necessitat de més investigacions sobre aquesta qüestió.

Figura 2. Nombre d'interns en programes de toxicomanies i nombre d'expedients incoats per cada 100 interns pel període 2010-2022.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació (SMPRAV, en línia).

En resum, fins on s'ha pogut analitzar, la literatura nacional actual només ha estudiat com a causes de la conflictivitat i la violència a la presó l'augment de la

població penitenciària i la sobreocupació, compartir cel·la, el consum i tràfic de drogues i la cerca o manteniment de l'estatus dins de l'ordre social de la presó.

3.1.3. Gestió de la conflictivitat

En aquest apartat s'analitza el rol dels professionals penitenciaris en la prevenció de l'aparició de conflictes i en la resposta a aquests seguint la recerca efectuada per Güerri (2020) sobre el rol de manteniment de l'ordre dels funcionaris de règim interior als centres penitenciaris de l'Estat.

3.1.3.1. *El manteniment del bon ordre a presó*

L'estudi de la conflictivitat, especialment si s'analitza usant els expedients disciplinaris com a indicadors, va molt lligat a l'estudi del manteniment de l'ordre a les presons. Com es manté l'ordre a les presons i com funciona una presó com a institució condiona les conductes que se sancionen i la manera com s'aplica el règim disciplinari. En aquest sentit, la concepció de la presó com a institució total (Goffman, 1961) és útil per entendre el control i la sanció d'aspectes que fora de la presó serien trivials (per exemple, en el règim disciplinari espanyol, la prohibició de divulgació de dades falses, dels jocs d'atzar o de l'embriaguesa). De la mateixa manera, tant pel funcionament de la presó en sí com pel manteniment de l'ordre, la rutina (en temps i espais) és un element central (Sparks, Bottoms i Hay, 1996). Identificar les característiques de les presons com a institució i les seves normes permet comprendre que, de vegades, es consideren infraccions conductes no pel fet de suposar una amenaça real o imminent a la seguretat, sinó per posar en risc aquesta rutina i/o ordre fràgil (Mandaraka-Sheppard, 1986).

En l'assaig *Interpersonal violence and social order in prisons*, Anthony Bottoms (1999) analitza, entre d'altres qüestions, com s'aconsegueix l'ordre a presó. L'ordre ha estat definit per alguns autors com l'absència de conflicte (per exemple, Lemire, 1990; Sparks et al., 1996, p. 119). No obstant, aquest tipus de definicions han estat criticades perquè porten a pensar que l'ordre és l'estat natural de les coses (Chauvenet et al., 1993) quan en realitat l'ordre a presó, entès com un règim de vida estructurat, estable, predecible i acceptable (Liebling, 2004, p. 291) *s'ha d'aconseguir*.

Bottoms (1999, p. 251) coincideix amb aquesta visió i defineix l'ordre com un "equilibri social dinàmic" i s'ocupa de quins són els elements que contribueixen a construir aquest equilibri. A partir de nombrosos estudis empírics duts a terme a la Universitat de Cambridge, l'autor proposa un model interactiu per entendre el manteniment de l'ordre a presó conformat pels següents elements (Bottoms, 1999, pp. 257-261):

1. Característiques de la població penitenciària: edat, reincidència... Seran rellevants per entendre el potencial de sorgiment de conflictes.

2. Legitimació. Els individus ens podem conformar a les normes per raons normatives, és a dir, perquè creiem en elles o perquè creiem en l'autoritat de les persones que les imposen. Bottoms identifica tres elements que afavoreixen que els interns acceptin com a legítim el règim penitenciari: que el tractament del personal es percebi com a just, que les limitacions regimentals siguin percebudes com a justes (per exemple, el nombre de visites permès, la utilització dels escorcolls o el nombre de trucades), i que les decisions que es prenguin sobre la seva situació siguin percebudes com a justes (per exemple, l'aplicació del règim disciplinari o el funcionament del sistema de peticions i queixes).

3. Poder legal i rutines, com a limitacions estructurals que obliguen al compliment de les normes i limiten l'aparició del conflicte. En cas que els interns no vulguin complir les normes perquè les acceptin, els funcionaris de règim interior tenen el dret legal a imposar-les. A més, el manteniment de la rutina és un element molt important de control, donat que afavoreix el sorgiment d'una "obediència irreflexiva" (Carrabine, 2005).

4. Implicació dels interns en projectes del centre penitenciari que comporten que els interns comparteixin part dels fins de la institució. Per exemple, la implicació dels interns com agents cívics en el model de participació i convivència afavoreix que en promoguin el seu funcionament.

5. Incentius i desincentius. L'obediència també es pot aconseguir per motius instrumentals. Els incentius, per exemple, la possibilitat d'aconseguir permisos, afavoreixen el bon comportament. Els desincentius, com saber que l'incompliment

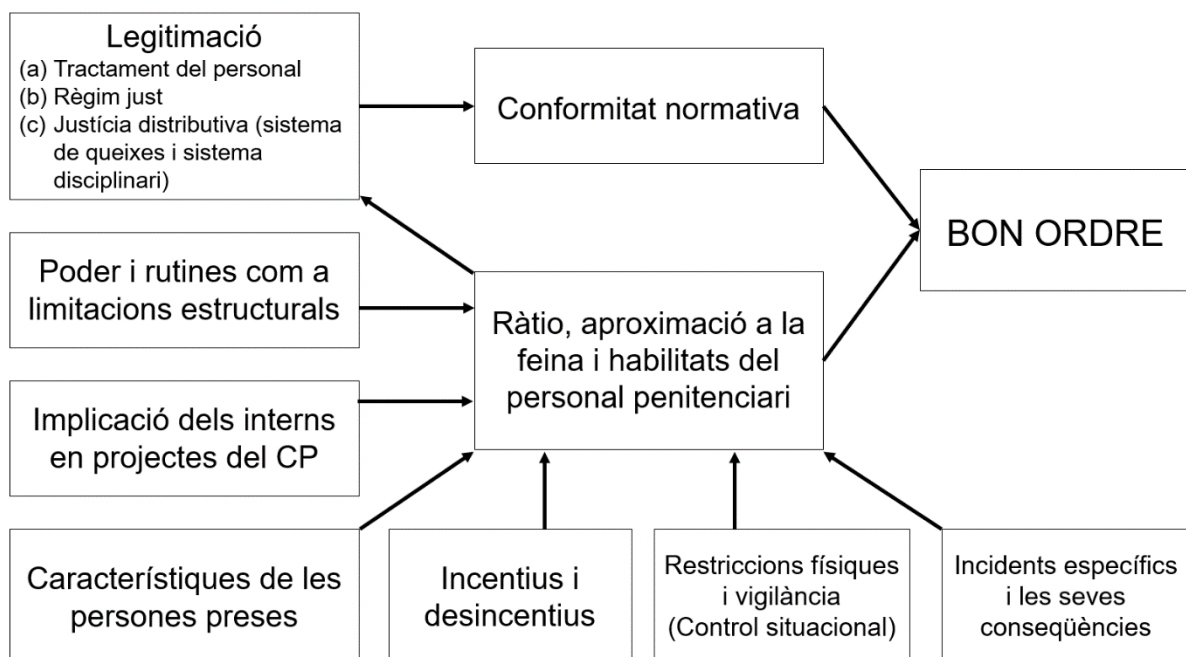
de les normes comporta l'activació del procediment disciplinari i una possible sanció, redueixen el mal comportament.

6. Restriccions físiques i vigilància (control situacional). La utilització de contencions mecàniques, d'aïllament provisional o la separació de dos interns conflictius assignant-los a mòduls constitueixen un impediment per a l'aparició de la violència interpersonal.

7. Rol del personal penitenciari. La ràtio de personal per intern, la formació i habilitats del personal o la seva aproximació a la seva feina condicionaran com es manté l'ordre.

8. Incidents passats i les seves conseqüències. Per exemple, en un centre penitenciari on hi ha hagut un motí o nombroses fugues pot ser més difícil mantenir l'ordre per un major estat d'alteració dels interns, o l'ordre pot estar més basat en el control donada la major pressió de l'administració per a que aquests incidents no es tornin a repetir.

Figura 3. Model interactiu per al manteniment de l'ordre a presó (Bottoms, 1999)

Font: Bottoms (1999, p. 258). Traducció de les autores.

Als elements llistats per Bottoms, resulta imprescindible afegir-hi una de les estratègies de prevenció del conflicte més destacades per la literatura: la seguretat

dinàmica (Dunbar, 1985).¹⁵ La seguretat dinàmica és una aproximació al manteniment de l'ordre amb la qual s'intenten prevenir els conflictes abans que aquests ocorrin. En oposició a la seguretat estàtica (o passiva), basada en les barreres, la vigilància i els procediments de control, la seguretat dinàmica es fonamenta en l'establiment de relacions entre el personal i els interns a partir de les quals els funcionaris obtenen la informació (*intelligence*) que els permet detectar situacions potencialment conflictives i anticipar-se a l'aparició dels problemes (Dunbar, 1985; Wener, 2006).

Si bé tots els elements contemplats per Bottoms són rellevants per entendre el manteniment de l'ordre a presó, resulta necessari assenyalar el lloc que ocupen els professionals penitenciaris en el model: es troben situats al centre del diagrama i actuen com a mediadors entre els diferents elements i el bon ordre a presó. Així, el model de Bottoms il·lustra que són els funcionaris de règim interior (o altres professionals penitenciaris) els qui implementen la rutina, realitzen les tasques de vigilància, recorren als mitjans coercitius i utilitzen els incentius i desincentius al seu abast, alhora que tenen en compte les característiques dels interns i l'impacte que incidents previs i les seves conseqüències hagin pogut tenir en l'ambient de la presó o les seves relacions amb els interns. Com duen a terme totes aquestes tasques resulta essencial per aconseguir l'ordre i, alhora, per a la legitimació de la presó i del poder que ostenta el funcionari. Si s'aconsegueix aquesta legitimació, es reforça la conformitat de l'intern amb les normes i el règim penitenciaris contribuint, per tant, al bon ordre.

De manera similar, el diagrama també mostra com la major part d'aquests elements que ha de fer servir el funcionari de règim interior per aconseguir l'ordre li venen donats, no depenen d'ell: les possibilitats de control físic i situacional les determina l'arquitectura del centre penitenciar, les rutines les estableix l'administració penitenciària i els poders legals per premiar o castigar el comportament dels interns es troben llistats en la legislació penitenciària. Per aquest motiu s'ha afirmat que entendre la *disponibilitat* dels poders formals i mecanismes de control per al

¹⁵ Encara que a Catalunya s'empra el terme 'seguretat activa' (veure, per exemple, DGSP, 2011, p. 33), s'ha optat per utilitzar el concepte de 'seguretat dinàmica' (*dynamic security*) per ser el més estès i l'utilitzat pels principals organismes internacionals (UNODC, 2015; Regles Penitenciàries Europees). En el context estatunidenc sol utilitzar-se el terme 'vigilància directa' (*direct supervision*) (Wener, 2006).

personal penitenciari és requisit previ per poder entendre les seves possibilitats d'aconseguir el manteniment de l'ordre (Hepburn, 1985). Per tant, per entendre com pot prevenir i respondre a la conflictivitat el personal penitenciari, serà necessari analitzar amb més deteniment com es manifesten els elements enumerats per Bottoms en el sistema penitenciari català (veure apartat 3.1.3.2).

Adicionalment, la literatura ha provat que en l'exercici de la feina dels funcionaris de règim interior existeix un ample marge de discrecionalitat, el qual permet que diferents funcionaris dins d'una mateixa presó treballin de manera diferent (entre d'altres, Liebling et al., 2011). En aquest sentit, la recerca empírica sobre el manteniment de l'ordre a la presó ha demostrat que la forma d'ordre que regeix en cada centre penitenciari depèn, en gran manera, de com el personal empra els poders formals i mecanismes de control que l'administració penitenciària posa a la seva disposició (Drake, 2012, p. 154). En concret, la literatura distingeix, a grans trets, dos tipus de funcionaris que emfatitzen dues maneres diferents d'aconseguir l'ordre en els centres penitenciaris: els funcionaris regimentals (Johnson et al., 2016a) que imposen l'ordre a través del control (*orderliness*) i els funcionaris tractamentals (Johnson, et al., 2016b) que aconsegueixen un ordre social acordat mitjançant un ús legítim del poder (*social order*).

En el primer cas, els funcionaris d'interior centren els seus esforços a evitar l'aparició d'incidents mitjançant rutines i mecanismes de seguretat estàtica i reprimir el desordre quan aquest apareix amb mesures coercitives i procediments disciplinaris (Drake, 2012, pp. 157-162). En el segon cas, l'èmfasi se situa a produir l'ordre a través d'un treball relacional i de servei al detingut. Això permet als funcionaris d'interior, d'una banda, canalitzar les tensions i prevenir el sorgiment de conflictes i, per una altra, utilitzar la seva autoritat personal per a resoldre els incidents que no hagin pogut evitar (Lombardo, 1989; Chauvenet et al., 1993; Liebling et al., 2011). Aquesta distinció entre ordre basat en el control i ordre social acordat és important per les conseqüències que les diferents maneres d'aconseguir l'ordre tenen sobre aspectes tan rellevants com el benestar dels presos o la percepció de legitimitat que aquests tenen del seu tancament, la qual cosa, al seu torn, repercuteix en els nivells de conflictivitat de la presó.

Quan els funcionaris de presons imposen l'ordre mitjançant el control, fonamentant el seu treball en la implementació de les rutines i els controls situacionals o en l'aplicació estricta del reglament, es genera a la presó un ambient repressiu que provoca intranquil·litat i frustració en els presos per estar sent sotmesos a un tracte que perceben com excessivament rigorós i injust (Drake, 2012). Aquests entorns especialment repressius i mancats d'un tracte humà i de legitimitat afecten negativament els presos, empitjorant tant la seva qualitat de vida com el seu benestar psicològic (entre d'altres, Biggam i Power, 1997; Gover et al., 2000; Slotboom et al., 2011).

A més del perjudici per al seu benestar, la percepció d'injustícia en el tracte rebut i de falta de legitimitat del personal i el sistema penitenciari pot repercutir en la conformitat dels interns a les normes de la presó (Tyler, 2010; Franke et al., 2010). En aquest sentit, una recerca duta a terme als Estats Units amb una mostra de 33 presons demostra que aquelles presons on els funcionaris són més regimentals i utilitzen més la coerció registren un nombre d'infraccions no violentes més elevat que les presons on predominen funcionaris amb una orientació més tractamental (Steiner i Wooldredge, 2018).

Per contra, els funcionaris de presons que mantenen l'ordre exercint la seva autoritat a través de relacions respectuoses amb els interns afavoreixen que els presos concebin aquesta autoritat com a legítima (Brunton-Smith i McCarthy, 2016; Wooldredge i Steiner, 2016). En aquesta línia, nombrosos estudis empírics han provat que els presos cometen menys infraccions quan perceben que el tracte que se'ls proporcionen és digne i respectuós i que la manera d'exercir el poder dels funcionaris és legítima (per exemple, Sparks i Bottoms, 2008; Reisig i Meško, 2009; Steiner i Wooldredge, 2018). Així mateix, quan en una presó predominen funcionaris que prioritzen l'ús de la seva autoritat personal enfront de l'aplicació estricta de les normes per a resoldre els conflictes, els nivells d'infraccions violentes i no violentes són inferiors (Steiner i Wooldredge, 2018).

En definitiva, hi ha diferents maneres d'aconseguir l'ordre amb conseqüències molt diferents tant per als presos com per a la institució en el seu conjunt i els funcionaris de presons són clau per a la consecució de les unes o les altres formes d'ordre.

3.1.3.2. El manteniment de l'ordre als centres penitenciaris catalans

En aquest apartat es realitza una aproximació als elements que la normativa i l'administració penitenciària posen a disposició dels funcionaris d'interior i altres professionals per afavorir el manteniment de l'ordre en els centres penitenciaris catalans. Concretament, es tractaran el disseny arquitectònic dels establiments penitenciaris, la separació interior, les mesures de seguretat interior, la seguretat dinàmica, els mitjans coercitius, l'ús de la discrecionalitat en la resposta als incidents i les recompenses. El règim disciplinari no es desenvolupa en aquest epígraf malgrat també és un dels elements que contribueix al manteniment de l'ordre (com a desincentiu per al trencament de les normes i mecanisme de resposta quan aquestes són vulnerades) perquè ja s'ha examinat amb detall en apartats anteriors.

3.1.3.2.1. El disseny arquitectònic com a condicionant estructural

L'arquitectura dels establiments penitenciaris determina la possibilitat d'ús de certes mesures coactives de control com, per exemple, la *segregació*, la qual és habitualment utilitzada a les presons actuals per a sancionar casos extrems de desviació social sota la forma d'*aïllament* en solitari (Cloward, 1968). En aquest sentit, les possibilitats de manteniment de l'ordre i gestió dels conflictes variaran en funció de si el centre penitenciar té un Departament Especial de Règim Tancat (DERT) amb cel·les d'aïllament als quals destinar a interns classificats en primer grau de tractament penitenciar.

Una altra forma de segregació emprada pels grups humans és l'*expulsió*, la qual s'utilitza en l'entorn penitenciar sota la forma de trasllat (Cloward, 1968) a un altre centre penitenciar (les denominades "conduccions") o a un altre mòdul dins del mateix centre. En aquest sentit, quan un pres té problemes amb altres interns del seu mateix departament (les denominades "incompatibilitats") és habitual que sigui traslladat a un altre mòdul. Si bé això no soluciona el problema, sí que impedeix la manifestació del conflicte. En aquest sentit, un centre penitenciar amb un nombre elevat de mòduls permetrà un major ús de la separació interior com a mecanisme de control que els establiments amb un nombre més reduït de departaments. Aquesta última situació és habitual en el cas de les dones empresonades en centres

penitenciaris d'homes, on únicament tenen un o, com a molt, dos mòduls dedicats a elles (Almeda, 2002a).

Pel que fa al disseny arquitectònic, la literatura internacional evidencia que les relacions entre funcionaris i interns són millors en centres penitenciaris amb dissenys modulars (en contrast amb centres radials i, especialment, panòptics) (Beijersbergen et al., 2016) i quan la seva grandària és més reduïda (Johnsen et al., 2011).¹⁶ Això suggereix que les característiques arquitectòniques dels centres penitenciaris que segueixen el model CP-750 (DGSP, 2011), com Lledoners, Mas d'Enric o Puig dels Basses, afavoreixen l'establiment de relacions entre funcionaris i interns o que, com a mínim, aquestes seran més fàcils d'establir que en centres penitenciaris amb estructura radial o mòduls de grans dimensions, com seria per exemple el CP Quatre Camins.

Això és degut a que els elements arquitectònics influeixen en el *grau de contacte* entre funcionaris i interns i, en conseqüència, en si hi ha un major predomini de la seguretat estàtica o de la seguretat dinàmica. Per exemple, els “Centro Tipo”, tipologia de centre penitenciarí predominant en l'Administració General de l'Estat des de 1995 (SIEPSE, en línia), són centres penitenciaris estructurats en edificis i mòduls distribuïts en forma d'urbanització i comunicats per carrers i places per a facilitar les circulacions d'interns i funcionaris. Aquests centres estan generalment dividits en 14 mòduls amb 72 cel·les residencials cadascun que permeten una bona separació interior de les persones preses i incorporen noves tecnologies que, d'acord amb l'administració penitenciària, permeten mecanitzar i estandarditzar la major part de les tasques de vigilància, afavorint que el personal d'interior pugui exercir tasques amb valor afegit i participar en grau més alt de la vida diària del centre.

No obstant això, per a Gallego et al. (2010) el disseny arquitectònic i funcional dels “Centro Tipo” es correspon amb una filosofia que busca la construcció de macro presons que permetin albergar un gran volum d'interns alhora que garantir la seguretat de l'establiment. Segons els autors, en aquests centres, la seguretat es

¹⁶ La recerca de Johnsen et al. (2011) va ser portada a terme a Noruega. En aquest país, una presó petita té menys de 50 interns, les mitjanes entre 50 i 100 interns i consideren grans aquelles que en tenen més de 100.

fonamenta en posar cada vegada més barreres físiques entre interns i funcionaris, reduint el contacte entre tots dos, i dotar a aquests últims d'eines tecnològiques que els permetin mantenir el control des de la llunyania. Així, els funcionaris poden vigilar les zones comunes mitjançant càmeres de videovigilància, i obrir i tancar les cel·les i cancel·les sense necessitat d'estar físicament al pati. Això permet que, contràriament al que succeeix en les antigues presons provincials (o en el CP Dones de Barcelona), on els funcionaris estan en una oficina al pati i les cel·les s'obren i es tanquen amb clau, en els "Centro Tipo" els funcionaris es poden aïllar en la cabina de control i provoca que, en molts d'aquests centres, "no coneguin el pati" (Gallego et al., 2010, p. 102). En resum, d'acord amb els autors, el disseny arquitectònic i funcional dels "Centro Tipo" potencia els elements de seguretat estàtica i dilueix les relacions entre interns i funcionaris, dificultant una aproximació activa al manteniment de l'ordre.

D'altra banda, la literatura suggereix que aquesta situació no seria conseqüència inevitable del disseny arquitectònic dels "Centro Tipo", sinó que també estaria influïda per altres factors com la dotació del personal o la subcultura ocupacional del centre o l'administració penitenciària. Així, hi ha alguns "Centro Tipo" on els funcionaris entren habitualment al pati, i en els centres penitenciaris catalans¹⁷ sol haver-hi un funcionari en cabina i la resta de funcionaris estan habitualment en una oficina situada a l'interior del mòdul i els interns poden acostar-se a l'oficina i entrar si necessiten parlar amb els funcionaris, la qual cosa permet un contacte més pròxim i afavoreix el coneixement dels interns i, per tant, l'exercici de la seguretat dinàmica (Güerri, 2020).

3.1.3.2.2. Separació interior

La legislació penitenciària estableix que les persones preses han de separar-se segons sexe, situació processal-penal, edat, estat de salut física o mental i grau de tractament penitenciari (art. 16 LOGP). Malgrat la llei preveu l'existència d'establiments específics per a dones, a Catalunya únicament hi ha un establiment penitenciari destinat principalment a dones (CP Dones), mentre que la resta de les

¹⁷ A Catalunya també hi ha un centre penitenciari que segueix el disseny dels "Centro Tipo", Brians 2, i els CP-750 segueixen una filosofia similar però en una grandària més reduïda i cuidant més l'ambient generat per l'arquitectura (per a més detall, veure Güerri, 2020).

dones estan empresonades en mòduls dins de centres penitenciaris d'homes. Això genera dificultats en nombrosos aspectes relacionats amb la vida diària de les dones preses (vegeu Almeda, 2002a; Meléndez et al., 2023) i, molt especialment, en les possibilitats de separació interior.

En els centres penitenciaris amb nombrosos mòduls, la separació interior pot ser utilitzada com un mecanisme per a afavorir el bon ordre penitenciari i el tractament. Per exemple, s'ha esmentat en l'apartat anterior que la separació interior permet separar presos incompatibles o que acaben de tenir una baralla, prevenint el (re)sorgiment de conflictes.

Mitjançant la separació interior pot establir-se, a més, un sistema de fases progressives en el qual els interns són assignats a mòduls amb modalitats de vida millors o pitjors en funció de la seva conducta i la seva situació jurídic-penal (durada de la condemna, gaudi de permisos de sortida, grau de tractament penitenciari). Amb això, s'incentiva el bon comportament dels interns, atès que les característiques ambientals i la possibilitat d'accedir a permisos difereix d'un mòdul a l'altre, constituint un element rellevant per a afavorir la conformitat dels presos (Adelantado, 1993). En una recerca sobre quins elements eren percebuts pels funcionaris de règim interior com més útils per al manteniment de l'ordre en una presó de l'Administració General de l'Estat i una de Catalunya (Güerri, 2020) aquest va ser un dels elements més valorats pels funcionaris, si bé en el cas del centre penitenciari català alguns professionals manifestaven malestar perquè l'administració penitenciària catalana els limitava la possibilitat de realitzar aquest tipus de trasllats.

Això es deu al fet que al 2010 l'Administració Penitenciària Catalana va canviar les directrius de separació interior amb la finalitat d'impulsar el nou Model de rehabilitació a les presons catalanes, basat en l'avaluació del risc de comissió de conductes delictives pels interns i la seva gestió mitjançant programes de tractament específics. Amb la finalitat d'aconseguir l'especialització dels equips de tractament en els diferents àmbits d'intervenció sobre la conducta delictiva, es promou un sistema de classificació interior basat en quatre àrees específiques de tractament: estabilització conductual, conductes violentes, conductes addictives i preparació per a la vida en llibertat. Això significa que el comportament determina en menor mesura

la classificació interior dels interns, si bé continua sent un element rellevant perquè pot comportar una reclassificació en primer grau de tractament (règim tancat) o condicionar l'accés als mòduls on ja es comença a sortir de permís (preparació per a la vida en llibertat). Amb aquest canvi, el criteri dels professionals de tractament (avaluació del risc, valoració de l'actuació en els programes d'intervenció o sortides programades) guanya pes enfront del predomini anterior de la valoració de la conducta que efectuaven els funcionaris d'interior.

3.1.3.2.3. Mesures de seguretat interior

La seguretat interior dels establiments penitenciaris s'orienta a l'evitació de riscos en el doble sentit: com a funció regimental orientada a la retenció i custòdia dels penats (per exemple, prevenir evasions) (*security*) i com a garantia a la integritat física i moral dels interns (per exemple, prevenir l'aparició de conflictes) (*safety*). La legislació penitenciària preveu diverses mesures de seguretat orientades a aquest efecte (Secció 2^a, Capítol VIII, Títol II del RP 1996):

- Observació dels interns: El control visual dels interns s'orienta a conèixer el seu comportament habitual, les activitats i moviments que realitzen, les relacions que estableixen amb altres reclusos i l'influx beneficiós o nociu que exerceixen en el mòdul. El coneixement dels interns permet als funcionaris detectar alteracions en la conducta dels reclusos i anticipar-se als possibles problemes, contribuint a l'evitació d'incidents (seguretat dinàmica). Així mateix, conèixer als interns facilita la resolució de conflictes una vegada aquests han aparegut.
- Recomptes: Per a constatar la presència de tots els interns.
- Registres, escorcolls i requisos: Permeten comprovar que no hi hagi objectes o substàncies prohibides en el centre penitenciari.
- Canvis de cel·la: Per a evitar incompatibilitats o com a incentiu per als qui volen estar sols.
- Assignació adequada de destins. Un mal funcionament de l'office o de l'economat pot ser un focus de conflictes.

3.1.3.2.4. Mitjans coercitius

Els funcionaris de règim interior poden utilitzar la força física personal, manilles, defenses de goma, aerosols d'acció adequada o recórrer a l'aïllament provisional (art. 72.1 RP 1996) per a impedir actes d'evasió o de violència dels interns; per a evitar danys dels interns a si mateixos o a altres persones o coses; i per a vèncer la resistència activa o passiva dels interns a les seves ordres (art. 45.1 LOGP). La finalitat d'aquests mitjans és restablir la normalitat, raó per la qual el seu ús només ha de subsistir el temps estrictament necessari per a aconseguir aquesta fi (art. 45.3 LOGP).

3.1.3.2.5. L'ús de la discrecionalitat en la resposta als incidents

Malgrat les limitacions imposades per l'arquitectura i la rutina, i dels controls situacionals o les activitats preventives que els funcionaris puguin exercir, és inevitable que alguns presos incompleixin la normativa penitenciària i sorgeixin conflictes. En aquests casos, els funcionaris han d'actuar a posteriori amb la finalitat de restablir l'ordre i vetllar per la disciplina dels interns. Amb aquesta finalitat poden emprar dos tipus d'estratègies: la redacció d'un comunicat de fets (conegut informalment com a 'parte'), el qual podria donar origen a un procediment disciplinari sancionador, o fer servir vies de resposta alternatives basades principalment en la seva autoritat personal (Güerri, 2020).

Els funcionaris d'interior participen de la funció regimental de disciplina iniciant el procediment mitjançant l'emissió de comunicats de fets disciplinaris quan detecten infraccions del reglament. Com s'ha explicat en apartats anteriors, el catàleg de conductes sancionables és molt ampli. Com assenyalen alguns funcionaris de règim interior *“El reglament et permet posar partes per tot; només amb què et diguin que no, ja és resistència passiva”* (Güerri, 2020, p. 147). Tanmateix, això no significa que els funcionaris redactin comunicats de fets disciplinaris de manera automàtica davant qualsevol infracció de la normativa.

Per als funcionaris d'interior, el reglament i els comunicats de fets són un més dels instruments que poden utilitzar si ho consideren necessari per a preservar l'ordre. De fet, “el bolígraf” és referit per alguns funcionaris com la principal arma a la seva disposició per ser l'instrument que usen per a la redacció dels comunicats de fets, fet

que s'ha constatat tant en la literatura nacional com en la internacional (per exemple, Crewe, 2011; Güerri, 2020). En aquest sentit, els funcionaris sovint donen preferència a l'ús de la paraula per a convèncer als interns que segueixin les seves indicacions per sobre de l'amenaça i l'ús de la coerció. És a dir, tal com ha assenyalat la literatura internacional (per exemple, Benguigui et al., 1994; Liebling et al., 2011), l'ús de la discrecionalitat és inherent a la tasca del funcionari de presons i és habitual que en certs casos renunciïn, com a mínim en primera instància, a l'ús del poder formal que ostenten.

A aquest efecte, els propis funcionaris de règim interior, entrevistats per Güerri (2020), diferencien dos tipus de professionals segons la manera en què apliquen el reglament: els “funcionaris regimentals”, més estrictes i propensos a “usar el bolígraf” per a sancionar comportaments no normatius, i els “funcionaris tractamentals” o permissius, més flexibles i habituats a “usar la psicologia” per a solucionar els problemes.

En síntesi, davant una infracció d'un intern sempre hi haurà una reacció del funcionari, tot i que la resposta als incidents no té perquè ser, necessàriament, un comunicat de fets. En nombroses ocasions, els funcionaris, en l'exercici de la seva discrecionalitat, decideixen no emprar una resposta formal però la substitueixen per alguna mena d'interacció negativa com, per exemple, una reprimenda en la qual apel·len a la seva autoritat formal o al respecte que s'han guanyat davant els interns per la seva manera de treballar (per exemple, Lombardo, 1989; Liebling et al., 2011; Güerri, 2020). D'aquesta manera, quan empren la seva discrecionalitat, els funcionaris d'interior no estan renunciant a usar el seu poder, sinó que estan triant la manera que consideren més efectiva per al restabliment de l'ordre i la consecució d'una convivència ordenada.

3.1.3.2.6. La recompensa i altres incentius al bon comportament

Malgrat no estar llistades en les funcions regimentals, les recompenses són una forma de reforçament positiu (Redondo, 1993) que contribueix a la consecució d'una convivència ordenada.

La normativa penitenciària preveu un llistat obert de recompenses (entre les quals s'inclouen comunicacions extraordinàries addicionals, beques d'estudi, prioritat de

participació en sortides programades, reducció de les sancions imposades, premis en metàl·lic i notes meritòries) amb la finalitat d'estimular la bona conducta, l'esperit de treball i la responsabilitat dels presos (art. 46 LOGP i art. 263 RP 1996). El Reglament Penitenciari estableix que les recompenses seran concedides, igual que els càstigs, per la Comissió Disciplinària (art. 264.1 RP 1996).

Adicionalment, a Catalunya es va crear el Sistema d'Avaluació i Motivació (SAM) per a continuar estimulants la bona conducta dels interns després de l'eliminació del sistema de classificació interior per fases (Circular 1/99 de la Direcció General de Serveis Penitenciaris sobre el sistema d'avaluació i motivació continuada). El SAM estableix l'avaluació trimestral dels interns en tres àrees (Activitats, Conducta penitenciària i Sortides a l'exterior) i la seva classificació en diferents nivells (A, B, C i D) en funció dels crèdits obtinguts en cadascuna d'elles. El nivell que l'intern obtingui en el SAM serveix per a guiar al centre penitenciari en l'adjudicació de les recompenses, en la presa de decisions relatives al règim de vida de l'intern (per exemple, lloc de treball en tallers i propostes per a permisos o tercer grau) i la concessió de beneficis penitenciaris (avançament de la llibertat condicional).

Tot el personal dels centres penitenciaris catalans pot contribuir a l'avaluació dels interns mitjançant el SAM. L'àrea d'Activitats serveix per a avaluar el progrés dels interns en el seu Programa Individualitzat de Tractament (PIT) i els Caps d'Unitat de Servei Interior (CUSI), és a dir, els funcionaris de règim interior que tenen el càrrec de cap de mòdul, són els encarregats d'avaluar l'acompliment dels interns amb un destí laboral en el seu mòdul. Per part seva, els funcionaris genèrics estan habilitats per a avaluar als interns en l'àrea de Conducta penitenciària, podent anotar els "fets positius" que observin en el comportament dels interns (per exemple, millora en la higiene d'un reclus o que s'hagi ofert a ajudar en l'office davant la baixa d'un dels seus companys).

3.2. La conflictivitat en les presons de dones

3.2.1. Les presons de dones

L'estudi de la presó ha estat tradicionalment un dels focus de la criminologia. Malgrat això, les presons de dones han estat ignorades sistemàticament (Almeda,

2017; Bosworth, 1996; Carlen, 1983; Kruttschnitt i Gartner, 2003). De forma paral·lela, a Espanya, igual que en molts altres contextos, el legislador tampoc no s'ha ocupat d'aquesta qüestió, escudant-se en que la delinqüència femenina és ínfima (en termes quantitativs) i quasi no té repercussió social (Cervelló, 2006).

A partir dels anys 90, creix tot el cos de literatura sobre l'empresonament de dones i són múltiples les contribucions de la criminologia feminista que permeten entendre amb quines finalitats neixen els establiments de reclusió de les dones i quines són les experiències de les dones preses. Aquestes recerques destaquen que l'empresonament femení o les presons de dones tenen característiques pròpies que mereixen un estudi diferenciat (Batlle, 2021), ja que al llarg dels segles hi ha hagut una manera diferent de castigar dones i homes delinqüents (Almeda, 2002a).

El càstig de les dones s'ha desenvolupat històricament sobre la base de l'assumpció de la dona delinqüent com a doblement desviada per: a) incomplir les normes legals penals; i b) transgredir les normes socials del seu gènere, és a dir, per ser considerada una "dona dolenta" (Almeda, 2002a; Carlen, 1983, 1998). A més a més, es troben importants paral·lelismes en la història documentada de les presons a nivell internacional (principalment occident) (Bosworth, 2000; Carlen, 1998; Carlen i Worrall, 2004; Moore i Scraton, 2016; Pemberton, 2013). Al mateix temps, conèixer les característiques històriques de l'experiència d'empresonament de les dones ens permet entendre millor els discursos actuals i les característiques que segueixen vigents (Kruttschnitt, 2011).

La particularitat de l'encarcerament femení rau en tres motius principals, que alhora expliquen la transversalitat de la realitat de les presons de dones arreu:

- 1) La presó com a institució misògina, intrínsecament paternalista, destinada a corregir la "dona desviada" (Carlen i Worrall, 2004). Refereix a una institució que encara ofereix un tractament sexista i estereotipat a les dones recluses.
- 2) El sistema penitenciari és androcèntric, és a dir, les presons estan dissenyades i pensades per i per a els homes, no les dones (Carlen, 1983; Carlen i Worrall, 2004). Aquesta és una carència que encara persisteix a les institucions de dones (Gelsthorpe i Larrauri, 2013).

- 3) Les dones són una minoria de la població penitenciària, el que implica que són invisibilitzades i relegades pel que fa a la política penitenciària (Barberet i Jackson, 2017; Batlle, 2021).

Pel que fa a les particularitats de les dones preses, la literatura ha destacat que les dones cometes delictes en circumstàncies diferents als homes, venen majoritàriament d'entorns marginals de major pobresa, presenten índexs més elevats de desocupació i menors d'educació, així com una elevada prevalença d'addiccions i problemàtiques de salut mental (Almeda, 2003, 2005b; Carlen, 1998; Cervelló, 2006; Kruttsch i Gartner, 2003; Wright i Cain, 2016; Yagüe, 2007). Ara bé, també s'ha emfatitzat que no es pot tractar aquesta població obviant l'heterogeneïtat que presenta (Almeda, 2003), per la qual cosa cal incorporar la perspectiva interseccional per entendre les diferents necessitats i poder-les atendre (Burgess-Proctor, 2006; Potter, 2015).

En conclusió, les presons de dones i les experiència de les dones preses presenten particularitats pròpies que s'han de tenir en compte quan s'estudia qualsevol aspecte de la realitat penitenciària, com la conflictivitat.

A continuació, es resumeixen aquells aspectes que tenen un major impacte en la conflictivitat a les presons catalanes segons Batlle (2021).

3.2.1.1. Absència de presons exclusives de dones

En general, es disposa de molts menys establiments penitenciaris per a dones que per a homes, cosa que ha implicat que elles tenen menys possibilitats quant a llocs on poden complir la condemna (Carlen i Worrall, 2004). Això també suposa una desigualtat material, no només perquè són una minoria de la població penitenciària sinó també per les diferències en els tipus d'establiment on compleixen condemna (Ruíz, 2015).

A Catalunya, hi ha tres tipus d'establiments on compleixen condemna les dones preses: a) mòduls o unitats petites situades a l'interior de presons d'homes (CP Ponent a Lleida, CP Mas d'Enric a Tarragona i CP Puig de les Bases a Girona; també en els respectius centres oberts); b) 1 "pseudo" presons de dones dins d'una gran presó d'homes, amb una subdirecció específica i, depenent de l'època, un o

més edificis sencers propis (CP Brians 1, a les rodalies de Barcelona); i c) una presó històricament de dones que, per necessitats del conjunt del sistema penitenciari, s'ha acabat convertint en un centre de compliment mixt (CP Dones, a Barcelona, que inclou una secció de règim obert per a homes). És a dir, a Catalunya, dels 5 establiments on hi ha dones preses complint condemna, no n'hi ha cap exclusiu per a dones.

Taula 3. Població reclusa a 31 de desembre de 2022 per centre penitenciari i gènere a Catalunya (freqüències i percentatges)

Centre penitenciari	Homes		Dones		Total
	n	%	n	%	
CP Mas d'Enric	765	94,9	41	5,1	806
CP Ponent	540	95,6	25	4,4	565
CP Puig de les Basses	678	95,0	36	5,0	714
CP Dones de Barcelona	295	58,4	210	41,6	505
CP Brians 1	860	87,0	129	13,0	989
CP Brians 2	1354	100,0	0	0,0	1.354
CP Lledoners	752	100,0	0	0,0	752
CP Quatre Camins	991	100,0	0	0,0	991
CP Joves	289	100,0	0	0,0	289
CP Obert Girona	119	91,5	11	8,5	130
CP Obert Tarragona	119	90,2	13	9,8	132
CP Obert LLeida	83	88,3	11	11,7	94
CP Obert Barcelona 2	391	100,0	0	0,0	391
Total Catalunya	7.236	93,8	476	6,2	7.712

Font: Anuari Estadístic del Ministeri de l'Interior (2022)

Les condicions de vida de les dones empresonades en aquestes situacions acostumen a ser pitjors que a les presons exclusives de dones (Almeda, 2003, 2005), principalment per dos motius. D'una banda, la manca d'espai i recursos que s'han de compartir amb la resta del centre penitenciari, que en destina una majoria a la població masculina (Cervelló, 2006; Yagüe, 2007). Això comporta que, per exemple, al CP Brians 1 no tingui un mòdul d'infermeria per a les dones preses. D'altra banda, en aquestes presons "mixtes" es comparteix una mateixa direcció i, per tant, la majoria d'actuacions i polítiques penitenciàries estan pensades i van destinades a la majoria de la població (els homes) (Almeda, 2005).

Finalment, les presons es construeixen generalment pensant en el major risc que suposa la població penitenciària masculina (mesures de seguretat i control), resultant en entorns més adversos del que segurament és necessari per a la majoria de les dones preses (Cervelló, 2006), la qual cosa està relacionada amb la qüestió de la conflictivitat i la seva gestió.

3.2.1.2. Manca de classificació interior

Una conseqüència important de disposar només d'aquests tipus d'establiments és la impossibilitat de tenir classificació interior (Almeda, 2005; Cervelló, 2006; Moore i Scraton, 2016). És a dir, les dones preses majoritàriament no es poden distribuir i classificar segons la seva situació penal, perfil delictiu o necessitats en diferents mòduls. Tant és així que ni tan sols es pot complir, a Espanya i Catalunya, el requisit legal (art. 7, 8 i 9 LOGP) de separar les joves i les preventives (Batlle, 2021).

A banda de les repercussions en la manca de possibilitats de tractament individualitzat, s'ha argumentat que la impossibilitat de classificació incrementa l'efecte criminogen de les presons, atesa la barreja de perfils delictius, principalment amb les dones joves i les delinqüents primàries (Cerezo, 2017; Yagüe, 2007). Alhora, la convivència forçada entre perfils de dones tan diferents, amb necessitats i demandes tan dispars, dificulta la convivència i augmenta el risc de conflictivitat (Almeda, 2005).

3.2.1.3. Sobrerrepresentació de les minories

La sobrerrepresentació de les minories ètniques, característica general dels sistemes penals i les presons, també és un aspecte rellevant a les presons de dones (Bell, 2017; Carlen i Worrall, 2004; Gelsthorpe i Larrauri, 2013; Kruttschnitt, 2011). A Espanya, destaca la sobrerrepresentació històrica de la comunitat gitana a la presó (Almeda, 2003; Cervelló, 2006; Hernández et al., 2001). Les dones de nacionalitat diferent de l'espanyola també és una població especialment vulnerable, doblement invisibilitzada, a més de patir penalitats i discriminacions particulars per la seva condició d'estrangeria (Bodelón, 2007).

3.2.1.4. Manca de programes d'intervenció adequats

Els programes de tractament s'han dissenyat sobre la base del coneixement de la delinqüència masculina i la seva trajectòria delictiva (Cerezo, 2017). Així doncs, falten programes específics plantejats amb perspectiva de gènere que responguin realment a les realitats i necessitats criminògenes de les dones preses (Añaños-Bedriñana i Jiménez-Bautista, 2016; Carlen, 1983; Carlen i Worrall, 2004; Cervelló, 2006; Gelsthorpe i Larrauri, 2013; Kruttschnitt, 2011; Moore i Scraton, 2016; Wright i Cain, 2016). La situació s'agreuja, en alguns contextos, en considerar que hi ha una limitació d'accés a serveis de tractament i manca de personal de tractament, ja que els pocs que hi ha es destinen majoritàriament als homes presos (Cerezo, 2017).

A més a més, cal subratllar que generalment el personal penitenciari, tant de tractament com de règim interior, no té formació específica en perspectiva de gènere ni sobre les particularitats de les dones preses (Almeda, 2005; Cerezo, 2017).

3.2.1.5. *Feminització de les activitats, cursos formatius i feina*

Una part important de la limitada oferta d'activitats i feina que tenen les dones preses acostuma a estar esbiaixada per concepcions sexistes (Almeda, 2003; Cerezo, 2017; Cervelló, 2006; Kruttschnitt, 2011). És a dir, el contingut d'aquests programes i feines és majoritàriament "específica de gènere". Així mateix, el darrer informe del Síndic de Greuges (2024) conclou que "les dones estan més ocupades que els homes, però que tenen menys opcions laborals, tant pel que fa a la quantitat com a la qualitat" (p. 30). A nivell internacional, també s'ha denunciat que les dones generalment cobren menys que els homes pel treball que realitzen a la presó (Carlen i Worrall, 2004).

Tot i les millores en aquest àmbit dels darrers anys, seguim trobant que, per exemple, a les presons catalanes es poden realitzar tallers tipus "Ponte guapa!" o que els tallers productiu són en la indústria dels productes de bellesa (Batlle, 2021). Alhora, les dones preses en el nostre context tenen un accés limitat o nul a treballs tradicionalment masculins com la fusteria o la metal·lúrgia (Cerezo, 2017).

Això és important, no només perquè constitueix una clara discriminació, sinó perquè visualitza com les presons encara reproduïxen els rols tradicionals de gènere, perpetuant la històrica indústria de la domesticitat a les presons (Carlen i Worrall,

2004; Kruttschnitt, 2011). A més a més, suposa una obstacle més a les probabilitats de reinserció d'aquestes dones (Almeda, 2005; Cervelló, 2006) i constitueix una privació més de l'experiència d'encarcerament de les dones.

3.2.1.6. *Alts nivells de problemàtiques de salut mental i autolesions*

Les necessitats de salut mental de les dones recluses són diferents de les dels homes i, a més, hi ha major prevalença de problemàtiques de salut mental detectades en les dones preses (Wright, Salisbury i Van Voorhis, 2007). Tot i així, a Espanya, no hi ha programes d'atenció integral per a la salut mental que incorporin una perspectiva de gènere (Cerezo, 2017) i generalment les dones tenen menys accés a les instal·lacions psiquiàtriques per qüestions d'espai. A aquesta problemàtica cal afegir-li una estesa pràctica de patologització i sobremedicalització de les dones, conseqüència de diagnòstics esbiaixats de la seva conducta (“més boja que dolenta”) i, a més, usant la medicalització com a eina de control habitual per a dones “difícils” (Almeda 2003; Carlen i Worrall, 2004; Larrauri, 1992).

Per últim, les condicions d'empresonament comporten una important incidència d'autolesions en les dones preses (Carlen i Worrall, 2004; Kruttschnitt i Gartner, 2003; Moore i Scraton, 2016) i taxes més altes d'intents de suïcidi (Wright i Cain, 2016). Aquesta qüestió és especialment rellevant pel que fa a la conflictivitat en les nostres presons, com mostra Batlle (2021), donat que la problemàtica de les autolesions apareix també en la gestió de la conflictivitat amb el règim disciplinari.

3.2.2. Aportacions de la criminologia feminista sobre la conflictivitat en dones preses

Com s'ha mostrat fins al moment, la criminologia s'ha dedicat àmpliament a l'estudi de la conflictivitat i la violència a presó però, com passa en molts altres àmbits, hi ha una gran manca d'estudis especialitzats sobre les infraccions disciplinàries en dones preses (Gover, Pérez i Jennings, 2008; Steiner i Wooldredge, 2014). Això suscita la qüestió de si les aportacions de les investigacions fetes només amb mostres d'homes són generalitzables a les dones preses (Kruttschnitt, 2011; Steiner i Wooldredge, 2014). Aquesta interpel·lació es fa, com hem vist, donada la naturalesa pròpia de les presons de dones (especialment arran del seu origen com a

institucions de correcció de la “dona desviada”) i les característiques particulars de les dones preses (Batlle, 2021).

Des de la criminologia feminista, s’ha treballat en les explicacions teòriques de la conflictivitat a la presons i els elements del manteniment de l’ordre que informen l’estudi d’aquesta qüestió a les presons de dones, per tal d’aportar-hi la perspectiva de gènere. Aquestes aportacions es poden dividir en dos àmbits: a) entendre l’efecte del gènere en la conflictivitat i el manteniment de l’ordre; i b) replantejar les teories explicatives de la conducta infractora des d’una perspectiva de gènere.

Començant pel primer àmbit, la criminologia feminista s’ha plantejat *com el gènere influeix en la construcció i el manteniment de l’ordre en les presons de dones*, ja que les normes i els rols de gènere tradicionals poden ser facilitadors per imposar ordre. Així, es busca retratar com l’efecte del gènere influeixen en les filosofies i el tractament de les presons de dones en quant a la gestió de la conflictivitat (Almeda, 2007; Gartner i Kruttschnitt, 2004; McCorkel, 2003).

Bosworth (1996, 1999), en la seva recerca sobre les estratègies de resistència de les dones preses, identifica que per aconseguir la conformitat i el compliment de les normes es recorre a mecanismes com la domesticitat, la infantilització i la medicalització de les dones preses, i l’homogeneïtzació de la població carcerària. Batlle (2021), a partir del coneixement disponible sobre les presons de dones, proposa *tres elements per entendre la relació entre el gènere i el manteniment de l’ordre a les presons de dones*: a) la imposició de la feminitat i la domesticitat; b) l’estereotip de les eternes víctimes; i c) la infantilització i la negació de la capacitat d’agència de les dones preses.

A les presons que parteixen de models rehabilitadors, aquestes filosofies solen prendre formes més invisibles, majoritàriament des de perspectives “bonistes” que cauen en pràctiques paternalistes (Kruttschnitt, 2011). De fet, s’ha documentat àmpliament les actituds paternalistes dels professionals que treballen amb dones preses (Carlen i Worrall, 2004; Kruttschnitt, 2011).

Alhora, les presons, com a espais caracteritzats per la limitació de l’agència i on la sobreregulació redueix substantivament la capacitat de decisió de les persones preses i els rols de gènere tradicionals, que sostenen la idea de la dona fràgil i

submisa, també poden ser elements que influeixin en com es manté l'ordre (Shaw, 1992). Per exemple, es pot apel·lar al rol de les dones com a bones mares o es pot justificar un règim paternalista que accepta més control sobre les dones “pel seu bé” (McCorkel, 2003). A més a més, la mera existència d'aquestes concepcions socials pot facilitar que les dones es conformin i acceptin el règim establert (condicionant inconscientment la seva conducta).

També s'ha assenyalat que, tot i que les dones preses són menys perilloses i conflictives que els homes (Yagüe, 2007), les condicions de les presons de dones són una extensió de les dels homes, sense contemplar aquestes diferències als nivells de risc, resultant en presons més adverses del necessari en la majoria dels casos (Cervelló, 2006; Kruttschnitt, 2011; Yagüe, 2007).

En suma, cal considerar com aquests ideals masculistes influeixen en el manteniment de l'ordre en tant en que la conformitat i *el compliment del règim penitenciari implica assumir aquestes normes de gènere* (Almeda, 2007). És per això que diverses autores han argumentat que quan les dones no es comporten d'acord amb aquests estàndards d'obediència, sovint són doblement jutjades (doble desviació) i pot haver-hi un ús excessiu del control i la disciplina, és a dir, una major aplicació del règim disciplinari (*gendered rule-enforcement*; Almeda, 2002b, 2003; Carlen i Worrall, 2004; Kruttschnitt i Gartner, 2003).

En aquest cas, parlem de que el personal penitenciari respon de manera diferent als comportaments de dones i homes (Almeda, 2002b, 2003; Kruttschnitt i Gartner, 2003). Els estudis mostren que les respostes del personal de vigilància sovint estan influenciades en les seves atribucions sobre les personalitats i els comportaments que s'associen a cada gènere (Kruttschnitt i Gartner, 2003). Algunes investigacions han pogut captar aquestes concepcions sexistes per part del personal que descriuen les dones recluses com a emocionals, manipuladores, mesquines, impulsives i resistents a rebre ordres (Almeda, 2002b, 2003; Kruttschnitt i Gartner, 2003).

Resulta especialment rellevant per la recerca actual que aquests estudis mostren com els professionals manifesten que aquestes rols de gènere influeixen el seu judici en l'ús de la disciplina ja que, d'una banda, es reproduïx la idea que són percebudes com a menys perilloses però més problemàtiques que els homes, cosa

que utilitzen per explicar que tinguin més expedients (Almeda 2002; McCorkel, 2003). Així, les diferències en com el personal penitenciari percep la conducta conflictiva de dones i homes és un aspecte rellevant per entendre la conflictivitat a les presons (Craddock, 1996).

Batlle (2021) també identifica alguns elements del *gendered rule-enforcement* en l'aplicació del règim disciplinari a les presons catalanes: a) les dones són més sancionades per les conductes de desobediència i resistència a l'autoritat; b) sembla que en aquestes conductes no només es jutja la conducta sinó també la seva actitud (a diferència dels homes); i c) acaben tenint més expedients per infraccions lleus.

En segon lloc, la criminologia feminista ha recuperat les *teories clàssiques* generals (privació i importació) que busquen explicar la conducta infractora de les dones preses *des d'una perspectiva de gènere*. Els models de privació i importació no han parat atenció ni han incorporat les experiències i característiques pròpies de les dones preses o les presons de dones com a institucions (Celinska i Sung, 2014). Tampoc trobem investigació empírica sobre aquestes teories amb mostres de població penitenciària femenina, amb algunes excepcions (Celinska i Sung, 2014; Gover, Pérez i Jennings, 2008; Leigey, 2019).

La teoria de la importació planteja la necessitat de tenir en compte les diferències entre dones i homes en les trajectòries delictives i en l'adaptació a la presó i, per això, considerar especialment algunes variables com ara la sexualitat, la victimització prèvia o la importància dels vincles (la família i la maternitat) (Celinska i Sung, 2014; Steiner, Wright i Toto, 2019). Cal assenyalar també una limitació important d'aquesta teoria i és que corre el risc de només prestar atenció a aquells aspectes propis de la idea tradicional de dona (com la família i la maternitat), assumint així una definició cis-hetero-normativa de 'dona' i obviant a més tota diversitat dins aquest col·lectiu (absència de la perspectiva interseccional).

Des de la teoria de la privació es prenen en consideració les penalitats pròpies de les presons de dones que poden augmentar les probabilitats de la conducta infractora (Batlle, 2021). Així, s'han de considerar totes aquelles característiques pròpies de les presons de dones que s'han mencionat en l'anterior apartat 3.2.1. que poden tenir un impacte en la conflictivitat. Especialment, s'ha prestat atenció a que

les presons estan generalment més allunyades i això augmenta l'aïllament social, a la falta de programes específics i l'absència de classificació interior (Leigey, 2019; Mandaraka-Sheppard, 1986).

3.2.3. Estudis empírics de la conflictivitat de les dones preses

Havent recollit les aportacions teòriques per explicar la conflictivitat, aquest apartat se centra en la literatura empírica sobre la matèria. No obstant, hi ha una gran *manca d'estudis especialitzats* sobre la conflictivitat de les dones preses (Batlle, 2021). Per això, en primer lloc, cal destacar de nou la necessitat de més recerca sobre aquest aspecte de la realitat penitenciària de les dones (Gover, Pérez i Jennings, 2008; Steiner i Wooldredge, 2014).

En segon lloc, malauradament poques recerques proporcionen dades sobre la prevalença de la conflictivitat en dones preses, ja que la principal preocupació ha estat conèixer si les dones tenen més o menys conflictes que els homes (Kruttschnitt i Gartner, 2003). A més a més, les metodologies emprades, llocs i anys d'estudi, són molt diverses, fent difícil quantificar, amb certesa o universalitat, la conflictivitat de les dones preses a nivell internacional¹⁸.

El mateix ocorre amb les recerques dedicades a comparar els nivells de conflictivitat entre homes i dones. No obstant, tenint en compte les limitacions per les diferents metodologies emprades en els diferents estudis, observem que, en general, *la literatura internacional conclou que les dones tenen menys prevalença d'infraccions o que són menys greus i, a més, acumulen menys infraccions* (Taula 4). Com descriu aquesta realitat la literatura internacional és interessant atès que no es correspon amb la trobada a les nostres presons, com es veurà en el següent apartat (3.2.4).

Taula 4. Resum de la literatura sobre les diferències de gènere en la prevalença i la incidència d'infraccions de conducta a presó

Prevalença igual o similar	Steiner y Wooldredge, 2014 Craddock, 1996
Prevalença menor en dones	Celinska i Sung, 2014 Harer i Langan, 2001 (infraccions violentes)

¹⁸ Per a un recull dels estudis realitzats fins al moment veure la Taula 1 de Batlle (2021).

Les dones tenen conflictes menys greus	McClellan, 1994 Marcum, Hilinski-Rosick i Freiburger, 2014 Harer i Langan, 2001
Incidència igual o similar	Steiner i Wooldredge, 2014
Incidència menor en dones	Craddock, 1996 Celinska i Sung, 2014
Incidència menor en homes	McClellan, 1994

Font: Traducció de Batlle (2021, p. 71)

Sobre aquesta qüestió, Batlle (2021) identifica que *les dones tenen més probabilitats de tenir infraccions*, i ademés apunta que aquesta major probabilitat no depèn de les característiques sociodemogràfiques, penals o penitenciàries¹⁹. No obstant, si s'observa un efecte d'alguns aspectes que es mesuren sobre el tipus de centres penitenciaris. Per això, planteja la hipòtesi de que les condicions d'empresonament de les dones, especialment la mida dels mòduls i l'absència de possibilitat de classificació interior, poden estar generant més penalitats i això es pot reflectir en més conflictivitat (en coherència amb els resultats de la literatura internacional, Leigey, 2019, entre altres).

La literatura empírica internacional específica sobre infraccions disciplinàries en dones també s'ha dedicat a estudiar els factors que expliquen aquest fenomen i les diferències de gènere²⁰. Tot i això, la literatura existent és gairebé exclusivament nord-americana i, de nou, s'aprecien limitacions metodològiques que impedeixen disposar de resultats consistents i comparables. Hi ha tres variables que mostren resultats majoritàriament consistents: ser jove, formar part d'una minoria ètnica i tenir victimització prèvia augmenten el risc de tenir infraccions de conducta (Craddock, 1996; Celinska i Sung, 2014; Gover, Pérez i Jennings, 2008; Leigey, 2019; Steiner i Wooldredge, 2014; Steiner, Wright i Toto, 2019).

Donada la discrepància en metodologies i resultats d'aquest conjunt de literatura internacional, es rellevant l'aportació de Batlle (2021) que es centra en el context penitenciari català. Aquesta recerca identifica, d'una banda, que les dones joves, que fa poc temps que són al centre penitenciari, estan condemnades per un delictes violent i han tingut autolesions tenen més probabilitat de tenir almenys una infracció

¹⁹ És a dir, es controla per aquestes característiques i no tenen efecte significatiu, al menys, tal com s'han quantificat en aquest estudi.

²⁰ Veure Batlle (2021, p. 70 i ss.) per a un recull detallat d'aquesta bibliografia.

disciplinària en el període d'una any. D'altra banda, observa que les internes que més risc tenen d'acumular expedients disciplinaris i, per tant, les presumptament més conflictives, són les dones sense fills/es que estan complint múltiples condemnes, que han tingut autolesions i que participen en programes de tractaments i activitats de la presó.

També destaca la importància de les conductes autolesives, l'única variable significativa i amb l'efecte més gran en augmentar el risc de conflictivitat d'una interna en tots els models estudiats. Les autolesions són una realitat que afecta particularment les dones preses (Carlen i Worrall, 2004; Kruttschnitt i Gartner, 2003) i s'han identificat com a mecanismes de resistència i alliberament davant la impotència o frustració sentida per la situació d'empresonament (Khaled, 2017; Kruttschnitt, 2011). La literatura internacional també a destacat aquesta relació entre autolesions i conflictivitat (Slade et al., 2022).

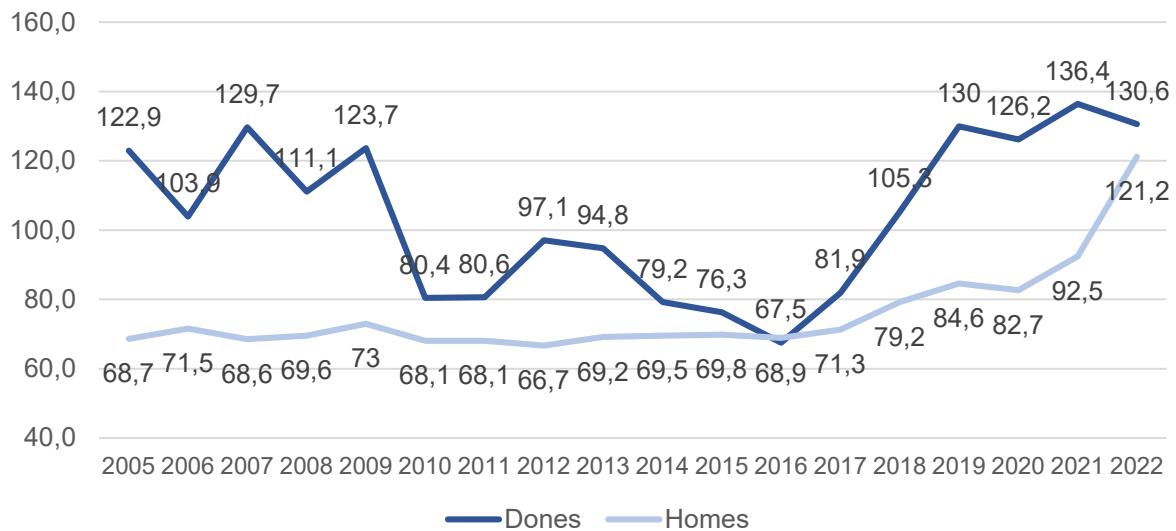
3.2.4. Aplicació del règim disciplinari a les presons catalanes

Tal com s'ha mencionat en l'apartat anterior, a nivell internacional, la poca recerca existent ha observat que la conflictivitat (infraccions de conducta o violència) és menor en les dones preses, en comparació amb els homes. No obstant, aquesta no és la realitat que trobem en les presons catalanes. Per això, s'aprecia necessari fer una breu explicació sobre l'aplicació del règim disciplinari a les presons catalanes en els darrers anys, en especial atenció a les dones preses.

En primer lloc, si analitzem la prevalença d'expedients disciplinaris en homes i dones des de 2005, veiem que les dones tenen, generalment, més expedients que els homes. De fet, en alguns períodes (2005-2009, 2018-2021) les ràtios d'expedients de les dones són molt més altes que les dels homes. Alhora, una de les altres diferències és que pels homes, la prevalença d'expedients és força estable durant molts anys (fins 2020), mentre que en les dones observem importants fluctuacions. En aquest sentit, les dones tenen períodes en que hi ha una reducció important de l'ús d'expedients i, per tant, presumiblement de conflictivitat, però per ambdues poblacions, la taxa d'expedients ha anat augmentant (a ritmes diferents) des de 2017. Més enllà de l'efecte de la pandèmia per COVID-19 que pot explicar

les ràtios més altes a partir de 2020, caldria estudiar a què es deuen la resta de fluctuacions, especialment en dones.

Figura 4. Taxa d'expedients disciplinaris incoats per cada 100 persones preses diferents segon gènere.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació (SMPRAV, en línia).

L'estudi de Batlle (2021) aporta dues explicacions sobre aquesta qüestió. En primer lloc, ressalta el possible impacte de l'informe 'El model de rehabilitació de les presons catalanes' (SGPRS, 2011) on s'identifica el problema de l'ús desproporcionat del règim disciplinari i planteja que arran d'això s'hauria intentat reduir dràsticament.

En segon lloc, en desglossar aquestes xifres pel període 2005-2017 (Batlle, 2021, p. 146) segons el tipus d'infracció molt greus, greus i lleus, en el cas de les dones permet observar que les infraccions molt greus augmenten gradualment, mentre que les infraccions greus i, sobretot, les lleus disminueixen²¹. Així, la major prevalença d'infraccions en dones en aquests anys, estaria relacionada amb la major sanció de les infraccions molt greus de les dones.

Sobre les diferències entre homes i dones, Batlle (2021), amb dades de població en 2n grau de 2018, mostra que no hi ha diferències significatives entre dones i homes

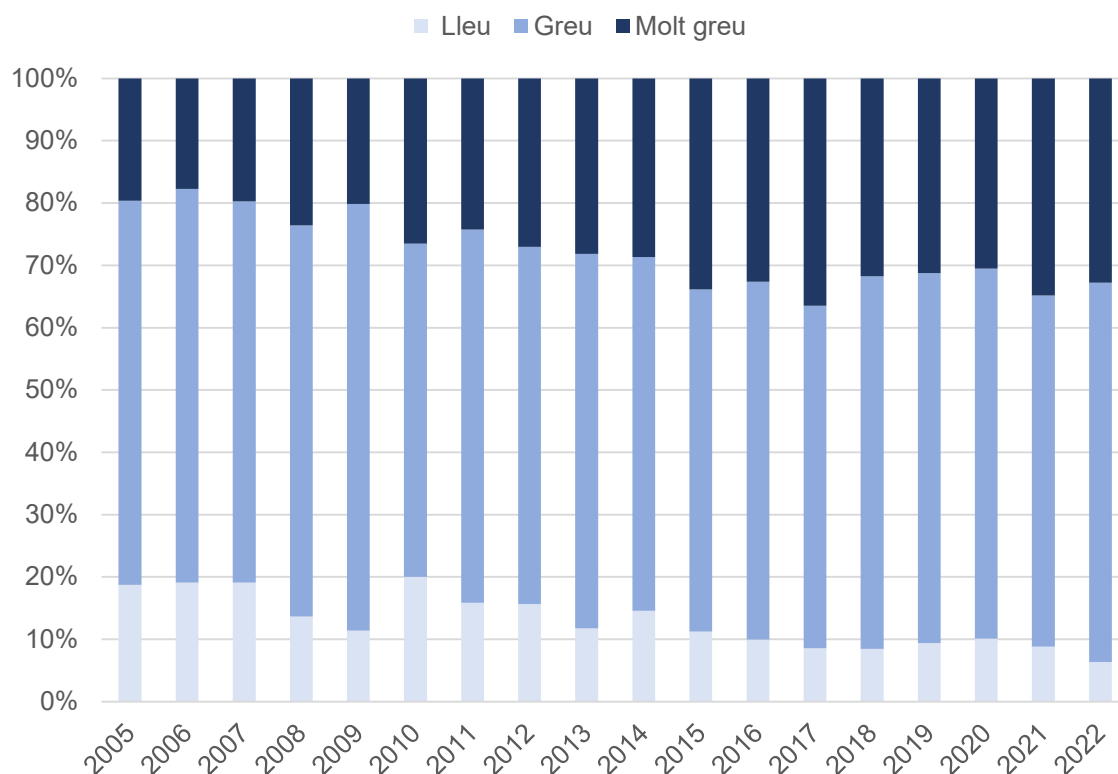
²¹ Les xifres dels expedients dels homes es mantenen estables en el període estudiat també segon gravetat.

en la prevalença d'infraccions greus, molt greus o violentes. Però, sí que es troben significativament més infraccions lleus en dones, encara que aquestes suposen una part petita dels expedients disciplinaris. Una diferència a destacar està en les persones que acumulen diversos expedients en un any, ja que aquesta casuística és més prevalent en les dones preses. Concretament, hi ha una major acumulació d'infraccions greus, molt greus i violentes en dones. Això també resulta sorprenent atès que no coincideix amb el que s'ha trobat majoritàriament en la literatura internacional (Celinska i Sung, 2014; Craddock, 1996; Steiner i Wooldredge, 2014).

En segon lloc, ens centrem en analitzar els expedients disciplinaris de les dones preses de Catalunya.

Sobre les infraccions i conductes conflictives que hi ha darrera d'aquests expedients, cal destacar que les dones al voltant del 60% dels expedients són per infraccions greus i això ha estat així en tots els anys dels que es disposen dades (Figura 5). Les infraccions molt greus suposen entre el 20% i el 30% dels seus expedients, mentre que les infraccions lleus no superen quasi mai el 20% i en els darrers anys (des de 2015) s'han mantingut al voltant del 10%.

Figura 5. Expedients disciplinaris de les dones preses a Catalunya segons tipus d'infracció (període 2005-2022)

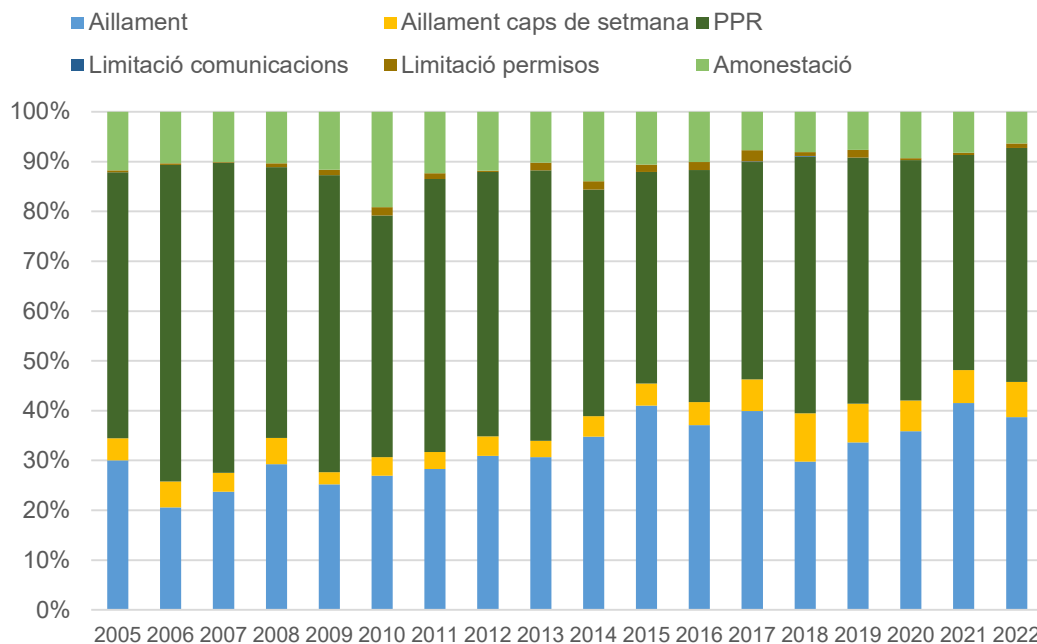
Font: Elaboració pròpia a partir de dades facilitades pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Sobre el tipus d'infraccions, l'estudi de Batlle (2021) analitza les dades de 2017 i 2018 amb major detall i identifica com a conductes més prevalents les infraccions de desobediència greu, les baralles molt greus entre internes, les agressions greus al personal penitenciari i la tinença d'objectes prohibits (infracció greu). De fet, en aquesta qüestió identifica diferències de gènere estadísticament significatives, principalment, ja que hi ha més expedients per infraccions 'molt greu' en homes i 'greu' en dones per a les infraccions contra funcionaris/àries i de desobediència (Batlle, 2021, p. 151).

Sobre els tres grups d'infraccions principals (contra funcionaris/àries, contra altres internes/nis i desobediència), Batlle (2021) fa un anàlisi exploratori de les conductes descrites en els expedients i identifica que les infraccions 'contra funcionaris/àries' i per 'desobediència' fan referència majoritàriament a conductes que amenacen l'alteració de l'ordre per qüestions de rutina penitenciària (apertura de cel·les, sortida al pati, comunicacions, etc.).

Per últim, sobre les sancions imposades, com s'ha anticipat en l'anàlisi de la regulació i com adverteix la doctrina (apartat 3.1.1.), s'observa un domini clar de l'ús de la sanció de PPR (50% aproximadament de les sancions) i l'aïllament (entre el 30% i el 40% de les sancions, aproximadament) (Figura 6). Aquesta dualitat de les sancions emprades s'ha mantingut constant en els darrers anys, si bé s'aprecia un augment de l'ús de l'aïllament i l'aïllament de caps de setmana a partir del 2010 que caldria estudiar amb major profunditat. L'amonestació s'ha imposat per al voltant del 10% dels expedients.

Figura 6. Expedients disciplinaris de les dones preses a Catalunya segons tipus de sanció (període 2005-2022).

Font: Elaboració pròpia a partir de dades facilitades pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Sobre les sancions, Batlle (2021) també analitza les diferències de gènere per la es infraccions més habituals i conclou que, en general, l'ús de sancions segons la gravetat de la infracció és similars a dones i homes. No obstant, sí s'identifiquen tres diferències rellevants: a) ús lleugerament major de sancions més severes en homes per a les infraccions molt greus i greus; b) més ús de l'aïllament de cap de setmana en dones per a les infraccions molt greus; i c) ús de sancions més severes en dones per a les infraccions de desobediència greu i lleu.

4. Mètode

En coherència amb els objectius de la recerca, s'han utilitzat tres aproximacions metodològiques complementàries. En primer lloc, es realitza una anàlisi quantitativa dels expedients disciplinaris incoats en els anys 2021 i 2022 als centres penitenciaris de Catalunya. El període de temps estudiat es limita als dos últims anys per tal d'estudiar la realitat actual (post-covid). Amb aquesta anàlisi es vol donar resposta a l'Objectiu 1 i poder quantificar la conflictivitat que hi ha en les dones preses de Catalunya, usant com a eina de mesura els expedients disciplinaris (apartat 4.1.). En segon lloc, per donar resposta a l'Objectiu 2 i conèixer els factors concurrents als principals tipus d'incidents que donen lloc a una resposta del règim disciplinari, s'ha dut a terme una anàlisi de la descripció dels fets d'una mostra d'aquests expedients s'ha dut a terme una anàlisi de la descripció de fets per identificar les casuístiques més rellevants (apartat 4.2.) .

Aquestes dues estratègies analítiques ens permeten obtenir una visió general de la conflictivitat als centres penitenciaris i mòduls de dones. No obstant, és important recalcar que, d'aquesta manera, el que estem fent és estudiar la conflictivitat des del règim disciplinari. És a dir, tota aquella conflictivitat que no hagi quedat enregistrada formalment mitjançant un comunicat de fets i hagi donat lloc a la incoació d'un expedient no està sent analitzada. Aquesta és una primera limitació a considerar d'aquesta recerca.

Adicionalment, hem realitzat entrevistes amb diferents professionals de l'entorn penitenciar i l'àmbit de la mediació (apartat 4.3.). Aquesta aproximació qualitativa ens permet complementar la informació obtinguda en les dues anàlisis anteriors per conèixer l'origen dels conflictes i, així, completar la resposta a l'Objectiu 2, i donar resposta als Objectius 3 i 4, això és, analitzar quines eines utilitza el personal penitenciar per a gestionar els diferents tipus d'incidents i en quins casos es recorre a la via disciplinària i per què, i explorar alternatives al règim disciplinari per a la gestió de conflictes i altres tipus d'incidents que resultin viables en el sistema penitenciar català.

En aquest cas, és important tenir present que en utilitzar la perspectiva del personal penitenciar estem analitzant allò que aquests professionals consideren com a

conflictivitat dins dels centres penitenciaris, que podria no coincidir amb la perspectiva de les dones preses. Per tant, això constitueix una segona limitació de la recerca. No va ser possible realitzar entrevistes a dones preses per decisió del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, donat que altres recerques del macro-projecte "Gènere i Execució Penal" (en el qual s'inclou la present investigació) ja requerien la participació de les dones preses i es volia evitar sobrecarregar-les.

A continuació es desenvolupen amb més detall cadascuna de les estratègies metodològiques.

4.1. Anàlisi dels expedients 2021-2022

Per tal de quantificar la conflictivitat a través de l'aplicació del règim disciplinari (Objectiu 1 de la recerca), es du a terme una anàlisi descriptiva dels 2.426 expedients disciplinaris que consten del 2021 i 2022 a dones preses a Catalunya. Aquests expedients són de 369 dones diferents, és a dir, les que han tingut mínim un expedient en el període estudiat.

Per aquesta anàlisi s'ha disposat d'una base de dades facilitada pel CEJFE i el Departament de Justícia amb la informació que consta al Sistema Informàtic Penitenciari Català (SIPC) que contenen els expedients disciplinaris. Fonamentalment es recullen les variables amb la informació disciplinària i algunes dades demogràfiques i penals que es van sol·licitar sobre les internes que tenen els expedients. La base de dades s'ha treballat per poder-la analitzar (s'ha depurat i codificat) i s'han recodificat algunes variables (Taula 5).

Taula 5. Llista de variables: definició i codificació de les variables de l'anàlisi descriptiu dels expedients disciplinaris (gener 2021-desembre 2022, n=2.426).

Variable	Descripció i codificació
Centre penitenciari	Centre Penitenciari en que s'ha incoat l'expedient disciplinari: 1 – CP Brians 1 2 – CP Brians 2 3 – CP Dones 4 – CP Puig de les Bases 5 – CP Obert Girona 6 – CP Mas d'Enric 7 – CP Ponent

DE/RT/DDE	S'han identificat els casos en que en la descripció dels fets s'ha indicat com a ubicació de l'incident el Departament Especial de Règim Tancat (DE/RT) o Departament Especial de Dones (DDE). 1 – DE/RT o DDE 2 – Altres / NS
Tipus d'infracció	Tipus d'infracció principal que s'ha tipificat en l'expedient segons el RP/1981. S'han seleccionat les més freqüents (prevalença major al 5%) i la resta s'han codificat com a altres. 1 – Violència molt greu cap a personal penitenciari (art. 108.b) 2 – Violència molt greu entre internes (art. 108.c) 3 – Resistència activa i desobediència molt greu (art. 108.d) 4 – Violència greu cap a personal penitenciari (art. 109.a) 5 – Desobediència greu (art. 109.b) 6 – Violència (verbal) greu entre internes (art. 109.d) 7 – Incidents relacionats amb objectes prohibits (art. 109.f) 8 – Altres
Canvi tipificació	Expedients en que hi ha hagut un canvi de la tipificació de la falta principal per part de la comissió disciplinària. 1 – Sí 2 – No
Tipus d'incident	Cada expedient disciplinari porta un o més tipus d'incident associat. Per a codificar aquesta variable i assignar un únic incident associat a cada expedient s'han seguit els següents criteris: <ul style="list-style-type: none"> - S'ha prioritzat l'assignació d'incidents que aportin informació que no recull el tipus d'infracció (autolesions, intent de suïcidi, sobredosi i ús o possessió de substàncies tòxiques). - S'ha prioritzat l'assignació d'incidents greus sobre els més lleus de la mateixa tipologia (ex: agressió greu a funcionari s'ha prioritzat sobre agressió lleu a una altra interna). - S'ha unificat tipologies d'incident de diferent gravetat (Alteració greu de l'ordre i alteració lleu de l'ordre s'ha unificat en alteració de l'ordre). Les categories finals de la variable són: 1 – Agressió greu/lleu a personal penitenciari o temptativa 2 – Agressió greu/lleu a una altra interna 3 – Alteració greu/lleu de l'ordre 4 – Autolesió lleu o temptativa de suïcidi 5 - Evasió 6 – Incendi 7 – Intervenció d'objectes perillosos o prohibits 8 – Intervenció de substàncies tòxiques 9 – Sobredosi greu/lleu 10 – Altres i casos no recodificables
Sobreseïment	Expedients amb decisió de sobreseïment o sanció: 1 – Sí 2 – No

Sanció	Sanció principal imposada: 1 – Aïllament en cel·la (art. 233.1.a o 233.2.a RP) 2 – Privació de passejos i actes recreatius (PPR) (art 233.2.b o 233.3 RP) 3 – Aïllaments de cap de setmana (art. 233.1.b RP) 4 – Amonestació (art. 233.3 RP) 5 – Privació de permisos de sortida (art. 233.2.b RP)
Quantitat sanció	Dies de durada de la sanció imposada (numèrica)
Al·legacions	S'ha presentat al·legacions per part de les internes: 1 – Sí 2 – No
Recurs	S'ha imposat recurs: 1 – Sí 2 – No
Resolució recurs	Sentit de la resolució del recurs 1 – Desestimat 2 – Estimat o estimat en part 3 – Altres (Pendent de resolució o sense informar)
Mitjà coercitiu	Ús de mitjà coercitiu per part del personal de règim interior: 1 – Sí 2 – No
Nacionalitat	Recodificació de la variable país de naixement en les següents categories: 1 – Espanya 2 – Europa OCC (Alemanya, França i Itàlia) 3 – Europa EST (Geòrgia, Rússia, Ucraïna, Hongria, Romania, Bulgària, Bòsnia i Croàcia) 4 – Magrib (Marroc) 5 – Amèrica Llatina (Argentina, Bolívia, Brasil, Colòmbia, Costa Rica, Cuba, El Salvador, Equador, Hondures, Mèxic, Panamà, Paraguai, Perú, R. Dominicana, Uruguai, Veneçuela i Xile) 6 – Altres (Filipines, Gàmbia, Nigèria, Rep.Ruandesa, Senegal i Xina)
País	País de naixement
Grau	Grau de classificació 1 – 1r grau 2 – 2n grau 3 – 3r grau 4 – Preventiva 5 – Art. 10 6 – No classificats
Edat	Edat (numèrica)
Delicte de condemna	Recodificació de la variable per grups de delicte de condemna 1 – Contra les persones 2 – Contra la salut pública 3 – Contra la propietat, el patrimoni o l'ordre socioeconòmic 4 – Altres
Duració condemna	1 – Menys de 2 anys 2 – De 2 a 5 anys 3 – De 5 a 10 anys

	4 – Més de 10 anys
Núm. d'expedients per interna	Número d'expedients que acumula cada interna durant el període estudiat

Font: Elaboració pròpia.

S'ha dut a terme una *anàlisi descriptiva* de freqüències i percentatges; puntualment, s'ha fet una anàlisi bivariada per a identificar relacions significatives en l'estudi de dues variables. En primer lloc, sobre els 2.426 expedients s'han analitzat les variables disciplinàries dels expedients i, en segon lloc, s'han analitzat les variables demogràfiques i penals, amb les dades de les 369 dones preses diferents.

Per últim, amb les mateixes variables, s'ha fet una anàlisi bivariada per identificar diferències significatives entre aquelles internes que tenen només *conflicte puntual* en *comparació* amb les que n'acumulen varis. Ja que no hi ha literatura que permeti establir un criteri sobre quan una interna té conflictes puntuals i quan ja és una *conflictitat habitual*, s'ha considerat com a conflictes puntuals un màxim dos expedients disciplinaris en el període de dos anys estudiat. S'ha usat com a test de significació estadística el *Chi quadrat de Pearson* per les variables no numèriques i el *t-test* per a les numèriques.

4.2. Anàlisi de casos significatius (incidents crítics)

Amb l'objectiu de recopilar més informació sobre els fets que donen origen als expedients disciplinaris (Objectiu 2 de la recerca), es procedeix a l'anàlisi de les descripcions de fets dels expedients registrats al llarg dels anys 2021 i 2022. Del total de 2.426 expedients, només en 1.845 havia estat emplenada la casella de "Fets imputats". A més, en 525 casos la informació de la descripció de fets resultava insuficient per tal de ser analitzada donat que s'utilitzaven descripcions genèriques de les quals no es podia extreure informació (per exemple: "Pels fets ocorreguts el dia [data] a [lloc on van succeir els fets]"), de tal manera que només ha resultat possible analitzar la descripció de fets de 1.299 expedients.

Respecte dels expedients descartats, convé assenyalar que trobem certes diferències en funció dels centres penitenciaris. Mentre que resulta possible analitzar la major part dels expedients disciplinaris dels CP Ponent (91,3%) i CP Brians 1 (76,8%), en el cas del CP Dones només el 35% són analitzables. D'altra

banda, en els CP Puig de les Basses i CP Mas d'Enric s'utilitzen fórmules genèriques de manera sistemàtica i la proporció de casos analitzables no arriba ni al 5% (Taula 1 de l'Annex).

Ens vam plantejar la possibilitat que la descripció de fets faltés de forma sistemàtica en casos on els fets imputats haguessin estat sobreseïts, aspecte que sí podria haver alterat els nostres resultats. No obstant, el creuament de les nostres dades mostra que la nostra base de dades inclou un nombre considerable d'expedients sobreseïts on la descripció de fets resulta analitzable (46,4%, front un 54,8% en el cas dels expedients incoats que van acabar en sanció) (Taula 2 de l'Annex).

De manera similar, vam considerar que el detall amb el que els funcionaris d'interior registren els fets podia variar en funció de la gravetat d'aquests. En aquest cas, es pot observar que els expedients per faltes greus són analitzables amb més freqüència (62,5%) que no pas els que deriven de faltes lleus (36,4%) o molt greus (39,4%) (Taula 3 de l'Annex). Serà necessari tenir present aquest fet a l'hora d'interpretar els resultats.

Dels 1.299 expedients amb descripció de fets que conformen la nostra població a analitzar, es va seleccionar aleatòriament una mostra representativa (nivell de confiança 95 %, marge d'error 5 %) de 300 expedients.

Taula 6. Mostra d'expedients disciplinaris (2021-2022) segons centre penitenciari

Centre Penitenciari	N	%
CP Brians 1	197	65,6%
CP Ponent	54	18,0%
CP Dones	44	14,7%
CP Mas d'Enric	5	1,7%
CP Puig de les Basses	0	0,0%
CP Obert Girona	0	0,0%
CP Brians 2	0	0%
Total general	300	100,0%

Font: Elaboració pròpia.

De cadascuna de les descripcions de fets, se'n va analitzar el contingut per poder conèixer quins son els principals conflictes i els seus orígens. La informació es va

recollir i categoritzar en les següent variables: el lloc dels fets, si descrivia un fet aïllat o múltiples fets, si hi havia altres persones implicades en els fets descrits, i el motiu del conflicte (Taula 7). La categorització es va realitzar de forma inductiva. D'aquestes variables se n'ha pogut fer una anàlisi descriptiva de freqüències i percentatges.

Taula 7. Llista de variables: definició i codificació de les variables de l'anàlisi descriptiva d'una mostra dels expedients disciplinaris (gener 2021-desembre 2022, n=300)

Variable	Descripció i codificació
Origen de l'expedient	Fet principal que dona lloc al comunicat de fets. 1- Acumulació de medicació 2- Agressió 3- Alteració de l'ordre 4- Alteracions regimentals 5- Amenaces 6- Autolesions 7- Consum de drogues/alcohol 8- Desobediència 9- Objectes prohibits no perillosos 10- Objectes prohibits perillosos 11- Tinença de pastilles/drogues 12- Ús inadequat interfon 13- Altres
Concurrencia de fets	Característiques dels fets comunicats. 1- Incident aïllat. En la descripció de fets consta un únic fet que dona origen al comunicat de fets. 2- Múltiples fets concurrents. Es descriuen diversos fets que succeeixen de forma simultània. 3- Múltiples fets sense escalada. Es descriuen diversos fets que tenen una continuïtat en el temps però tenen gravetat similar. 4- Múltiples fets sense escalada. Es descriuen diversos fets que tenen una continuïtat en el temps i escalen en gravetat (el fet inicial no era violent però els posteriors sí revesteixen violència).
Lloc dels fets	Lloc on es produeixen els fets segons el comunicat de fets. 1- Biblioteca 2- Cel·la 3- Comunicacions 4- Consulta mèdica 5- Menjador 6- Pati 7- Sala de dia 8- Altres 9- N/A. El comunicat de fets no informa d'on es produeixen els fets.

Persones implicades	<p>Persones implicades en els fets.</p> <p>1- Sense tercers implicats. La interna sobre qui es fa el comunicat de fets és l'única implicada en aquests.</p> <p>2- Altres internes. Altres internes estan implicades en els fets, ja sigui com a col·laboradores o com a víctimes.</p> <p>3- Personal d'interior. Els fets impliquen un conflicte verbal o físic amb el personal d'interior.</p> <p>4- Altre personal. Els fets impliquen un conflicte verbal o físic amb el personal de tractament o personal mèdic.</p> <p>5- Internes + personal. En els fets estan implicades altres internes i personal del centre penitenciari.</p> <p>6- N/A. La descripció de fets no inclou prou informació com per a determinar si hi havia altres persones involucrades o no.</p>
----------------------------	---

Font: Elaboració pròpia.

4.3. Entrevistes amb professionals de l'àmbit penitenciari i la resolució alternativa de conflictes

Per tal d'explorar els factors concurrents als principals tipus d'incidents que donen lloc a una resposta del règim disciplinari (és a dir, explorar quines són les principals fonts de conflicte) i d'analitzar quines eines utilitza el personal penitenciari per a gestionar els diferents tipus d'incidents, hem realitzat entrevistes a 20 professionals de l'àmbit penitenciari. En concret, hem dut a terme entrevistes a 10 funcionaris i funcionàries d'interior de diferent categoria laboral (Caps de Servei, CUSI, GAM-V i GSI),²² a 2 instructors d'expedients disciplinaris, a 4 membres dels equips de tractament, a 3 professionals de l'àmbit sanitari i a 1 professional de l'àmbit de la mediació (en aquest cas es van fer dues entrevistes, una al principi de la recerca i una al final).

El personal d'interior entrevistat (4 homes i 8 dones) comprèn la totalitat de centres penitenciaris on hi ha dones preses a Catalunya: CP Ponent (3 entrevistes), CP Mas d'Enric (1 entrevista), CP Puig de les Basses (1 entrevista), CP Dones (3 entrevistes) i CP Brians 1 (4 entrevistes). Pel que fa als professionals de tractament entrevistats (3 homes i 1 dona), 2 treballen a CP Brians 1, i 2 al CP Dones.

Totes les entrevistes, d'una duració aproximada de 90 minuts, es van fer en línia, mitjançant una videotrucada. Es van realitzar entrevistes semi-estructurades, de

²² CUSI: Cap d'Unitat de Servei Interior; GAM-V: Genèric Àrea Mixta - Vigilància; GSI: Genèric de Servei Interior.

manera que se seguia un guió predissenyat amb la possibilitat d'afegir altres preguntes en funció de cada cas. Els temes principals tractats són: la trajectòria professional de la persona entrevistada, la seva percepció sobre els principals conflictes en els mòduls de dones i com els sol gestionar (destacant alguns dels conflictes identificats en l'anàlisi dels expedients realitzada anteriorment), la formació rebuda i desitjada i propostes de millora per a reduir la conflictivitat en els mòduls de dones.

Les entrevistes s'han dut a terme entre finals de setembre i principis de novembre de 2023, i en la major part dels casos van estar presents a les entrevistes dues membres de l'equip, una de les quals es dedicava a prendre notes. No es van gravar les entrevistes per tal d'evitar possibles reticències a participar en l'entrevista o a compartir alguna experiència, crítica o consideració per part del personal penitenciari.

5. Resultats

5.1. Anàlisi del conjunt dels expedients disciplinaris (gener 2021- desembre 2022, n=2.426)

La base de dades dels expedients disciplinaris iniciats a Catalunya entre gener del 2021 i desembre del 2022 conté informació de 2.426 expedients que corresponen a 369 internes diferents (6,6 expedients per dona presa expedientada).²³

En primer lloc, es presenta la descripció dels expedients disciplinaris, és a dir, la informació que s'hi recull sobre l'incident i l'aplicació del règim disciplinari. En segon lloc, s'ofereix la informació sobre les dones preses que tenen aquests expedients.

5.1.1. Dades sobre els expedients disciplinaris

Sobre el centre penitenciari, la majoria d'expedients són del CP Brians 1 i del CP Dones (Taula 8). No obstant, resulta necessari analitzar aquestes dades en relació al volum de població penitenciària que té cada presó. Així, veiem que el CP Brians 1 té proporcionalment més expedients (té el 30% de les dones preses però el 47% dels expedients, amb una ràtio de 1,7 expedients per interna), mentre que al CP Dones hi ha menys expedients en proporció a les dones preses que té de mitjana (té el 41% de les dones preses i el 20% dels expedients, amb una ràtio de 0,5 expedient per interna).

Sobre les tres presons provincials, destaca que el CP Puig de les Bases és el centre que té menys ràtio d'expedients, mentre que el CP Ponent i el CP Mas d'Enric tenen ràtio més altes, al nivell del CP Brians 1 o més.

Caldria veure doncs quines son les explicacions per una prevalença tant elevada d'expedients disciplinaris (i conflictivitat) en aquests centres i quins són els motius de les diferències entre presons.

²³ L'any 2021 hi va a ver 921 internes diferents a les presons catalanes. L'any 2022, 880. Les dades de la present recerca no permeten calcular el percentatge d'internes amb expedients disciplinaris però Batlle (2021), centrant-se en les internes en 2n grau, indica que el 68,3% de dones tenen al menys un expedient disciplinari en el seu pas per presó.

Taula 8. Expedients disciplinaris incoats, mitjana de població penitenciària de dones i ràtio d'expedients per interna, segons centre penitenciari.

Centre penitenciari	Expedients disciplinaris		Població mitja acumulada 2021-2022		Ràtio mitjana expedients / interna 2021-2022
	n	%	n	%	
CP Brians 1	1.129	46,54	350,5	29,5	1,7
CP Dones	489	20,16	486,5	40,9	0,5
CP Mas d'Enric	357	14,72	113	9,5	1,6
CP Ponent	264	10,88	63	5,3	2,1
CP Puig de les Bases	180	7,42	94	7,9	1,0
CP Brians 2	5	0,21	1	0,1	2,5
CP Obert Girona	2	0,08	31,5	2,7	0,03
CP Obert Tarragona	0	0	26	2,2	0
CP Obert Lleida	0	0	23	1,9	0
Total	2.426	100	1.188,5	100	

a: Calculat a partir del nombre d'internes diferents durant cada any segons centre penitenciari (dada proporcionada pel CEJFE).

Font: Elaboració pròpia.

A més a més, en les descripcions de fets dels expedients disciplinaris habitualment s'esmenta en quin mòdul van tenir lloc els fets. Això ens ha permès crear una variable amb la qual quantificar en quins casos s'incoa un expedient a una interna que està al Departament Especial de Règim Tancat (DERT) del CP Brians 1 o al Departament Especial de Dones (DDE) del CP Dones.²⁴ Concretament, s'observa que, com a mínim, en un 22,9% dels casos els fets van succeir al DERT o al DDE.

Taula 9. Expedients disciplinaris incoats segons mòdul on succeeixen els fets.

Mòdul	n	%
DERT o DDE	555	22,9 %
Altres	1.871	77,1 %
Total	2.426	100,0 %

²⁴ Es va crear una variable dicotòmica que recollia aquells expedients on el funcionari havia esmentat el DERT o el DDE en la descripció dels fets. Donat que en 581 expedients no consta la descripció dels fets (vegeu apartat 4.2.), podria ser que el nombre d'expedients iniciats al DERT o DDE fos superior.

Sobre la falta disciplinària, com s'ha exposat en l'apartat 3.1.1, el règim disciplinari en recull fins a vint-i-quatre tipus d'infracció. No obstant, s'observa que les més habituals són les set que tenen a veure amb desobediència i alteracions de l'ordre, agressions a funcionaris/es o agressions entre internes i, en menys mesura, les relacionades amb objectes prohibits (Taula 10)²⁵.

Taula 10. Expedients disciplinaris incoats segons tipus d'infracció principal.

Infracció	n	%
Desobediència (greu)	529	25,17
Violència entre internes (molt greu)	308	14,65
Violència verbal a personal penitenciari (greu)	286	13,61
Violència a personal penitenciari (molt greu)	215	10,23
Violència verbal entre internes (greu)	177	8,42
Objectes prohibits (greu)	158	7,52
Resistència activa o desobediència (molt greu)	157	7,47
Altres	272	12,94
Total	2.102	100

En un 8,5% dels expedients (n=179) hi ha un canvi de tipificació de la infracció imputada i la finalment sancionada. Aquest canvi reflexa l'actuació de la comissió disciplinària en la revaloració del fets imputats i la falta que correspon imputar. No obstant, aquests canvis no modifiquen els tipus de infraccions més habituals.

Una altra eina d'ús penitenciari que queda recollida en els expedients disciplinari és la vinculació amb els 'incidents'. Aquests són un tipus d'indicador que es recull en el SIPC. Aquesta informació ens aporta més coneixement sobre el tipus de conflictes o problemàtica (autolesions, ús o possessió substàncies, etc.) que hi ha a les presons i que es gestionen amb el règim disciplinari. No obstant, només el 44% dels expedients tenen informat algun tipus d'incident associat (n=1.068).

Els tipus d'incidents més prevalents recollits pels expedients disciplinaris estudiats són l'alteració de l'ordre i l'agressió a una altra interna (Taula 11).

Taula 11. Expedients disciplinaris incoats segons tipus d'incident.

Incident	n	%
Alteració de l'ordre	458	42,88
Agressió a altres internes	331	30,99

²⁵ El nombre total d'expedients recollits en aquesta taula dista dels 2.426 totals perquè la infracció principal és aquella que determina la comissió disciplinària i no en tots els expedients està recollida (principalment els que es sobreseuen).

Objectes prohibits	80	7,49
Substàncies tòxiques	66	6,18
Agressió a personal penitenciari	57	5,34
Autolesió o temptativa de suïcidi	36	3,37
Sobredosi	16	1,5
Incendi	7	0,66
Evasió	1	0,09
Altres	16	1,5
Total	1.068	100

Destaca que el tipus d'incidents més prevalent són els relacionats amb alteracions de l'ordre i les agressions o baralles entre internes.

A més a més, s'ha pogut estudiar també la relació entre el tipus d'infracció i el tipus d'incident associat (Taula 12). En especial, resulta interessant que els incidents relacionats amb autolesions i suïcidis tenen major prevalença entre els expedients per faltes molt greus d'agressió al personal o de resistència activa, així com la falta lleu d'ús d'objectes ús abusiu i perjudicial d'objectes no prohibits (recollit en la taula a "altres").

Alhora, aquest anàlisi permet identificar algunes casuístiques a considerar, com que els incidents per incendi resultin en expedients disciplinaris per faltes molt greus d'agressió a funcionaris i resistència activa, mostrant l'ús que fan les internes de l'incendi²⁶. També, els incidents relacionats amb sobredosis, en alguns casos, acaben en expedients per desobediència greu, però la majoria són expedients per consumir alcohol o drogues (recollit en la taula a "altres").

Donat que el procediment disciplinari d'un expedient no sempre finalitza en sanció, resulta d'interès saber que en el 14,8% dels expedients disciplinaris incoats (n=360) s'estima el sobreseïment per part de la comissió disciplinària.

²⁶ Del 66,7% restant dels expedients per incidents, el 50% són per falta molt greu de danys i el 16,7 per falta lleu de danys.

Taula 12. Expedients disciplinaris incoats segons tipus d'incident i tipus d'infracció (percentatge).

Tipus Incident	Tipus d'infracció								
	Violència a personal penitenciari	Violència entre internes	Resistència Activa	Violència verbal a personal penitenciari	Desobediència greu	Violència verbal entre internes	Objectes prohibits	Altres	Total
Agressió a personal penitenciari	80,39	0	19,61	0	0	0	0	0	100
Agressió a interna	3,29	82,89	0,99	0,33	0,33	11,84	0	0,33	100
Alteració de l'ordre	18,87	2,70	28,43	19,61	14,22	11,03	0,25	4,90	100
Autolesió o temptativa de suïcidi	32,26	3,23	19,35	6,45	6,45	0	0	32,26	100
Evasió	0	0	0	0	0	0	0	100	100
Incendi	16,67	0	16,67	0	0	0	0	66,67	100
Objectes prohibits	0	2,94	0	1,47	5,88	0	83,82	5,88	100
Substàncies tòxiques	2,17	0	2,17	0	2,17	0	93,48	0	100
Sobredosi	0	0	0	0	8,33	0	0	91,67	100
Altres	31,25	43,75	25,00	0	0	0	0	0	100
Total	15,38	28,95	14,95	8,91	7,10	8,59	10,71	5,41	100

En quant a les sancions que s'imposen, les dues més habituals són l'aïllament en cel·la i la privació de passejos i actes recreatius comuns (PPR) (Taula 13). Ambdues sancions suposen el 85,6% dels expedients, reflectint que en la pràctica només es fa un ús majoritari de dues de les sis sancions previstes en la regulació penitenciària. Això suposa una de les principals limitacions del règim disciplinari en la seva regulació i aplicació actual, tal com han apuntat anteriorment la literatura jurídica i criminològica amb insistència (veure apartat 3.1.1).

Taula 13. Expedients disciplinaris incoats segons la sanció principal imposada.

Sanció	n	%
Aïllament	827	40,84
PPR	907	44,79
Aïllament caps de setmana	135	6,67
Amonestació	141	6,96
Permisos	15	0,74
Total	2.025	100

A més de la freqüència de les sancions usades, resulta rellevant saber-ne la durada (Taula 14). Es pot veure que totes les sancions s'han imposat en alguna ocasió fins al seu màxim legal (art. 42.2 LOGP). Com resultar lògic, les sancions de PPR s'imposen per més dies que les sancions d'aïllament, tot i que la diferència no és gaire destacable.

Taula 14. Mitjana de temps (dies) de sanció imposada pels expedients disciplinaris incoats segons tipus de sanció.

Sanció	n	Mitjana	Dev. Std.	Min.	Màx.
Aïllament	827	6,49	3,94	1	14
PPR	906	8,21	5,39	1	30
Aïllament caps de setmana	134	1,61	0,88	1	5
Permisos	15	34	14,42	15	60

Sobre el procediment disciplinari, amb l'anàlisi dels expedients també es pot conèixer si s'han fet al·legacions i si s'ha presentat un recurs davant del jutge de vigilància penitenciària. En el 55,3% dels expedients disciplinaris (n=1.341) les internes han presentat al·legacions a la incoació de l'expedient disciplinari. Seria interessant saber l'impacte que té aquest aspecte en la resolució dels expedients o què ens poden dir aquestes al·legacions de la complexitat de la conflictivitat penitenciària.

No obstant, només en el 5,3% dels expedients (n=129) les preses presenten un recurs al Jutge de Vigilància Penitenciària. D'aquests recursos, quasi el 60% són desestimats, mentre que aproximadament el 32% són estimats totalment o en part (Taula 15). De la resta de recursos no se'n disposa informació o estan pendents de resolució en el moment en que s'han recollit les dades.

Taula 15. Expedients disciplinaris incoats segons la resolució que s'ha donat al recurs al Jutge de Vigilància penitenciària.

Resolució recurs	n	%
Desestimat	76	58,91
Estimat (en part)	41	31,78
Altres	12	9,3
Total	129	100

Per últim, en el 16% dels expedients disciplinaris (n=386) hi ha ús de mitjans coercitius per part del personal penitenciari en la gestió de l'incident o conflicte que dona lloc a l'expedient. A més a més, respecte les infraccions més habituals, s'ha observat que l'ús de mitjans coercitius es relaciona de forma significativa amb els expedients per infraccions molt greus (Pearson $\chi^2(7)=814.0463$; $p=0,000$) i, com és d'esperar, n'hi ha un ús prevalent en les infraccions de resistència activa a l'autoritat. Podria ser rellevant estudiar si la resistència activa respon a l'oposició a que s'usin els mitjans coercitius sobre una mateixa.

Taula 16. Expedients disciplinaris incoats segons tipus de falta principal i si s'han usat mitjans coercitius o no (percentatges)

Tipus de Falta	Ús de mitjans coercitius (%)		
	Si	No	Total
Violència a personal penitenciari	34,42	65,58	100,00
Violència entre internes	47,73	52,27	100,00
Resistència activa o desobediència molt greu	73,89	26,11	100,00
Violència verbal a personal penitenciari	1,40	98,60	100,00
Desobediència greu	1,89	98,11	100,00
Violència verbal entre internes	7,34	92,66	100,00
Objectes prohibits	1,27	98,73	100,00
Altres	1,10	98,90	100,00
Total	17,55	82,45	100,00

5.1.2. Dades sobre les dones preses amb expedients disciplinaris

A més de les dades recollides en els expedients disciplinaris, s'ha pogut analitzar informació bàsica sociodemogràfica i penal de les internes que tenen expedients disciplinaris²⁷. També s'ha pogut comparar amb la informació sobre la població general penitenciària de dones per identificar diferències.

La mitjana de les dones amb expedients té 37 anys, front a la mitjana d'edat de les dones preses de 2021-2022 que és 39,35 anys (SMPRAV, en línia). Per tant, de mitja, la dona que té expedient disciplinaris és una mica més jove que la de la població general. No obstant, hi ha un rang d'edat molt ampli, sent la més jove de 18 anys i la més gran de 72. Aquest rang s'ha de tenir especialment en compte en estudiar la conflictivitat a les presons de dones ja que no tenen pràcticament classificació interior i, per tant, conviuen les preses més joves amb les més grans.

Sobre la nacionalitat de les dones preses amb expedients, la Taula 17 en mostra la distribució. Prenent com a referència les dades a desembre de 2022, les dones espanyoles representen un 65% de la població general penitenciària de dones, front al 35% de les dones amb nacionalitat no espanyola (SMPRAV, en línia). Així doncs, s'observen proporcions similars d'ambdós grups d'interne. Sobre les nacionalitats de les dones estrangeres comparant les que tenen expedients amb la població general, la representació és similar. És a dir, que les internes d'Amèrica llatina siguin les que tenen més expedients es correspon amb què són quasi el 60% de la població estrangera de dones preses. El país principal d'Europa de l'est és Romania (45% de les internes) i d'Amèrica llatina és Brasil (25% de les internes), tant per les internes amb expedient com en la població general (SMPRAV, 2023).

Taula 17. Internes amb mínim un expedient durant el període 2021-2022 segons la nacionalitat

Nacionalitat (regions)	n	%
Espanya	228	61,96
Europa occidental	8	2,17
Europa de l'est	20	5,43
Magrib (Marroc)	16	4,35
Amèrica Llatina	88	23,91

²⁷ Entre 2021-2022 hi ha hagut 369 dones preses amb expedients disciplinaris, no obstant, en la bases de dades obtinguda hi ha alguns valors perduts, tal com reflecteixen les dades exposades en aquest apartat.

Altres	8	2,17
Total	368	100

Sobre les dades penals, la majoria d'internees que tenen expedients estan classificades en segon grau, el que reflecteix també que són el gran gruix de la població penitenciària. S'observa que, en proporció, les internes en tercer grau tenen molts menys expedients disciplinaris que la resta d'internees. Tot i que no tenim les dades mitges per les internes preventives, a desembre de 2022 aquestes representaven el 14,1% de la població penitenciària de dones, motiu pel qual aquestes internes tenen, proporcionalment, més expedients disciplinaris.

Taula 18. Internees amb mínim un expedient durant el període 2021-2022 segons grau de tractament i mitjana de dones en la població general segons grau de classificació

Grau de tractament	n	%	Mitjana internes 2021-2022
1r Grau	5	1,38	5 (1,26%)
2n Grau	211	58,13	217 (54,5%)
3r Grau	26	7,16	176 (44,3%)
Preventiva	120	33,06	No hi ha dades
Art.10	1	0,28	Incloues en 1 ^r grau
Total	363	100	

Quasi la meitat de les dones preses que tenen expedients disciplinaris estan a presó complint condemna per delictes contra la propietat (Taula 19). Així doncs, s'observa que les internes per delictes contra la propietat estan sobre-representades entre les internes amb expedients, en detriment de les internes per delictes de drogues que ho estan menys.

Taula 19. Internees amb mínim un expedient durant el període 2021-2022 segons delicte de condemna i mitjana de dones en la població general segons delicte de condemna

Delicte	n	%	Mitjana internes 2021-2022 (%)
Contra les persones	62	16,85	15,76
Drogues	82	22,28	46,35
Contra la propietat	180	48,91	30,67
Altres	44	11,96	7,22
Total	368	100	100

Per últim, de mitjana les dones amb expedients estan complint una pena de 4,1 anys de presó (rang de 0-35 anys), sent la mitjana per la població general en dones de 4,9 anys al 2022 (SMPRAV, en línia). El 40% de les internes amb expedients

estan complint una condemna de menys de 2 anys, fet que pot ser rellevant, donat que segons les dades de 2022, el 38% de les dones preses estan complint una condemna de menys de 3 anys (SMPRAV, en línia). Per tant, tot i que les dades no són directament comparables, caldria estudiar si hi ha una major conflictivitat o acumulació d'expedients en les internes amb condemes curtes.

Taula 20. Internes amb mínim un expedient durant el període 2021-2022 segons duració de la condemna

Duració de la condemna	n	%
Menys de 2 anys	149	40,49
De 2 a 5 anys	91	24,73
De 5 a 10 anys	96	26,09
Més 10 anys	32	8,70
Total	368	100

5.1.3. Dades sobre l'acumulació d'expedients

Finalment, s'ha pogut estudiar l'acumulació d'expedients, és a dir, aquells casos en que una mateixa interna té varis expedients disciplinaris, en comparació amb les internes que en dos anys només tenen un expedient (o dos).

Els expedients estudiats es distribueixen de manera diferent entre les dones expedientades (Taula 21). De mitjana, cada interna té 27,2 expedients. No obstant, però, s'observa que el 32,8% de les internes han tingut només 1 expedient disciplinari en el període estudiat i, de fet, aquests internes son responsables només del 5% dels expedients de 2021 i 2022. En l'extrem oposat, les internes que han acumulat més de 10 expedients en dos anys (que suposen el 18% de les internes amb expedients) acumulen més del 60% dels expedients. També és il·lustratiu que les 25 internes amb més expedients concentren el 40% dels expedients.

Taula 21. Número d'expedients disciplinaris iniciats per interna diferent entre gener de 2021 i desembre de 2022 a les presons catalanes

Número d'expedients	Número d'internes	% d'internes	% d'expedients acumulats
1 expedient	121	32,8	5,0
Entre 2 i 5 expedients	132	35,8	16,0
Entre 6 i 10 expedients	50	13,6	16,0
Més de 10 expedients	66	17,9	63,00
Total	369	100,0	100,0

Si es comparen les internes amb conflictes puntuals (màxim 2 expedients en 2 anys) amb les internes que acumulen varis expedients, s'observen algunes diferències estadísticament significatives (veure l'Annex 2):

- Les internes que acumulen expedients són, en major proporció, per infraccions de violència física o verbal contra funcionaris (108.b i 109.a) i de resistència activa greu (108.d). Contràriament, els expedients d'interne que tenen conflictes puntuals tenen més a veure amb discussions verbals entre preses (109.d) i objectes prohibits (109.f). No s'observen diferències de més d'un punt percentual en quant als expedients per baralles entre internes (108.c) i desobediència greu (109.b). Succeeix el mateix en analitzar els tipus d'incidents recollits associats als expedients disciplinaris.
- Les preses que tenen més de dos expedients són de mitjana més joves (36 anys) que les que tenen expedients puntuals (38,5 anys)²⁸.
- No s'observen diferències significatives quant a la nacionalitat de les internes en comparar les que acumulen expedients amb les que no.
- Totes les preses amb expedients que estan classificades en 1r grau són internes que acumulen expedients. A més a més, entre les que acumulen expedients n'hi ha menys de classificades en preventiva i 3r grau.
- Sobre el delicte pel qual han estat condemnades, hi ha encara més prevalença de delictes contra la propietat en les dones que acumulen expedients, en detriment dels delictes per tràfic de drogues (més prevalents entre les internes amb expedients puntuals).
- Les internes que acumulen expedients estan complint condemnes més llargues (mitjana de 4,8 anys de condemna, front als 3,5 de les internes amb expedients puntuals)²⁹.

Per tant, en l'estudi de la conflictivitat hi ha d'haver una distinció clara entre aquells conflictes puntuals (o aquelles internes amb conflictes puntuals), de la conflictivitat habitual que es concentra en un grup més reduït de dones preses. Així doncs, cal seguir estudiant en major profunditat aquestes diferències.

²⁸ $T(366) = 2,26$, $p = 0,025$.

²⁹ $T(366) = -2,72$, $p = 0,007$

5.2. Anàlisi d'una mostra dels expedients disciplinaris iniciats entre gener de 2021 i desembre de 2022 (n=300)

A continuació s'exposen els resultats de l'anàlisi de la mostra de 300 expedients disciplinaris iniciats entre gener de 2021 i desembre de 2022 segons l'element analitzat: fet que origina l'expedient, si el fet va ser aïllat o la descripció de fets inclou múltiples fets, lloc dels fets i implicació d'altres persones en els fets.

En primer lloc, les descripcions de fets d'aquests incidents s'han classificat segons el tipus de fet inicial que donava origen a l'expedient (veure Taula 22).

Taula 22. Expedients disciplinaris analitzats segons el tipus de fet que dona origen a l'expedient

Origen de l'expedient	n	%
Alteració de l'ordre	72	24,0 %
Alteracions regimentals	56	18,7 %
Agressió	26	8,7 %
Amenaces	21	7,0 %
Desobediència	20	6,7 %
Objectes prohibits no perillosos	19	6,3 %
Acumulació medicació	17	5,7 %
Tinença de pastilles/drogues	15	5,0 %
Ús inadequat interfono	7	2,3 %
Autolesions	4	1,3 %
Consum de drogues/alcohol	4	1,3 %
Objectes prohibits perillosos	1	0,3 %
Altres	38	12,6 %
Total	300	100,0 %

Gairebé una quarta part dels expedients disciplinaris de la mostra tenen el seu origen en una alteració de l'ordre (24%), seguit d'alteracions regimentals (18,7%). La categoria "alteracions regimentals" fa referència a aquells casos en què les internes incompleixen els horaris establerts i, per exemple, triguen en fer la baixada de cel·les, se les troba en una cel·la que no és la seva o van a les dutxes fora d'horari, sovint provocant endarreriments en la rutina diària del centre:

Sobre las 08:15h del [data] en DU los funcionarios observan como Ud. y las internas [interna1] y [interna2] están en una celda que nos les corresponde por lo que les recriminan su actitud y se les ordenan que salgan y se dirijan a su celda, accediendo

pero sin dejar de protestar. Esto ha provocado el retraso del primer turno de comedor y la bajada de talleres (Expedient 101, falta tipificada: 109B desobeir ordres legítimes o resistir passivament, sanció: PPAR).

Sobre las 09:30h del [data] durante la apertura de celdas en DU, aunque Ud. está vestida no sale de la celda y empieza a buscar alguna cosa por lo que le ordenan que se de prisa a lo que Ud. de manera desafiante dice: "tengo que buscar unas cosas y luego peinarme" y además se cambia de jersey provocando un retraso en el horario regimental, en la administración de la medicación y en el comedor. Esta actitud se repite con mucha frecuencia (Expedient 77, falta tipificada: 109B desobeir ordres legítimes o resistir passivament, sanció: PPAR).

Els expedients relacionats amb substàncies no autoritzades representen un 12% dels casos analitzats, diferenciant entre acumulació de medicació (5,7%), tinença de pastilles/drogues (5,0%) i consum de drogues o alcohol (1,3%). És necessari emfatitzar que en la categoria 'tinença de pastilles/drogues' també s'inclouen aquells casos on les internes tenien pastilles que poden provenir de la medicació que els ha estat pautaada. No obstant, aquests casos només s'han classificat com a 'acumulació de medicació' quan la descripció dels fets especificava que les pastilles corresponien, en efecte, a la medicació que els havia estat pautaada. En definitiva, aquestes dades mostren la importància que té l'acumulació i tràfic de medicació en els mòduls de dones, qüestió que serà tractada amb més profunditat en l'anàlisi de les entrevistes.

Les agressions (8,7%) i amenaces (7%) representen un percentatge considerable dels casos analitzats. En tots els casos de la mostra, les agressions s'han dirigit cap a altres internes (n=26). Les amenaces també es dirigeixen majoritàriament cap a altres internes (n=11), seguides de personal d'interior (n=4) i altre personal (n=2).³⁰ Això no resulta consistent amb l'anàlisi realitzada del total d'expedients disciplinaris on s'observa que hi ha una prevalença similar d'expedients per violència cap a personal penitenciari (23,8% en total, 13,6% amenaces i 10,2% d'agressions) que per violència cap a altres internes (23% en total, 14,6% agressions i 8,4% amenaces).

³⁰ En 3 casos l'amenaça era tant cap a altres internes com cap al personal, i en 1 es tractava d'una amenaça genèrica no dirigida cap a ningú en concret.

No ha resultat possible analitzar de manera sistemàtica quin era l'origen real del conflicte ja que la descripció de fets de la majoria de casos analitzats no contenia aquesta informació. Per exemple, en alguns casos de baralles o alteracions de l'ordre s'inclou informació respecte a l'origen del conflicte (una interna estava molestant a la biblioteca, una interna acusa de "xivata" a una altra, la interna no troba el seu paquet de tabac...) però, en general, només es fa referència als fets que han ocorregut.

Respecte de si el fet va ser aïllat o la descripció de fets inclou múltiples fets (veure Taula 7, pàg. 62), es constata que dues terceres parts dels expedients (67,7%) descriuen fets aïllats. En la resta de casos, es pot diferenciar entre aquells expedients que descriuen diversos fets que succeeixen de manera concurrent (és a dir, simultània) (20,3% dels casos) i aquells que descriuen situacions que s'han produït en un període més extens de temps (11%). D'aquests últims, es pot distingir entre aquells on no es pot apreciar escalada (el primer fet descrit era de gravetat similar al fet que finalment dona lloc a l'inici de l'expedient) (6%) i aquells on sí que es produeix una escalada (d'un fet inicial no massa greu, la situació escala i acaba produint-se un conflicte de gravetat) (5%).

Taula 23. Expedients disciplinaris analitzats segons si el fet que es descriu és aïllat o múltiple

Concurrència de fets	n	%
Incident aïllat	204	68,0%
Múltiples fets concurrents	61	20,3%
Múltiples fets sense escalada	18	6,0%
Múltiples fets amb escalada	15	5,0%
N/A	2	0,7%
Total general	300	100,0%

En el cas de fets múltiples també s'ha registrat la tipologia dels fets concurrents. Els expedients iniciats per desobediències i alteracions de l'ordre són els que concorren amb altres fets amb més freqüència (60% i 45,8% dels casos, respectivament). En el primer cas, és comú que els fets s'iniciïn per desobediència de la interna a un funcionari i que aquesta desembogui en una alteració de l'ordre (50% dels expedients iniciats per desobediència segueixen aquest patró):

El [data] sobre las 11:30h en el DDE, las funcionarias se personan en la celda que comparten usted y la interna [interna 1], para entregar la compra de economato. En

ese momento usted manifiesta que en el listado hay compra hecha por otra interna de DU ([interna 2]), informándole a las funcionarias al respecto de que eso no está permitido y que tienen que entregarle a usted todo lo que conste adquirido en su lista. Usted les responde en tono amenazante, diciendo: "Yo con mi dinero hago lo que me sale del coño y compro para quien me da la gana y ni tu ni nadie me va a decir a mi como me lo tengo que gastar". Se le indica que deponga su actitud y se intenta dialogar con usted para tratar de llegar a un acuerdo, pero usted hace caso omiso y continúa gritando, insultando y exigiendo que le entreguen los productos mientras saca el brazo a través de la reja de seguridad, impidiendo así que las funcionarias puedan cerrar la puerta de la celda. En ese momento, su compañera de celda, la interna [interna 1] las insulta, gritando y sumándose a su protesta y subiendo entre las dos el tono de los gritos, insultos y amenazas hacia las funcionarias. Se les ordena a las dos que depongan su actitud, a lo que hacen caso omiso, por lo que se avisa al Jefe de Servicios. Mientras tanto ustedes están gritando, golpeando fuertemente la puerta de la celda y usando la interfonía para seguir gritando e insultando a las funcionarias (Expedient 215, falta tipificada: 109A faltar greument respecte persones, func. o autorit, sanció: aïllament en cel·la).

Respecte de les alteracions de l'ordre (72 casos en total), 39 van ser casos aïllats, en 15 hi va haver una alteració de l'ordre successiva, en 9 van concórrer amb amenaces, en 4 amb desobediència al funcionari, en 3 amb autolesions i en 2 amb una agressió. Cal assenyalar que les alteracions de l'ordre representen la major part dels casos de fets múltiples amb escalada (11 casos del total de 15, és a dir, el 73,3%). Per exemple:

El día [data] en el DDE durante la mañana usted ha exigido en varias ocasiones que se le entregaran sus pertenencias y se le ha explicado que cuando lleguen sus pertenencias del CP [preso] ya se le entregaran. A lo que usted contesta: "SOIS UNAS PERRAS QUE SOLO ESTAIS JODIENDOME DESDE QUE HE LLEGADO. QUANDO SALGA DE AQUÍ OS VAIS A ENTERAR DE QUIEN SOY YO Y OS VOY A CORTAR" "CON VUESTROS PARTES ME LIMPIO EL CULO" Sobre las 11:25 h se vuelve a subir a su celda ya que sigue gritando. Cuando se le ordena que se ubique al fondo de la celda usted reacciona de forma desafiante y amenazante gritando: "SOIS UNAS HIJAS DE PUTA, PERRAS, NO HACEIS NADA AQUÍ" " Y QUÉ VAIS A HACER, ME VAIS A PEGAR COMO A MI AMIGA" "LOS FUNCIONARIOS DE AQUÍ PEGAIS SIEMPRE, SOIS UNAS ZORRAS" Alza las manos a modo de amenaza con un bolígrafo por lo que la sujetan por los brazos a los que usted consigue zafarse de

la sujeción y lanza a los funcionarios el cepillo de barrer y la almohada. Se la vuelve a sujetar por los brazos y se la traslada a la celda con videovigilancia. Personado el Jefe de Servicios ordena que permanezca en la celda en situación de AP. (Expedient 197, sobreseït)

Finalment, cal destacar que dels 21 casos d'amenaçes, només 3 van desembocar en una agressió (14,2% dels casos). No obstant, és necessari recordar que, degut a les limitacions de la base de dades, en la nostra mostra es troben sobrerrepresentats els expedients iniciats per faltes greus, i infrarrepresentats els que s'originen per faltes molt greus i per faltes lleus.

S'ha de tenir present que, en estar analitzant aquells incidents que han donat lloc a iniciar un procediment disciplinari, la nostra base de dades no permet analitzar aquells casos en els quals s'estava gestant un conflicte però la intervenció del personal penitenciari va aconseguir que aquest no es produís. Sí que s'observen, no obstant, alguns casos en els quals es produeix un incident (per exemple, alteració de l'ordre o amenaces) que no té més conseqüències degut a la intervenció verbal dels funcionaris, amb la qual aconseguen que el conflicte desescali:

Sobre las 09:00 horas del día [data] en el DDE, Ud. empieza a chillar y aporrear la puerta de su celda. Las funcionarias se personan a su celda y Ud. manifiesta: "¿DÓNDE ESTÁ MI DINERO? ¡QUIERO COMPRAR!". Se le explica que haga su pedido en el economato, cuando llega la encargada del economato y se reparten los pedidos, se le dispensa sólo agua ya que no dispone de dinero. A partir de ese momento, Ud. empieza a chillar manifestando: "ME ROBAÍS EL DINERO VOSOTRAS PARA HACER CAFÉS, OS ESTÁIS GASTANDO MI DINERO GUARRAS". Se le ordena que deponga su actitud pero no obedece. Durante la desescalda se aproxima al cangrejo con actitud desafiante y sacando las manos. Se le pide en varias ocasiones que deponga su actitud, pero continúa manteniendo su comportamiento desafiante y demandante. Finalmente, mediante la reiterada interacción verbal por parte de la funcionarias Ud. accede a deponer su actitud (Expedient 299, sobreseïment).

Sobre las 15:30 horas del día [data] en DDE, Ud. aporrea de la celda donde habita chillando: "Quiero inmediatamente al Jefe de Servicios, esto es una mierda, me tenéis aquí encerrada como una guarra". Dada su actitud genera un alto grado de tensión y crispación en todo el Dpto. Las funcionarias acuden a la celda en reiteradas ocasiones

para que deponga su actitud. En una de las veces, al llegar a su celda la encuentran en un gran estado de alteración y chillando por la ventana. Se le ordena que deje de gritar . Se intentan dialogar con Ud. pero hace caso omiso a las órdenes manifestando:" Me tenéis como una guarra, no me dejáis depilarme, yo tengo mis derechos, no sé porqué estoy en situación provisional yo no tendría que estar aquí", manteniendo una actitud agresiva y reiterando las mismas exigencias sin escuchar a las funcionarias. Durante la tarde Ud. continúa chillando y manifestando: " Depilarse es un derecho básico que me niegan, todo lo que me hacéis es ilegal" . Volviendo a reiterar que deponga su actitud en varias ocasiones. Finalmente mediante la reiterada interacción verbal, por parte de las funcionarias Ud. depone su actitud. (Expedient 140, falta tipificada: 109B desobeir ordres legítimes o resistir passivament, sanció: PPAR).

Respecte el lloc dels fets, la nostra anàlisi mostra que més d'una tercera part d'aquests van tenir lloc a la cel·la de la interna (37,7%), ja sigui en un mòdul ordinari (27,7%) o en el DERT/DDE (10%). Els incidents que es produeixen a la cel·la són majoritàriament alteracions regimentals (21,2%), alteracions de l'ordre (19,5%) i troballa d'objectes no perillosos (10,6%).

El segon lloc on més incidents es produeixen és en la consulta mèdica o durant el repartiment de medicació (10,3%), ja sigui per alteracions de l'ordre (per internes nervioses que volen rebre la medicació o entrar a consulta quan no els toca) o perquè es detecta que la interna està intentant guardar-se la medicació. Altres ubicacions on es produeixen incidents amb freqüència són el menjador (7%), el pati (5,3%) o la sala de dia (4,3%).

Taula 24. Expedients disciplinaris analitzats segons lloc on es van produir els fets

Lloc dels fets	N	%
Cel·la	113	37,7%
Consulta mèdica	31	10,3%
Menjador	21	7,0%
Pati	16	5,3%
Sala de dia	13	4,3%
Comunicacions	8	2,7%
Biblioteca	5	1,7%
Altres (especifica)	61	20,3%
N/A	32	10,7%
Total general	300	100,0%

En la categoria 'Altres' destaquen ubicacions com el passadís (n=11), les dutxes (n=8) i el WC (n=4), però també inclou espais com àrees de serveis (panaderia, bugaderia, office, economat), oficina o despatx de funcionaris, paqueteria, la sala d'actes o l'aula digital.

Finalment, analitzem quines són les persones implicades en els fets descrits. Això ens permet constatar que en gairebé la meitat dels casos (44,7%) la interna a qui fa referència l'expedient era la única persona implicada en els fets, mentre que en la resta dels casos hi ha una altra persona implicada, ja sigui com a participant en els fets o com a víctima d'aquests (veure Taula).

Taula 25. Expedients disciplinaris analitzats segons persones implicades en els fets

Persones implicades	N	%
Sense tercers implicats	134	44,7%
Altres internes	91	30,3%
Personal interior	46	15,3%
Altre personal	12	4,0%
Internes + personal	8	2,7%
N/A	9	3,0%
Total general	300	100,0%

Més concretament, en el 30,3% dels casos analitzats hi havia altres internes implicades en els fets. Finalment, en el 19,3% dels casos, les persones implicades en els fets eren professionals de l'àmbit penitenciari, principalment personal d'interior (15,3%), i només un 2,7% dels casos implicava tant a altres internes com a personal penitenciari.

5.3. Anàlisi de les entrevistes a personal penitenciari

Aquest apartat recull l'anàlisi de les entrevistes al personal penitenciari i es divideix en tres parts. La primera se centra en l'arquitectura dels centres penitenciaris i la manca de separació interior i les particularitats de les dones preses i els mòduls de dones per a donar context a la conflictivitat de les unitats penitenciàries de dones. A continuació, es desenvolupen les principals fonts de conflicte identificades pel personal entrevistat. Per últim, s'exposa la gestió dels principals conflictes tal i com és relatada pel personal penitenciari.

5.3.1. El context de les dones preses i la conflictivitat

5.3.1.1. *L'arquitectura dels centres penitenciaris i la manca de separació interior*

Com s'ha comentat anteriorment, a Catalunya hi ha una presó dedicada exclusivament a l'empresonament de dones (CP Dones a Barcelona)³¹, mentre que la resta de dones empresonades compleixen condemna o presó preventiva en mòduls exclusius dins de presons d'homes (CP Brians 1, CP Mas d'Enric, CP Puig de les Basses, CP Ponent). Els espais disponibles per a les dones van ser qualificats d'insuficients per tots els entrevistats, tant en el CP Dones com en la resta de centres penitenciaris, per les dificultats que això comporta de cara a la separació interior.

En els centres penitenciaris d'homes, l'espai dedicat a les dones acostuma a ser un únic mòdul (amb l'excepció del CP Brians 1, que disposa d'un Departament Especial de Règim Tancat amb una petita sala d'estar i un petit pati³²) i, per tant, no hi ha cap mena de separació interior donat que es troben totes les dones juntes:

En totes les presons només hi ha un mòdul i dificulta el moviment [d'interne d'un mòdul a un altre]. La dona empresonada està arraconada. No se li dona l'espai per treballar bé amb ella. Això no és bona gestió (Funcionari d'interior 6).

En el cas del CP Dones, els funcionaris emfatitzen que el centre penitenciarí sí que disposa d'alguns mòduls diferenciats (dos mòduls residencials, una petita infermeria, un petit mòdul polivalent, el mòdul de mares i un petit DERT), però aquesta separació s'esvaeix quan les dones han d'accedir al pati o altres espais comuns, doncs aquests són compartits per totes les internes del centre:

Els espais de Wad-Ras no estan pensats per fer una presó, i menys per presó de dones. S'utilitzen els espais el millor que es pot, però per exemple el pati és compartit per totes. Aquí no es pot separar això (Funcionari d'interior 3).

³¹ No obstant, com s'ha assenyalat a la introducció d'aquesta recerca, una part del CP Dones està dedicada a homes en règim obert.

³² En el CP Brians 1 es diferencia entre el departament 1 (ordinari) i el 2 (participació i convivència). No obstant, ho considerem un mateix mòdul perquè es tracta d'un mateix edifici amb diferents pisos on els espais comuns són compartits.

Aquesta escassetat d'espais disponibles per a les dones empresonades, i la conseqüent manca de separació interior, va ser assenyalada de forma unànime pels entrevistats, tant d'interior com de tractament, com una de les principals problemàtiques dels centres penitenciaris i mòduls de dones, donat que dificulta tant la intervenció amb les dones penades com la prevenció i gestió de la conflictivitat.

En relació a la conflictivitat, en les nostres entrevistes s'observen dos tipus de problemàtiques: la manca de separació interior com a propiciadora de conflictivitat i la manca d'espais diferenciats com a dificultat per a la gestió dels conflictes mitjançant conduccions o aïllament.

En primer lloc, la manca de separació interior suposa una problemàtica perquè en un mateix mòdul es troben internes primàries i reincidents, internes molt joves i internes de més edat, internes que estan sortint de permís, internes vulnerables o amb problemàtiques de salut mental, etc. Segons els entrevistats, això *afavoreix la conflictivitat* perquè, per exemple, les internes que surten de permís poden ser pressionades per altres internes per entrar objectes o substàncies prohibides de l'exterior, o perquè hi ha perfils de dones amb molta història penitenciària que s'aprofiten de les internes primàries o les dones més vulnerables:

[El mòdul] és una caixa de mistos. Estan incloses internes que tenen molt a perdre, perquè tenen un tercer grau restringit i surten el cap de setmana de permís. Què genera això? Que elles tenen molt a perdre i hi ha altres internes que la seva conducta és dolenta i no tenen res a perdre. I diuen "si no em portes droga del permís t'agrediré i jo no tinc res a perdre". I l'altra interna, per por, pot acabar entrant droga. Tot això genera moltes baralles o sobretot pressions (Funcionari d'interior 10).

El problema és quan arriben internes molt joves que son *carne de cañón* i es troben en un pati amb altres que no tenen res a veure amb elles perquè ja porten entrant i sortint de presó des de fa molt de temps (Funcionari d'interior 3).

D'altra banda, l'existència de diferents mòduls també és una eina de manteniment de l'ordre quan aquests tenen condicions ambientals diferents (mòduls bons vs. mòduls dolents, mòduls on es pot començar a sortir de permís vs. mòduls on hi ha la gent que no vol fer activitats). En aquests casos, el possible trasllat de mòdul funciona com a incentiu o desincentiu cap als interns i és una eina molt ben valorada

pels funcionaris d'interior. La manca d'aquesta eina de gestió també va ser assenyalada per alguns dels nostres entrevistats:

¿Cómo os determina el hecho de no tener más módulos?

Mucho. Antes tenías más motivación. Si solo hay un módulo no hay motivación "Total, si voy a ir al mismo sitio me da igual". Entonces tú tienes que hacer más trabajo motivacional: si te portas mejor tendrás más nivel en el SAM, si te portas mejor puedes progresar... (Funcionària d'interior 8).

Adicionalment, s'ha de prestar especial atenció al cas de les dones amb trastorns de salut mental. Com veurem més endavant (apartat 5.3.2.3), la *manca d'espais especialitzats* provoca que algunes dones amb un trastorn de salut mental estiguin en mòduls ordinaris o compartint espais comuns amb internes d'aquests mòduls. En aquests casos és més difícil fer-ne un bon seguiment des dels serveis de salut i, a més, en aquests espais hi ha nombrosos estressors ambientals que poden propiciar descompensacions, generant situacions disruptives al mòdul que afecten a la resta d'internes. Per tant, la manca d'espais per a fer una bona separació de les dones amb trastorns mentals és problemàtica tant per a les dones amb el trastorn com per a la resta de dones del mòdul i per al personal penitenciari que ha de gestionar aquestes situacions.

Aquestes crítiques sobre la manca d'espais especialitzats per realitzar intervenció amb les dones empresonades també s'aprecien pel que fa a les dones amb problemàtiques relacionades amb la toxicomania, la qual provoca conflictes pels deutes que genera (veure apartat 5.3.2.1):

Tractament 1: Els deutes són un problema de la toxicomania com a tal. (...) Crec que ens hauríem de formar més per treballar l'aspecte de la toxicomania. Abans teníem un DAE, ja no el tenim. Abans teníem 2 mòduls de dones, ara només en som 1. Que són factors que ajuden a la gestió de tot això? Segur. Els 2 havíem estat treballant al DAE i pel tancament de la model es va decidir tancar. Abans que hi havia els 2 tenies un mòdul on es treballava amb elles i les que anaven bé anaven al mòdul de permisos, que era ben bé un mòdul de respecte. Dins d'aquest hi havia un petit espai que era el DAE i allà podíem treballar les toxicomanies. Ara ja no ho tenim. No sé si ha pujat o no [el volum d'expedients] amb el tancament.

Tractament 2: Si tinguéssim 4 mòduls o 3 mòduls segur que baixaria el nivell de conflictivitat (Personal de tractament, CP Brians 1).

En segon lloc, la manca d'espais diferenciats per a les dones empresonades també suposa una *dificultat per a la gestió dels conflictes un cop aquests han sorgit* ja que impedeix l'ús d'estratègies com el trasllat a un mòdul diferenciats o el recurs al primer grau (amb l'excepció del CP Brians 1).

La separació en dos mòduls diferents de dos interns que s'han barallat és una estratègia habitual per evitar la reproducció dels conflictes en el cas dels centres penitenciaris d'homes. No obstant, aquesta estratègia no està disponible en el cas de les dones, la qual cosa pot comportar que els conflictes s'arrosseguin durant més temps:

En homes els conflictes es gestionen d'una altra manera. Per exemple, si al mòdul 2 hi ha un conflicte entre homes, què fan? agafen a un i el canvien de mòdul. I nosaltres no. Nosaltres els conflictes ens duren setmanes en comptes de 10 minuts.

(Funcionària d'interior 1)

Aquest és un dels hàndicaps que tenim: al mòdul de dones només hi ha un mòdul. Aquí, si passa algo, o les envies a l'especial o al mateix mòdul. Això en homes és impensable. Dos que es barallen els separen i potser no es tornen a veure fins d'aquí 5 mesos, o mai. Aquí s'han de tornar a veure. Llavors es difícil gestionar-ho. I a nosaltres també ens toca fer intervenció per netejar això (Membre de tractament 2)

El fet de no poder separar dues dones que s'han barallat en dos mòduls diferents comporta que s'hagin d'utilitzar altres estratègies dirigides a "netejar" la situació, tal i com assenyala un entrevistat (vegeu l'apartat 5.3.3 per una anàlisi més detallada d'aquesta qüestió). No obstant, quan aquestes estratègies no funcionen, la única alternativa disponible és la conducció d'una de les dues dones a un altre centre penitenciar, amb les conseqüències de desarrelament que aquesta situació pot tenir per a la dona que ha estat traslladada:

Antes de devolverlas [al módulo después de cumplir la sanción de aislamiento] viene la mediadora y tratamiento a hablar con ellas y ver si llegan a un compromiso de no agresión. Si parece que está todo bien vuelven al módulo. Si dicen "la voy a matar en que la vea" entonces no puedes devolverlas, claro. Hay que hacer una conducción

porque aquí no las puedes poner en módulos diferentes como harías con los hombres. Pero eso ya no es cosa nuestra [de los funcionarios]. (Funcionària d'interior 8)

Al no tenir possibilitat de dispersió dins del centre, s'han de traslladar fora, amb el perjudici que suposa per la dona i l'allunyament de la família. (Funcionària d'interior 9)

Hi ha algunes que tenen poc a perdre [i no tenen problemes amb generar conflictes] i no tenen arrelament. Hi ha hagut gent que l'hem enviat a Barcelona per separar-les. (Funcionari d'interior 10)

Finalment, l'arquitectura també suposa una limitació de cara a la classificació en 1r grau de les internes donat que, com s'ha esmentat, només el CP Brians 1 i el CP Dones disposen de DERT per a dones. Aquesta situació era considerada especialment problemàtica pel fet que els tràmits de conducció d'una persona classificada en 1r grau poden trigar un temps, la qual cosa comporta que dones classificades en 1r grau es poden trobar en un mòdul ordinari perquè aquest és l'únic mòdul que hi ha:

Quan hi ha una interna que compleix els requisits [per a ser classificada en 1r grau] s'han de fer votacions, s'ha de generar una burocràcia, demanar permís a Barcelona... tot això genera un temps que una persona perillosa... (...) Des que es considera això fins que aquesta persona marxa pot passar 1 mes. Estem parlant d'una persona perillosa en un centre que no té les condicions per aquesta gent perillosa.

Us afecta a la gestió del mòdul?

Molt. Perquè com dic la major part de l'any només estem 2 persones treballant. I pot semblar que 25 persones són poques, però amb gent d'aquestes característiques, de persones conflictives, doncs tot el mòdul està alterat. (Funcionari d'interior 10)

Aquí hi ha el problema. Ho tenim tot junt. Tenim des de gent que surt de permís fins a 1r grau (el 1r grau no es compleixen aquí, però fins que el compleixen sí que estan aquí) (Funcionària d'interior 1)

Malgrat les limitacions arquitectòniques eren freqüentment assenyalades com una font de conflicte i problemes, també podem observar alguns aspectes positius que es deriven dels esforços realitzats pel personal penitenciari per tal de suplir les carències estructurals amb què es troben.

D'una banda, la problemàtica relacionada amb que internes que surten de permís estiguin barrejades amb la resta d'internes perquè només hi ha un mòdul pot afavorir la realització dels tràmits per a la classificació en règim obert quan les circumstàncies de la interna així ho permeten:

Les que surten de permís ens passa que surten de permís i les pressionen algunes de les altres internes. Tenim la sort que han obert el centre obert i ara accepten dones. I intentem que surtin 3 o 4 caps de vegades de permís i enviar-les ràpid al Centre Obert (Funcionària d'interior 1)

D'altra banda, com ja s'ha esmentat, la impossibilitat de separar dues dones que han tingut una baralla en dos mòduls diferents fa necessari que el personal penitenciari hagi d'intentar mediar informalment entre elles per evitar que quan es tornin a trobar als espais comuns el conflicte ressurgeixi:

Aquí treballem molt de prop per l'arquitectura, perquè porto les claus, perquè són poques internes. També té problemes perquè és difícil separar-les. Si les canvies de mòdul es veuen igualment al pati, a la biblioteca... Hem de tirar de l'especial per separar-les. Però també ens fa treballar de manera més propera. La gent que arriba d'altres llocs acaba treballant igual perquè veu que funciona. Si en tens poques les coneixes i veus la cara i saps que els passa algo. Amb 100 no ho pots fer. A la unitat residencial un costat del passadís és avançat i l'altre normal i es troben al menjador. Això ens obliga a treballar més a prop d'elles. (funcionària d'interior, CP Dones)

[Arquitectònicament] és només 1 mòdul de dones. No està subdividit. El de dones és només d'1 planta i els d'homes són de 2, però és l'única diferència. Nosaltres tenim totes les dones juntes. Tenim 1rs graus fins que els van a complir a Brians 1 els tenim aquí esperant 1 setmana o el que sigui. No hi ha sortida. Tu tens una baralla i allí es queda. (...) És un mòdul petit. L'avantatge de dones és que les coneixes. Agafes a una i a l'altra per separat. Intentem mediar en aquest tema, o que arribin a un acord (Funcionària d'interior 1).

Com es veu en les explicacions de les entrevistades, aquesta estratègia també es veu propiciada per espais arquitectònics de grandària reduïda (amb poques internes) i elements que forcen el contacte directe amb les internes (per exemple, haver d'obrir i tancar les portes amb clau). Aquestes estratègies de prevenció i

resolució de conflictes seran desenvolupades en detall més endavant (vegeu apartat 5.3.3.).

En aquest sentit, també resulta important que els espais dels funcionaris (oficines) estiguin a prop dels espais comuns del mòdul, donat que proporciona proximitat respecte de les internes i ajuda a detectar conats de conflictivitat, donant la possibilitat de prevenir-los. Això també és cert en el cas del personal de tractament:

Aleshores, en els conflictes, els qui intervenen directament són els funcionaris però vosaltres a posteriori també treballeu en la resolució dels conflictes.

Clar, és que en conflictes greus intervenen els funcionaris directes. Tot el que siguin baralles... Ara, si és una discussió verbal i tu estàs al pati, tu també intervens. O des del nostre despatx també es veu el pati del mòdul. Si tu veus algo doncs també baixes "Eo, què passa?" (funcionari de tractament, CP Brians 1)

Pel contrari, quan les oficines de tractament estan lluny dels mòduls residencials, resulta més difícil per aquests professionals contribuir a la resolució dels conflictes:

De manera quotidiana no [intervenim en la solució dels conflictes]. Nosaltres som testimonis de tot el que ha passat a posteriori. Aquests problemes [de convivència] no s'acostumen a donar en espais comuns. (...) Són els funcionaris els qui intervenen (...) És que la majoria d'aquests casos no es produeixen davant de nosaltres, són en espais comuns, com poden ser el pati, la biblioteca, els sectors del menjador, del lavabo, dels espais residencials, dels seus mòduls... No en espais on nosaltres treballem. (...)

On estan els vostres despatxos?

A l'entrada física de la presó. Hem de passar per un passadís per anar al gruix de la presó on estan les internes. (funcionari de tractament, CP Dones)

5.3.1.2. Particularitats de les dones preses i els mòduls de dones

El personal penitenciari entrevistat coincideix en considerar que hi ha *diferències importants entre el comportament dels homes i de les dones que estan a presó*. En primer lloc, varies persones destaquen que les dones no protagonitzen discussions i conflictes tan violents com els homes, però consideren que tendeixen a fer grans conflictes de qüestions poc importants, és a dir, a *magnificar els petits conflictes*.

A nivel de emociones, están más elevadas al cuadrado en mujeres que en hombres. Para bueno y para malo también. Los hombres, si hay un conflicto, lo resuelven rápido. Le dicen al funcionario: nos hemos pegado, se separan ellos y ya que nos lleven al especial. Aquí es un día tras otro, erre que erre, por cuestiones que en hombres no serían importantes. Aquí se le da importancia a cosas diferentes. Aquí se enredan con una historia que en hombres pasaría desapercibida (Membre d'equip de tractament 3).

Les dones de poqueta cosa fan un conflicte, fan un drama. Creen una tormenta que esclata, no com una baralla d'un home, però es genera una tormenta poc a poc. Li donen més importància a coses que no tenen tanta importància (Funcionària d'interior 12).

En segon lloc, es destaca que *els entrevistats descriuen les dones com a més emocionals que els homes i viuen de manera més intensa els diferents esdeveniments*. A més, alguns membres del personal mencionen que aquestes emocions solen “contagiar-se” entre les dones, de manera que una emoció viscuda a nivell individual es pot traslladar fàcilment a nivell grupal o de mòdul. Un dels funcionaris entrevistats posa com exemple que el fet que una dona rebí una mala notícia per part de la família pot generar que la resta d'internees quedin igualment afectades emocionalment.

Es passa de la tranquil·litat al caos absolut en segons. En homes no passa tant. Potser hi té a veure amb el fet que totes les emocions estan més potenciades que en els homes. Els homes mitiguen molt més que les dones a nivell de tot, d'alegria, de fracàs... (Funcionari d'interior 10).

És important mencionar que diverses funcionàries posen de manifest que aquesta major “emocionalitat” de les dones dins de presó s'explica, en part, perquè segueixen fent-se càrrec de la família, especialment dels fills, i reben més pressions que els homes en aquest sentit. És a dir, que l'empresonament tindria un impacte emocional més important, com veurem més endavant.

Per últim, totes les persones entrevistades coincideixen en que *les dones comparteixen molt més els seus problemes i sentiments amb el personal penitenciari*, inclosos els funcionaris d'interior, que són qui estan més presents en els mòduls. En general, això es percep en un sentit positiu, ja que la possibilitat de

parlar permet anticipar i evitar conflictes (vegeu apartat 5.3.3), però requereix una manera diferent de treballar respecte els mòduls d'homes, que inclou més proximitat, més escolta i més interacció.

En aquest context, la major part de funcionàries defensen que *treballar en una unitat penitenciària de dones suposa una “sobrecàrrega emocional” més gran per al personal*. Aquesta major sobrecàrrega deriva de la major interacció que hi ha entre ells i les dones preses, de la major “emocionalitat” de les dones i de la presència de petits conflictes de manera constant. Per aquest motiu, exposen que part del personal del sistema penitenciari percep els mòduls de dones com a més complicats i carregants i prefereixen treballar en mòduls d'homes. Tot i això, consideren que, en general, els funcionaris assignats actualment de manera habitual als mòduls de dones estan conformes amb treballar amb dones i, inclús, alguns ho prefereixen.

Les dones són molt demandants. La seva relació amb nosaltres és aquesta. Nosaltres aquí som molt propers. Amb els homes no podem ser tant propers, però és una arma de doble “filo”, ens ajuda a treballar amb elles però carrega molt (Funcionària d'interior 1).

És important destacar que la majoria de les persones entrevistades van començar a treballar en mòduls d'homes i comenten que, abans de ser traslladades a un mòdul de dones, *no coneixien les seves particularitats ni havien rebut cap tipus de formació específica sobre les dones a presó* o els mòduls de dones. Així, és comú que els i les funcionàries diguin que al principi els va impactar veure com són els mòduls de dones (de fet, algun entrevistat va arribar a qualificar-ho de “xoc cultural”) i que la majoria va necessitar unes setmanes o mesos per adaptar-s'hi.

La veritat és que va ser una miqueta un “xoc cultural”. [...] Al principi va ser molt complicat. [...] El tractament amb dones no té res a veure. Nosaltres a la Model teníem un tracte sec i distant, i aquí de sobte et trobaves que una interna ve i t'explica la seva vida (Funcionari d'interior 3).

Em va sobtar en quant el comportament i la manera de viure la presó dels homes i les dones. No té res a veure. Al principi em va costar una mica adaptar-me per lo pròximes que son elles. Els homes són més llunyans, hi ha una separació molt clara entre ells i els funcionaris. Les dones se t'acosten, et parlen et demanen consell. Et

tenen per algú molt proper. M'ho vaig trobar quan vaig arribar. Ningú em va posar a "sobreavís" (Funcionària d'interior 2).

Per últim, és important assenyalar una ulterior particularitat dels mòduls de dones que consisteix en *la concentració d'una part important dels expedients en un grup petit d'internes que es consideren molt conflictives*. Concretament, com s'ha explicat anteriorment, en l'anàlisi dels expedients realitzada en aquesta recerca hem pogut observar que el 40% d'expedients entre el 2021 i el 2022 pertanyen a només 25 internes. Aquestes dades no sorprenen al personal penitenciari, el qual té la percepció de que, en efecte, hi ha un grup d'internes que concentra gran part de la conflictivitat.

No obstant, sembla que *no hi ha una única idea sobre quines característiques té aquest grup d'internes amb una alta conflictivitat*. Alguns, tant d'interior com de tractament, pensen que hi ha una relació amb les toxicomanies, de manera que entre les internes conflictives hi hauria problemes d'addiccions. Altres consideren que té més a veure amb problemes psiquiàtrics, no necessàriament relacionats amb les drogues, mentre que un altre grup del personal destaca que aquestes internes tenen característiques individuals relacionades amb la conflictivitat: poca tolerància a la frustració, més impulsivitat, poques habilitats socials i trajectòries delictives i de victimització (sense que aquestes siguin incompatibles amb les problemàtiques de salut mental i/o toxicomanies).

Característiques de dones maltractades, nivell de violència exterior molt gran, normalment problema d'addicció, problemes amb l'autoritat, habilitats socials... (Funcionària d'interior 5).

Salut mental. És salut mental que provoca inadaptació al medi i "partes" regimentals (Funcionari d'interior 6).

En el 90-95% hi ha un problema de consum de drogues (no derivada en problema psiquiàtric). El seu modus vivendi és aquest (Funcionària d'interior 9).

M'atreviria a dir que potser tenen més qüestions de toxicomania al darrera, que tenen menys capacitat d'espera, que són més impacients, per tant, si no tenen una resposta a la seva demanda són més pesades, més capaces d'alterar la situació

emocional... tant de les internes com dels diferents professionals que treballen amb elles (Membre d'equip de tractament 1).

Més enllà de les característiques de les dones, el personal coincideix, en general, en què la presència d'aquestes internes en els mòduls comuns és problemàtica perquè causa conflictes amb aquelles internes "no conflictives", perquè les pressionen, les amenacen o molesten, causant que a vegades aquestes acabin tenint també algun expedient. Una de les funcionàries assenyala que aquestes pressions poden ser indirectes, per demostrar "que una està de la part de les internes i no dels funcionaris". Així, quan hi hagi un conflicte, algunes internes en prendrien part per no semblar que defensen als funcionaris, quelcom que estaria mal vist en la cultura penitenciària (Funcionària d'interior 11).

En tot cas, el personal considera que és necessari prestar atenció al grup d'internes amb major conflictivitat i treballar-hi de forma individual, ja que és una forma de reduir la conflictivitat dels mòduls. Una idea que expressen vàries funcionàries és que per a desenvolupar una relació que permeti treballar amb aquestes dones és necessari que els mòduls siguin més petits, especialment en aquells casos on hi ha una pressió de grup per part d'altres internes amb conflictivitat.

Es pot treballar individualment, sí. Si te les guanyes individualment perquè no faci això. Això vol dir treure la part bona d'elles. Que és capaç de sortir-se de la droga. Treure la part bonica dins seu. Has de treballar individualment amb elles i a vegades al final es desfà el grup (Funcionària d'interior 7).

Con las internas conflictivas, cuando llegan al DERT, tenemos más tiempo para hablar con ellas. Las conocemos mejor que en un módulo grande. Cuando las conocemos, intentamos que la que más afinidad tenga con ellas, se la lleva a hablar... Intentamos ejercer, no de amiga, porque no lo somos, pero empatizamos con ellas. Y ellas lo agradecen mucho (Funcionària d'interior 8).

5.3.2. Fonts de conflicte en les presons i mòduls de dones

A continuació, s'exposen les principals fonts de conflicte en les presons i mòduls de dones des de la percepció del personal penitenciari.

5.3.2.1. Deutes i drogues: la principal font de conflicte entre internes

La majoria de les persones entrevistades manifesta que *la principal font de conflicte entre les dones a la presó són els deutes*. Així, quan una dona no torna els diners que li han deixat, apareixen amenaces i agressions. Tot i que es defensa que els deutes poden tenir diferents orígens (haver demanat prestat per un cafè, tabac o per comprar menjar a l'economat), el principal origen d'aquests deutes, d'acord amb els entrevistats, serien les drogues, de manera que aquelles dones que són consumidores tindrien més deutes i més conflictes.

La percepció és que es tracta d'un problema molt estès perquè la majoria de dones tenen pocs ingressos (aquelles que reben diners de la família tindrien una millor situació) i, a més, moltes d'elles es fan càrrec econòmicament de la família. Les limitades oportunitats laborals dins de presó i els baixos salaris són vistos per algunes funcionàries com la causa de que la majoria de dones s'endeutin. D'aquesta manera, pensen que l'augment dels salaris ajudaria a reduir aquesta problemàtica, excepte en els casos de les dones amb addiccions, que es consideren pràcticament impossibles d'eliminar. En aquest cas, es defensa que la única solució possible passa per abordar el problema de l'addicció.

Reduir el numero de deutes és molt difícil. Els ingressos que tenen venen o bé des de l'exterior o bé del que guanyen a dins. [...] Si hi hagués uns bons tallers productius, amb uns bons sous, probablement milloraria la situació. No s'eliminarien. Els deutes per temes de drogues no s'eliminaran. Però els d'aquelles que van justes, sí (Funcionària d'interior 9).

No obstant, hi ha alguns funcionaris que opinen que els deutes no tenen tan a veure amb els baixos ingressos, sinó amb una mala gestió econòmica per part de les dones i, per tant, consideren que, encara que tinguessin més ingressos, seguirien tenint deutes.

Al marge de l'origen dels deutes, la falta de separació en els mòduls de dones, com s'ha esmentat anteriorment, es considera un agreujant d'aquest problema, ja que part del personal creu que algunes dones s'aprofiten d'altres que són més vulnerables. Així, la impossibilitat de separar-les en grups més reduïts perpetuaria de manera més intensa les dinàmiques de poder i abús entre les dones preses. Especialment, es considera un problema greu el fet que en un mateix mòdul hi hagi

dones que surten de permís i dones que no, perquè les primeres poden rebre pressions per entrar drogues de l'exterior, sobretot si tenen deutes.

El personal d'interior entrevistat manifesta que els conflictes relacionats amb els deutes són molt difícils de gestionar. En general, expressen que intenten “mediar” entre les dones implicades, per exemple, parlant amb la dona a qui deuen diners i intentant convèncer-la de que doni més marge de temps per a que l'altra li pagui el deute. Tot i així, és important tenir en compte que no sempre es detecta a temps que hi ha un problema de deutes o, inclús havent-hi una baralla o una amenaça, a vegades, el personal tampoc n'arriba a saber el motiu que hi ha al darrere. En qualsevol cas, com diu una funcionària, “podem resoldre el conflicte, però no el problema d'arrel” (Funcionària d'interior 1).

Si dice “*no me ha pagado*”, intentas mediar. Pero tu no puedes entrar mucho porque no sabes si es verdad que no le ha pagado, si ya le pagó, si es una extorsión... Lo que intentas es hacerles ver que tienen cosas más importantes que el pago de esa deuda (gente fuera, posibilidad de salir de permiso...). Que vean que tienen más que perder que que ganar si tratan de solventar el problema de la deuda de forma violenta (Funcionària d'interior 8).

Al mateix temps, hi ha alguns funcionaris que prefereixen no intervenir quan hi ha un problema de deutes i no fan cap tipus de “mediació” o “negociació informal”, perquè consideren que es tracta d'un conflicte privat entre dues dones. En aquest cas, manifesten que només actuen si hi ha algun tipus d'agressió.

Un deute és una cosa individual, nosaltres no podem evitar que hi hagi deutes. Tot és comerciable, tot genera deutes (Funcionari d'interior 10).

D'aquesta manera, veiem que, dins la complexitat de la qüestió, hi ha maneres diferents d'aproximar-se a aquest tipus de conflicte per part del personal, quelcom que es desenvoluparà amb més detall a l'apartat 5.3.3.

5.3.2.2. Les relacions afectives

Un altre dels conflictes freqüents entre internes, segons el personal entrevistat, és el derivat de les relacions afectives. D'una banda, en aquells centres on hi ha homes i dones, alguns conflictes sorgeixen per part de la dona parella o exparella d'un home

empresonat en el mateix centre penitenciari en relació a una altra dona del mòdul perquè “ha mirat a la seva parella” o “s’ha vestit per provocar-lo”. Tot i això, al CP Brians 1, el centre mixt més gran de Catalunya, aquests tipus de conflictes semblen haver disminuït des que els mòduls d’homes ja no són de compliment sinó preventius, ja que el menor temps que hi passen ells deriva en menys oportunitats de desenvolupar relacions amb les dones.

D’altra banda, *les persones entrevistades estan d’acord amb que la major part dels conflictes sorgeixen entre dues dones que tenen o han tingut una relació afectiva*, especialment quan aquesta relació es trenca, ja que segueixen estant en un mateix mòdul i, a vegades, una de les parts comença una relació amb una altra dona.

Tenen molta relació íntima emocional entre elles. Tot i tenir parella moltes d’elles a l’exterior, aquí es fan parella d’una altra, que ho justifiquen com que tenen necessitat de suport emocional durant aquest temps. I els “gelos”, per dir-ho àmpliament, generen conflictes entre elles (Membre de l’equip de tractament 1).

El personal d’interior entrevistat, en general, assegura que en aquest tipus de conflictes intenten “mediar” entre les dues dones implicades per evitar una escalada del conflicte que acabi en una agressió, de manera similar a com ho fan en els casos on hi ha un conflicte per deutes.

La dispersió només s’utilitza si es posa en risc la seguretat del centre. Quan és una qüestió només afectiva, ho solucionem “*echándole mucha imaginación*”. Molta teràpia (escoltar moltes hores, com plora una, com plora l’altra...). Normalment fem de psicòloga, de mama, una mica de tot. Principalment, escolta activa (Funcionària d’interior 9).

No obstant, en el cas que es doni una agressió i no sigui possible assolir un punt d’equilibri on les dues dones convisquin en el mateix mòdul, es procedeix al trasllat d’una d’elles a un altre centre penitenciari, ja que la manca de separació interior comentada anteriorment fa que el canvi de mòdul no sigui una opció.

5.3.2.3. La salut mental i la conflictivitat

Una qüestió relacionada amb la conflictivitat recurrent en les entrevistes realitzades és el tema de la salut mental. Els problemes de salut mental es perceben com a font

de conflicte en aquells casos que són greus i les dones afectades protagonitzen aldarulls, increpen altres companyes o les agredeixen. Es menciona com a element preocupant la imprevisibilitat d'alguns d'aquests casos i la dificultat per controlar aquells on hi ha una desestabilització greu. *Els casos on els problemes de salut mental conflueixen amb problemes de toxicomanies es consideren els més greus i els més difícils de gestionar per part del personal penitenciari.*

El personal d'interior destaca, en general, que no tenen prou formació per tractar les dones amb problemes de salut mental greus i que aquest desconeixement pot portar a no saber distingir si alguns actes es deuen a un problema de salut mental o no, i poden acabar en un expedient. La falta d'eines arriba a tal punt que, en paraules de varis funcionaris, es fan "canvis de cromos" entre centres penitenciaris, és a dir, es fa un intercanvi de dones entre centres durant un temps per a què canviïn d'aires.

Les canvien de centres perquè no saben què fer. Aquí no és el lloc, perquè són persones malaltes. [...] Nosaltres improvisem perquè no tenim formació sobre el tema (Funcionari d'interior 3).

El personal entrevistat destaca de forma unànime que la *falta d'espais d'intervenció especialitzats, ja assenyalada a l'apartat 5.3.1.1., és el principal obstacle pel benestar i l'estabilització de les dones que pateixen problemes de salut mental.* Els mòduls generals de règim ordinari, on hi ha tot tipus de dones, no són el lloc adequat, ja que contenen nombrosos estressors que poden afavorir la descompensació de les internes.

Aquest és el principal problema, que tenim un grup [d'internes amb problemes de salut mental] que fluctua sobre les 10 internes i que estan barrejades. (...) És un problema molt greu perquè, clar, estem tractant persones malaltes, però no ens focalitzem en la seva malaltia, sinó en la seva situació regimental. Quan aquí no sabem què fer, doncs anem a infermeria. La infermeria hauria de ser per senyores convalescents, amb una malaltia contagiosa... però no per una senyora bipolar. I ho hem de gestionar nosaltres que no tenim cap formació. (Funcionari d'interior)

Alguns professionals d'interior apunten que part del problema és que la Unitat Hospitalària Psiquiàtrica Penitenciària (UHPP) està saturada i que, tot i que es fan peticions de trasllat d'algunes dones, a vegades no són ateses. No obstant, el

personal sanitari entrevistat defensa que la UHPP només ha de servir per aquells casos que necessiten un ingrés per estabilitzar-se, però no és el lloc on s'ha de complir condemna a mig o llarg termini, ja que, en paraules d'una doctora psiquiatra entrevistada, "això [la UHPP] és un hospital, i un hospital no és un lloc per viure".³³

Pel que fa a les dones que tenen trastorns de salut mental però no es troben en una fase aguda, haurien d'estar ubicades en un mòdul terapèutic al CP Brians 1, com la infermeria psiquiàtrica que hi havia anys enrere. No obstant, aquesta unitat va tancar, en aquest cas, per fer-hi el nou DERT, ja que l'antic estava en molt males condicions.

Tot i que el personal entrevistat en aquesta recerca, tant de l'àmbit sanitari com d'interior, defensa que la construcció d'un nou DERT era necessària, considera que l'eliminació de la unitat d'infermeria va ser una gran pèrdua, ja que permetia la separació i individualització del tractament de dones amb problemes de salut mental.

Para los hombres tenemos un punto intermedio, que es una enfermería psiquiátrica. Antes también teníamos para mujeres, pero ahora ya no. Y es una situación complicada, porque igual no son pacientes suficientemente graves para estar en un hospital. [...] pero igual son pacientes que tampoco están lo suficientemente bien para estar en módulo. [...] Son pacientes vulnerables, pero no graves. Algunos pacientes mentales no pueden convivir con el resto de la población penitenciaria, y esta enfermería psiquiátrica nos ayuda mucho, evita muchos ingresos [en la UHPP]. Y en "dones" no lo tenemos. Lo teníamos y nos lo quitaron. Y funcionaba muy bien (Personal sanitari 3).

D'acord amb el personal sanitari entrevistat i part del personal penitenciari, les dones amb problemàtiques de salut mental haurien d'ubicar-se en un *mòdul terapèutic*. Aquest mòdul, amb un règim de vida ordinari, hauria de tenir una major presència de personal sanitari, una àmplia oferta d'activitats per tal que hi hagi una

³³ La UHPP dona cobertura a tot Catalunya i té una Unitat d'Aguts i una Unitat de Subaguts per homes i dones en privació de llibertat que necessiten atenció psiquiàtrica hospitalària, és a dir, en un moment agut del trastorn on el/la pacient requereix una estabilització. Antigament, també hi havia una Unitat de rehabilitació i transició a la comunitat per pacients, homes i dones, no aguts però amb necessitat de seguiment psiquiàtric. No obstant, aquesta unitat va desaparèixer i es va ampliar l'espai de la Unitat de Subaguts. Els homes en la Unitat de rehabilitació i transició a la comunitat es van traslladar a un mòdul terapèutic ubicat en el Centre Penitenciari de Brians 2.

elevada ocupació de les dones i una minimització de factors estressors, com el soroll o l'acumulació de gent.

Es necesaria una unidad de tratamiento específica para mujeres (del estilo de la enfermería psiquiátrica). Un ambiente más bajo de estímulos, en el que no haya tanto ruido que perturbe su evolución. Los estresores ambientales pueden ser terribles. En el módulo de *dones*, al estar todas juntas sin diferenciación, hace que haya ese problema (Professional de l'àmbit sanitari 3).

Per últim, és important destacar que, en relació a l'àmbit de la salut i la salut mental, s'identifiquen dos problemes addicionals, que apareixen tant en l'anàlisi dels expedients com en les converses amb el personal penitenciari. Aquestes són les autolesions i l'acumulació de medicació.

5.3.2.3.1. Autolesions

És difícil quantificar de manera exacta el nombre d'expedients disciplinaris que tenen a veure amb una autolesió, ja que amb l'anàlisi dels expedients realitzada veiem que no sempre es recull aquesta informació (només el 44% dels expedients tenen un incident associat i, d'aquests, el 3,4% són sobre autolesions). En un primer moment, sembla que les autolesions comportin un expedient, però en preguntar al personal penitenciari per què s'obre un expedient en aquests casos els funcionaris informen que davant d'un acte autolesiu sempre es procedeix a fer un "comunicat de fets" per deixar-ne constància, però que posteriorment aquest expedient se sobreseeix en la majoria de casos.

No obstant, les dades analitzades sobre l'aplicació del règim disciplinari durant els anys 2021 i 2022 indiquen que els expedients disciplinaris associats a incidents d'autolesions es sobreseeixen només en l'11% dels casos i no en la "majoria dels casos" com diu el personal entrevistat. Per tant, d'acord amb les dades analitzades, el 89% dels expedients generats en una situació en què una interna s'ha autolesionat o ha amenaçat amb autolesionar-se i que s'ha obert un expedient sí que es sancionen. Això no vol dir que s'estiguin sancionant les autolesions, però sí indica que en molts dels casos en què una interna presenta una conducta autolesiva la situació és gestionada mitjançant el règim disciplinari.

En aquest sentit, una part important dels funcionaris expliquen que les autolesions, en moltes ocasions, no obeeixen a una voluntat autolítica sinó que tenen una finalitat instrumental, és a dir, es fan per aconseguir altres coses, com la resolució d'una petició, rebre atenció mèdica o tabac i, en aquests casos, consideren que sí que procedeix l'expedient per l'existència d'una amenaça o una agressió en el moment de l'autolesió. Per futures recerques, caldria disposar de descripcions de fets més complertes i detallades (o poder fer observació no participant) per tal de poder avaluar en la seva complexitat aquestes situacions i així poder analitzar l'adequació de l'ús del règim disciplinari per la gestió d'aquest tipus de conductes autolesives.

Ara bé, és necessari recalcar que en els expedients disciplinaris associats a autolesions les sancions s'usen en diferents proporcions respecte de la resta d'expedients. Així, hi ha un menor ús de l'aïllament (32% del expedients, en comparació a 41% del total d'expedients) i el PPR (23% dels expedients, en comparació a 45% del total d'expedients), però un major ús de l'aïllament de caps de setmana i l'amonestació (23% dels expedients, en comparació a 7% del total d'expedients, per ambdues sancions igual).

Tot i que hi ha part del personal de vigilància que té la percepció que les autolesions són sempre instrumentals, n'hi ha d'altres que destaquen que és molt difícil separar aquells casos on es fa un ús instrumental de les autolesions d'aquells on hi ha un risc real de suïcidi i que és un tema que els preocupa.

És molt complicat. Per exemple, hi ha casos on la interna demana tabac i, si no, es talla. Si li donem, demà ho tornarà a fer. I les altres ho veuen. Però, i si sí que es talla? És un conflicte. Jo molts dies ho veig i no sé què fer (Funcionària de vigilància 5).

Siempre hemos discutido, desde hace años mil, el poder diferenciar. Porque claro, que una persona haga una conducta autolítica y luego tenga que ser ingresado y tenga un seguimiento... el tener un expediente disciplinario no correspondería. Siempre hemos discutido eso, es eso sancionable o no? Ahora las que son instrumentales para conseguir medios de forma inadaptada (p.ej. no tengo una llamada, pues me chino) pues ya es diferente el tema, podría ser una conducta que tenga que conllevar una sanción (Membre d'equip de tractament 3).

A més, el personal sanitari explica que també hi ha dones que s'autolesionen com una manera de gestionar l'estrès i l'ansietat.

A vegades, l'autolesió té una finalitat ansiolítica, les calma. Són més genuïnes i menys instrumentals. L'autolesió sempre té una funció. En aquest cas, regular-se emocionalment, però s'ha de diferenciar del suïcidi (Personal sanitari 2).

El personal sanitari entrevistat reconeix que el tema de les autolesions és molt complex i de difícil gestió. Es considera que el càstig no ha de ser la resposta en cap cas, en part, perquè genera més problemes a les dones sancionades (com, per exemple, la suspensió de permisos o comunicacions i la conseqüent angoixa de comunicar-ho a la família). A més, l'aïllament pot afavorir la reviscoda de traumes i, conseqüentment, encara més autolesions. Al mateix temps, però, es defensa que s'ha d'evitar concedir les peticions de les dones que fan autolesions instrumentals per tal de no reforçar aquest tipus de comportament.

Per últim, cal destacar que la falta de formació que acostuma a reivindicar el personal d'interior en relació a la salut mental també inclou de manera explícita la qüestió de les autolesions; una reivindicació que també fan alguns dels membres de tractament entrevistats.

5.3.2.3.2. L'acumulació de medicació

El segon problema relacionat amb la salut és l'acumulació de medicació, la qual, a vegades, s'utilitza per vendre-la. Així mateix, tots els professionals mencionen que és un problema recurrent en quasi tots els centres penitenciaris. De fet, com s'ha explicat, en l'anàlisi de la descripció de fets d'una mostra d'expedients que hem realitzat hem detectat que un 10,7% dels expedients tenien relació amb l'acumulació de medicació o la tinença de pastilles que no tenien receptades, i un 10,3% dels incidents ocorren en la consulta mèdica, generalment durant el repartiment de la medicació.

El repartiment de la medicació a les internes es fa per part de personal mèdic en un horari determinat. Les dones a qui s'ha prescrit la medicació fan fila i l'han de prendre en aquell moment. El personal d'interior està present i controla que

s'empassin la medicació, però el problema sorgeix si algú amaga la medicació d'alguna manera i l'acumula.

Controlamos la ingesta de las pastillas, pero hay algunas que tienen mucha habilidad para tragarlas y sacarlas. Y, como las medicinas son gratis, las utilizan (Funcionària d'interior 7).

Tant part del personal d'interior com del personal sanitari comenta que moltes dones prenen medicació per poder dormir. En general, la necessitat de medicació per dormir s'atribueix al gran impacte que té l'empresonament i la necessitat de pal·liar-lo, especialment en el cas de les dones per l'angoixa que senten degut a les càrregues familiars que tenen fora.³⁴

El que passa és que estar a presó és molt difícil, tenen moltes càrregues a fora i, si no, no dormen (Funcionària d'interior 5).

En el especial normalmente sí es verdad que les aumentan la medicación. Muchas veces lo piden ellas mismas. Porque van a estar mucho tiempo encerradas, porque no van a tener un vis a vis... Especialmente en el Especial. Para que sea un poco más llevadero (Funcionària d'interior 8).

El problema en el cas de la medicació per dormir és que l'hora del repartiment és a la tarda i moltes no la volen prendre per no quedar-se "adormides" abans de sopar. El personal sanitari defensa que, en efecte, aquesta medicació s'hauria de prendre mitja hora o una hora abans d'anar a dormir, no abans, però a aquelles hores ja no hi ha personal sanitari al centre que pugui fer el repartiment, donant peu a que algunes les guardin o les amaguin.

No obstant, en altres casos, la medicació s'acumula per vendre-la o per pagar deutes, ja que algunes dones la utilitzen com una droga, especialment la medicació més forta. Anys enrere, la medicació es donava de forma diluïda i el personal

³⁴ Sobre la possibilitat de que les dones a presó estiguin sobremedicalitzades, el personal penitenciari mostra opinions diverses. Tot i que en general destaquen que sí tenen la percepció de que es pren molta medicació, molts defensen que no és el seu àmbit d'especialitat i no sabrien dir si la medicació respon a una necessitat real o no. No obstant, el personal sanitari també reconeix un consum excessiu de medicació, però destaquen que el context penitenciari comporta una sèrie de circumstàncies que condueixen necessàriament a oferir una resposta a les dones preses, que no hauria de ser en tots els casos la medicació però per falta d'alternatives en moltes ocasions acaba sent així.

d'interior apunta que no hi havia aquest problema, però, per motius mèdics i d'higiene, actualment no es permet repartir la medicació per aquesta via.

Encara que hi estem a sobre moltes, les amaguen. La metadona està molt controlada, però si es donen pastilles no es pot controlar tant. A vegades, és per voluntat pròpia o, a vegades, és perquè estan pressionades. Jo ho *englobo* en el problema de tràfic de drogues, el que passa és que en aquest cas inicia "legalment" (Funcionari d'interior 3).

De nou, ens trobem amb un problema de difícil gestió, de manera molt similar al dels deutes i les drogues exposat anteriorment. En aquest punt, es considera que la separació interior podria ajudar a reduir el tràfic de medicaments, en separar les dones que prenen certa medicació d'aquelles que podrien pressionar per obtenir-la.

5.3.2.4. Altres fonts de conflicte

En menor mesura que en els anteriors casos, els professionals entrevistats mencionen les següents fonts de conflicte:

5.3.2.4.1. Robatoris

Els robatoris entre internes formen part de la rutina dels centres penitenciaris, ja sigui de tabac, roba o inclús la clau amb què es fan els pagaments. Per evitar-los, les cel·les es mantenen tancades durant el dia (una petició que, segons funcionaris entrevistats, fan les pròpies internes) i algunes dones opten per portar les seves pertinences en una motxilla. Això passa especialment en aquells mòduls més grans i sense separació, ja que en el Departament 2 del CP Brians 1, on hi ha dones sota el Model de Participació i Convivència, les cel·les estan obertes i els funcionaris asseguren que no sol haver-hi aquest tipus de problemes.

El personal d'interior entrevistat explica que, davant d'un possible robatori, revisen les càmeres, i d'aquesta manera poden identificar qui és l'autora dels fets, a més de tenir-ne evidència, sobretot quan es fan en els espais comuns. En aquests casos, es procedeix a obrir un expedient.

Tot i ser un conflicte present en tots els centres penitenciaris, els robatoris no sembla que es percebin com una font de conflicte greu entre internes per part del

personal, potser perquè els robatoris solen ser de petites coses, ja que normalment no hi ha la possibilitat material de sostreure grans quantitats de diners ni d'objectes, perquè són poc importants en termes quantitativs o perquè no generen una distorsió destacable en el mòdul.

5.3.2.4.2. Conflictes que provenen de l'exterior

Una altra causa de conflicte existent, tot i que poc habitual segons el personal d'interior, són aquells problemes que s'han originat a l'exterior però es traslladen a dins de presó. Principalment, aquest tipus de conflictes estan relacionats amb grups o bandes delictives, enfrontaments entre clans o delictes que no tenen a veure amb delinqüència organitzada però on hi ha involucrades dues o més persones (per exemple, un homicidi comès per dues dones).

En aquests casos [de bandes o grups delictius], utilitzàvem una sèrie de mediació i un pacte de no agressió a dins de presó. Si és molt greu, sempre que podem, les dispersem, però no són molt habituals (Funcionària d'interior 9).

En el cas dels centres penitenciaris de Tarragona, Lleida i Girona, es comenta que és més habitual que les dones es coneguin de fora, ja que són ciutats més petites, però, tot i així, no és freqüent que es traslladin problemes greus des de l'exterior a la presó, i algunes funcionàries mencionen que les internes solen optar per evitar el contacte si hi ha algun tipus d'incompatibilitat.

5.3.2.4.3. Conflictes racials o culturals

Pel que fa als conflictes de tipus racial o cultural, el personal entrevistat coincideix en què no sol ser una font de conflicte. La percepció és que en aquells casos on hi ha algun tipus de baralla entre dones de diferents orígens, normalment, s'amaga darrere un motiu que no té a veure amb l'origen o diferències culturals sinó, principalment, el control de la droga.

Tot i així, alguns funcionaris mencionen que, a vegades, quan hi ha un conflicte, algunes dones sí usen insults o comentaris racistes.

5.3.2.5. L'empresonament i les seves condicions com a font de conflicte

Com es pot veure en els apartats anteriors, quan es pregunta per l'origen més habitual dels conflictes en dones preses, el personal penitenciari menciona els deutes, els problemes de salut mental i les toxicomanies. No obstant, darrere d'alguns relats hi apareixen també *les pròpies condicions de l'empresonament com una font de conflicte* en diferents sentits.

En primer lloc, varies funcionàries assenyalen que l'empresonament causa estrès, ansietat, culpa i desesperació, i això té un gran impacte en l'estat mental i emocional de les persones preses. Això pot tenir conseqüències a nivell de conflictivitat, en la mesura en que la frustració i la ràbia derivada de la situació i les condicions de l'empresonament poden generar major dificultat de contenció i predisposició a l'agressivitat o irritabilitat.

A més, en el cas de les dones, l'empresonament té fortes implicacions per les càrregues familiar i, especialment, es destaca l'impacte degut a la separació que comporta dels fills. La frustració que causa no poder ajudar, la culpabilització per no estar al seu costat o inclús les pressions que algunes reben perquè enviïn més diners, d'acord amb el personal, té una gran afectació en les dones. Per aquest motiu, les comunicacions agafen una rellevància especial i poden estar, inclús, relacionades amb la conflictivitat.

Quins són els conflictes més greus? En salut mental és quan hi ha més agressivitat. O quan han patit algo que les afecta molt psicològicament. En aquests casos costa molt raonar, intervenir. *Què vols dir amb algo que les afecta molt psicològicament?* Són mares amb famílies al seu càrrec. Si passa algo, senten impotència per no poder ajudar i es desborden. És molt difícil la intervenció verbal en aquests casos. Pel que sigui, salten en aquests casos. Pots abordar-ho si ho detectes just abans que passi. Per exemple, si veus que està en una trucada i s'està posant molt nerviosa. Pots anar tu i preguntar-li què passa, intentes parlar-hi abans, dir-li que si vol que cridem al psicòleg per parlar... però si no... (Funcionari d'interior 6).

La dona des de la presó cuida a la família. Cada vegada que parla per telèfon, la dona torna plorant. Tot els hi transmeten la família si tenen problemes a fora. Els homes no tenen aquesta càrrega. Això és una font de conflicte. Qualsevol cosa que passi, "ja està". Per exemple, l'ansietat per aconseguir una feina dins de presó, o a vegades si no tenen la documentació necessària pel vis a vis, els fills no poden

entrar, i nosaltres els hi expliquem, pero volen veure el seu fill i es poden posar agressives, violentes (a vegades, són només insults però altres ja són amenaces). O també a vegades volen fer una trucada quan se'ls hi ha acabat (Funcionària d'interior 2).

Per aquest motiu, és possible plantejar-se si un augment de les comunicacions podria ajudar a reduir els conflictes. El personal entrevistat considera que actualment hi ha suficients oportunitats de comunicació, especialment després de la pandèmia de COVID-19 que va impulsar un augment de les comunicacions, ampliant la possibilitat de fer videotrucades així com augmentant el número de trucades setmanals. Tot i això, persisteix el problema de que les trucades són cares, sobretot si són a l'estranger, la qual cosa es podria solucionar ampliant el número de trucades realitzades a través d'internet.

Per part del personal d'interior, en general, no es percep com un problema la possibilitat d'ampliar les comunicacions, sempre i quan se segueixi controlant a qui es fan les trucades per evitar conflictes amb víctimes (per exemple, perquè s'utilitzen les trucades per amenaçar a la víctima des del centre penitenciari) o relacionats amb l'entrada d'objectes i substàncies prohibides.

El tema dels telèfons [les queixes per part d'interne] ve perquè hi ha determinades trucades que no volen que siguin controlades. Sobretot s'ha de controlar el tema de les Ordres de Protecció a la Víctima. No posaria restriccions de temps perquè puguin parlar, inclús els posaria una "tablet" a la cel·la perquè puguin parlar amb les famílies, però s'ha de controlar amb qui (Funcionària d'interior 9).

A banda de les comunicacions, una altra mesura que podria contribuir a reduir els problemes que comporta la separació dels fills consistiria en reforçar la presència de personal de l'àmbit del Treball Social en els mòduls de dones (Funcionària d'interior 2), ja que podrien ajudar a reduir els conflictes que estan relacionats amb el "rol de mare", com el que explica un altre funcionari:

També aquí es veuen impotents per solucionar problemes que al carrer no seria tan complicat. Per exemple, rebre la pensió aquí costa molt. Quan tenen un problema per rebre-la, solucionar-ho és difícil. Si necessiten accedir amb el pin des del mòbil, costa accedir-hi. Si, a més, no recorden la contrasenya, et diuen que hi vagis

presencial. Els bancs posen problemes. Tot això genera una olla a pressió que en algun moment algú acaba rebent (Funcionari d'interior 4).

A més, com ja hem mencionat en apartats anteriors, la falta de separació interior en el cas de les dones preses empitjora encara més l'efecte de l'empresonament en la conflictivitat. D'aquesta manera, hem de considerar que l'empresonament té un impacte en la conflictivitat en sí mateix (per la separació de la família, l'angoixa, la por, etc.), però aquest impacte pot ser major o menor segons les condicions en les que es du a terme aquest empresonament i, en el cas de les dones, la falta de separació interior l'intensifica significativament. Per exemple, la por i la desconfiança a la resta d'interns o internes és comú entre les persones a presó, podríem dir que és quasi bé intrínsec a l'empresonament. No obstant, en el cas dels homes, aquells que tenen una condició de vulnerabilitat (salut mental, edat...) poden ser més fàcilment separats de mòduls conflictius, mentre que no ho és en el cas de les dones.

Adicionalment, s'ha de tenir en compte que les presons són institucions altament regulades, on constantment s'han d'obeir normes i ordres. Alguns funcionaris, inclús, reconeixen que és una situació tan difícil de suportar per les dones preses que són permissius si en situacions puntuals alguna dona comet una infracció lleu, com no obeir una ordre o tenir una mala contestació.

Nosaltres a vegades donem molts ordres. Pot ser que un dia totes les circumstàncies li puguin afectar i tingui una reacció que no és correcta. Per exemple, parlant per telèfon et diu "*que te calles, que estoy hablando con mi madre*" i això és una sanció RPP. També depèn de la mà esquerra que tingui el funcionari. Si la interna insulta, i insulta públicament, doncs s'ha d'actuar (Funcionari d'interior 3).

Posem molt pocs informes del dia a dia però si en posem un és que ha passat algo molt gran. Nosaltres ho entenem, arribes del carrer i aquí tot són normes. Al principi hem de tenir més paciència, explicar les normes, etc. Els deixem uns dies. A vegades es veu un expedient i es pot veure com a molt greu, però no es veu el que hi ha al darrera (Funcionària d'interior 5).

No obstant, en l'anàlisi dels expedients hem detectat casos on sí es posen expedients per infraccions lleus, com estar a la cel·la d'una companya -amb el seu consentiment- fora d'horari. Com es pot veure en la cita anterior, en preguntar al

personal per aquests casos, la resposta acostuma a ser que normalment hi ha hagut nombrosos avisos anteriors i la dona en qüestió no ha modificat el seu comportament.

En aquest centre n'hi ha poquets d'aquest tipus. Hi ha internes que els hi dius 30.000 vegades el mateix. Els GAMs que estan cada dia, cada dia li diuen a la mateixa interna, [l'expedient es posa] és per reiteració. Crec que és important mantenir aquestes normes per la vida regimental (Funcionària d'interior 11).

En aquest punt, és possible plantejar-se si flexibilitzar algunes normes relatives a qüestions lleus, com l'horari de les dutxes o la possibilitat d'estar a la cel·la d'una companya, ajudaria a disminuir el número d'expedients. Al respecte, la totalitat del personal d'interior entrevistat considera que és necessari mantenir unes normes clares i estrictes pel que fa a la convivència, i que flexibilitzar-les generaria més problemes dels que es pretenen evitar. Tot i això, al mateix temps, alguns reconeixen que, si els mòduls fossin més petits i hi hagués una separació entre aquelles internes que es consideren no conflictives d'aquelles que sí, es podrien flexibilitzar les normes en alguns mòduls, com en l'actual Departament 2 del CP Brians 1.

Es pot pensar que són lleus, però quan una persona està fora d'horari quan li toca pot ser que sigui per anar a agredir una altra interna. O després farà una altra cosa més greu. S'ha de marcar els horaris i les pautes. En aquest mòdul són 25 dones però si són mòduls més grans... Si no es marca una mica de disciplina, costaria molt de gestionar. Des de fora pot veure's com sever, però ha de ser així. A més, som dos funcionaris, si n'hi ha un al menjador i un altre al pati... Si hi ha gent responsable, a vegades donem flexibilitat. En dones tenim de tot. Si ets flexible perquè hi ha gent que és responsable però si n'hi ha altres que no, aquestes s'aprofiten (Funcionari d'interior 10).

Per últim, és destacable que, tot i que alguns funcionaris identifiquen les condicions de l'empresonament com una font d'estrès i malestar, i en conseqüència de conflictivitat, n'hi ha d'altres que no, mostrant una visió individualista -no contextualitzada- dels conflictes en el mòduls de dones.

5.3.3. La gestió dels conflictes i les alternatives al règim disciplinari

5.3.3.1. La “mediació informal” del personal d’interior

Com s’ha observat en els apartats anteriors, en ser preguntats per la forma de gestió dels conflictes, *la major part dels nostres entrevistats han assenyalat que molts d’aquests es gestionen “mediant” amb les internes, és a dir, parlant amb elles, escoltant-les, i intentant convèncer-les de que han de canviar el seu comportament:*

Com gestioneu els problemes per deutes?

Intentem fer un tracte de tu a tu. Agafem a una i agafem a l’altra per separat. A una li demanem que tingui paciència i, a l’altra, que faci un esforç. Intentem mediar en aquest tema, o que arribin a un acord (Funcionària d’interior 1).

Això també funciona amb les internes que són especialment conflictives i es troben a règim tancat:

¿Cómo gestionáis las internas conflictivas?

Conociéndolas. La que tiene más afinidad va a hablar con ella “a ver, qué te pasa?”. Y hablar, ellas lo agradecen. Aquí teníamos una interna muy conflictiva que cuando yo veía que se iba a alterar le decía “¿puedo entrar en tu celda? Vamos a hablar”. Y entraba, ella sentada en la cama y yo en la silla. A veces hablas en el patio. A veces tienen carencia de gente que se preocupe por ellas. Entonces si tú te preocupas por ella, para ella es la vida. (...) Y cuando ves que las ayudas, que sienten que alguien se preocupa por ellas... a mí me gusta. Cuando eso pasa me voy contenta a casa, siento que he hecho algo importante en mi trabajo (Funcionària d’interior 8).

La major part dels funcionaris entrevistats reporten utilitzar aquest tipus d’estratègies. Només en un cas un funcionari va assenyalat que procura intervenir el mínim possible, ja que considera que són conflictes privats entre persones adultes, i únicament intervé en situacions de conflicte evident.

En ser preguntats per si tots els funcionaris treballaven de la mateixa manera que ells, se’ns va assenyalat que aquest no era sempre el cas:

Como no hay una norma a seguir, a cada uno le sale a su manera. Hay gente que actúa un poco más tajante. Yo soy más pesada, intento hacerles ver las cosas. Lo

hacen igual, de abordarlo, pero por ejemplo yo soy más atrevida, entro a la celda, les cojo las manos. Otros quizás no hacen tanto contacto. Cuando viene una interna nueva, cada una intentamos aproximarnos a esta nueva interna y entre nosotras hablamos para saber más, qué le pasa. Cuando llegamos a extremos es porque no se puede hacer nada más (Funcionària d'interior 8).

Jo sempre ho he fet així. Quan hi ha un conflicte intento parlar. Amb el meu equip de funcionàries, elles també ho estan fent. Li vaig comentar al Cap i em va dir que millor així. Cada una som molt diferents i tenim diferents maneres de gestionar. Per exemple, algunes parlen al passadís amb les internes. Jo intento portar-les a un despatx i fer-ho en la privacitat. Si ho fas al passadís, les altres internes escolten. Com es podria fomentar més? Clar, és que en interior no tots som iguals. Quan estava a homes em preguntaven, "Per què ho fas així?" I jo, bueno, així soluciono els problemes. I es posaven a fer-ho. De vegades em diuen [les internes] "*No te vemos como a una funcionaria de interior*". Hi ha companyes que no ho fan igual que jo. Són més fredes. No vol dir que treballin malament. Hi ha companyes que no parlen amb elles, sinó que directament posen el parte. Això els perjudica a l'hora de sortir de permís... Jo prioritzo primer parlar, per evitar futurs conflictes. Si segueix, faig informe (Funcionària d'interior 7).

Amb aquests exemples es constata que dins de l'exercici de la seva *discrecionalitat* els funcionaris d'interior poden respondre de maneres diferents als conflictes: mentre que uns tenen un tarannà més dialogant, altres recorren de manera més ràpida a la normativa i el "parte".

Jo personalment intento ser objectiu. Hi ha circumstàncies que t'obliguen a escriure. Si dos internes s'han barallat, no es pot ser flexible. Però jo normalment intento mirar què hi ha darrere. Per què ho han fet, si hi ha algo... Que això ho fa tothom? No. Que tots tenim la mateixa tolerància? No. (...) Has de veure si la persona ha repetit els fets, etc. No totes les persones fem la mateixa valoració. (...) Jo procuro fer els comunicats de fets justos. Soc més de llegir la cartilla. Però si li he llegit 4 cops a la mateixa, a vegades no em queda més remei. Normalment els més subjectius són els que participa el professional, que et diuen "Sois todos una verguenza". Un funcionari farà un parte i un altre no (Funcionari d'interior 3)

A vegades tardem molt en fer un informe. Jo no faig un informe per dir que m'ha mirat malament o m'ha dit alguna cosa. Posem molt pocs informes del dia a dia però si en posem un és que ha passat "algo" molt gran. Nosaltres ho entenem, arribes del carrer

i aquí tot són normes. Al principi hem de tenir més paciència, explicar les normes, etc. Els deixem uns dies. A vegades es veu un expedient i es pot veure com a molt greu, però no es veu el que hi ha al darrera (Funcionària d'interior 5).

No obstant, ens trobem que *la tendència dels funcionaris a actuar d'una manera o altra es veu influïda per les dinàmiques majoritàries dels companys i les directrius – ja siguin formals o informals – que arriben dels superiors jeràrquics*. Per exemple, en el cas del CP Dones, se'ns va indicar que aquesta era la tònica general perquè hi havia una directriu clara a nivell de centre per a utilitzar el règim disciplinari el mínim possible, només en última instància, i que això es va notar especialment quan van arribar molts funcionaris nous després del tancament de la Model:

A vegades quan arriben nous funcionaris passen per un procés d'adaptació. Estan acostumats amb homes a posar parts més ràpid. Però després veuen com treballem i s'adapten i veuen que funciona la mediació. Quan van venir molts de la Model van aprendre molt i ara a vegades ho fan millor que els que ja hi érem (Funcionària d'interior 5).

Com a totes les professions, "*cada maestrillo tiene su librillo*". El que passa és que les pautes les marquen els comandaments del centre, a través dels comandaments intermedis i és difícil que algú es desmarqui de manera molt visible. Sí que n'hi ha alguns més regimentals, per dir-ho d'alguna manera, però crec que l'àmplia majoria no som així. És que t'acostumes. Sí que és veritat que quan ve gent nova d'altres centres (per concursos de trasllat) veus que aquests 2-3 primers mesos els costa "*Esto es un caos, no funciona nada*" i li dius "*Deja que esto fluya, y ya verás que es un caos, però un caos organizado*". N'hi ha amb menys mà drete i amb més, però el que s'ha de tenir sobre tot és paciència. La paciència és la major virtut que tenim. Algun cop la perds i fas un crit, però no és lo habitual (...) No és que hi hagi un llibre que ho digui. Però les situacions... la pròpia dinàmica i l'arquitectura del centre determina tot. Fa que s'hagi de treballar d'una determinada manera, impossibilita altres situacions (Funcionari d'interior 3).

El fet que molts funcionaris opten per la "mediació" per a la gestió de conflictes va ser constatat també pel personal de tractament, si bé també varen matisar que no tots els funcionaris actuen d'aquesta manera:

Crec que a dones una mica sí [que són dialogants els funcionaris], però hi ha funcionaris que – ara seré políticament incorrecte - en lloc d'ajudar a baixar el suflé

ajuden a pujar-lo en alguns casos. Gràcies a Déu cada cop menys i aquí a dones crec que no es nota tant. Tenim tan poca formació tots... crec que hi ha funcionaris més reactius, més regimentals, amb menys visió tractamental que realment no ajuden. Però crec que hi ha una bona unió, sobre tot en aquest mòdul. Crec que amb els anys ha millorat, però ha de seguir millorant (Membre d'equip tractament 2).

El coneixement sobre les internes esdevé essencial per a poder realitzar aquesta tasca. Convé recordar que aquest coneixement es veu afavorit per dos elements. En primer lloc, la proximitat a les internes, afavorida per l'estructura arquitectònica dels centres penitenciaris. La mida reduïda dels centres penitenciaris i mòduls per a dones (amb poques internes) i elements que propicien la presència del personal penitenciari dins del mòdul (oficines dins del mòdul – o, en el cas de tractament, molt properes a aquest, haver d'obrir i tancar les portes amb clau...) fan que la relació del personal penitenciari amb les internes sigui constant i puguin arribar a conèixer-les. En segon lloc, el tarannà més expressiu que, d'acord amb els funcionaris, tenen les dones preses i pel qual són molt més donades a compartir els seus problemes i preocupacions amb ells, també n'afavoreix el coneixement.

Fem una mica de tot, "*pa lo bueno y pa lo malo*", ens expliquen les coses. Nosaltres estem allà. A vegades no tot el que podríem, perquè ens volen explicar coses i no tenim el temps que voldríem. Dins de la confidencialitat, ens venen a demanar ajuda en tot, en qüestions familiars, sentimentals. Nosaltres som els que en tenen més a prop. Això contribueix també a reduir la conflictivitat (Funcionari d'interior 10)

Aquest coneixement de les internes no resulta útil només per a gestionar els conflictes que han sorgit, sinó que també és essencial per a la seva *prevenció*.

Abans has dit "prevenció, prevenció, prevenció". Què vols dir amb prevenció?

Saber en tot moment qui és qui, i a què juga. Avui l'Antonia me pide por el permiso. Sé qui és, si té fills, si té nets, quant de temps de condemna té, si té judici pendent... Saber totes aquestes coses. Saber com es relacionen, observar... El dia que veus algo diferent en el seu comportament et pots posar alerta i tens indicis de per on poden anar els trets i avisos als companys (el que deia del treball en xarxa). Això et permet veure, analitzar i prevenir. Estar preparat per quan pugui sorgir el conflicte. Així redueixes incidents (Funcionària d'interior 9)

De fet, en saber que la nostra recerca havia partit de l'anàlisi d'expedients disciplinaris, molts funcionaris van emfatitzar que molta de la conflictivitat que es produeix als centres no queda enregistrada, bé perquè es resol informalment (mitjançant les mediacions mencionades anteriorment), bé perquè es prevenen els incidents abans que succeeixin:

Fem molta prevenció exitosa. Hi ha un percentatge bo, però no queda reflectit en els expedients que heu mirat. Els casos d'èxit no queden. Els altres són els que sí. Però si queden reflectits és perquè passen. (...) Si trobes un parte que descriu una situació de desescalada exitosa és perquè hi ha hagut una alteració inicial important, o ha estat al menjador... però en general aconseguim desescalar molts casos i aquests no es registren (Funcionari d'interior 6).

Quan estan nervioses, que això s'intueix, quan hi ha tensió, jo les agafo per parlar i evitem el 50-60% del problema que hi podria haver. Faig que elles parlin. El que seria una mica de mediació entre elles. Per evitar conflictes. Crec que hem evitat moltíssims conflictes (Funcionària d'interior 2)

En aquests exemples es constata que molts funcionaris utilitzen la *seguretat dinàmica* com a eina de manteniment de l'ordre, és a dir, utilitzen la seva proximitat i coneixement de les internes per detectar possibles fonts de conflictivitat (per exemple, una interna nerviosa) i intervenir abans que els conflictes es produeixin (parlar amb ella per saber què li passa i tranquil·litzar-la).

Donada la centralitat d'aquesta forma de gestió dels conflictes en els discursos dels funcionaris d'interior, els vam preguntar com havien après a actuar d'aquesta manera. En general, els funcionaris entrevistats van reportar que era una qüestió de caràcter i "hores de pati", és a dir, que l'aprenentatge era informal i basat en l'experiència i la socialització amb els companys, no pas per la formació rebuda:

Te sale. Cada una somos de una manera. Tengo compañeras que solucionan los conflictos de otra manera. Aquí tenemos formaciones. Las GAPS. Por ejemplo, la GAP1 es comunicación. Nos dicen: 'Tienes que hablar con asertividad'. OK, ¿pero qué le digo? Eso te sale a ti, no pueden enseñártelo (Funcionària d'interior 8).

L'experiència és molt important, per adquirir tècniques i sobre tot per conèixer les internes. És 'ensayo y error'. Amb el temps i els anys aprens. Sí que és cert que la

formació és insuficient, el temps que es dedica. Ara almenys es fa alguna cosa, abordatge verbal en situació de crisi, però insuficient el temps que se li dedica. Et donen pautes. Però també calen moltes hores de pati per a saber aplicar allò que t'han dit a la formació. Fas la teòrica de conduir, però després també has de fer les pràctiques. Saber com abordar les mil i una situacions i capes dels conflictes és molt difícil. Per exemple, quan hi ha relacions de parella entre elles, busques solucions. No és només la teva experiència, les experiències compartides també són molt importants. Dels errors dels companys aprens també. De l'experiència a dones n'estic aprenent també moltes coses que podré usar en homes (Funcionari d'interior 6).

Com es pot observar, els entrevistats van fer al·lusió a la formació rebuda per assenyalar que, quan existia, aquesta era molt escassa i que, en qualsevol cas, és necessari també un component pràctic. A més, la formació es considerava insuficient no només pel que fa a la forma de gestió de les situacions conflictives, sinó també per tractar específicament amb el perfil particular de les dones:

La formació està molt adreçada a treballar amb homes, no amb dones. Les dones parlen més, t'expliquen si estan deprimides, si la filla està embarassada... Això s'ha de saber gestionar i en una formació estàndard no es dona. Això ho aprens, cadascú aporta la seva part. Les noves generacions ho aprenen a l'entrar. La formació reglada no està enfocada a això. I per això és problemàtic si tens dos nous en el mateix torn (funcionària d'interior).

En definitiva, la "mediació" es mostra com una eina de resolució de conflictes emprada per molts dels funcionaris entrevistats, tot i que reconeixen que no és quelcom generalitzat i que també hi ha funcionaris que actuen de manera més regimental. Aquesta actitud de resolució alternativa dels conflictes – o de prevenció implementant estratègies de seguretat dinàmica – entre els funcionaris entrevistats, segons ells mateixos, no ve donada per una formació prèvia, sinó que depèn del tarannà de cada funcionari i de la seva experiència i socialització laboral.

Tot i això, d'acord amb les dades proporcionades pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, en els últims anys s'han realitzat diferents cursos de formació sobre la resolució de conflictes a alguns membres del personal penitenciari ("La gestió del conflicte en entorns d'execució penal", "Pràctiques restauratives en contextos penals", entre d'altres), tot i que sempre estan dirigits a personal d'interior.

Tot i que en aquests moments no és possible saber en quina mesura aquests cursos inclouen les estratègies de “mediació” com a forma de resoldre els conflictes, de quina manera i quin impacte real tenen en el desenvolupament de la tasca dels professionals que han participat en aquests cursos, és possible que poc a poc la “mediació” es vagi incorporant entre els funcionaris com una eina de resolució de conflictes gràcies a aquestes formacions, la qual cosa s’haurà de constatar en futurs recerques i en les avaluacions que es facin d’aquestes formacions.

5.3.3.2. La “mediació formal” dels experts en resolució alternativa de conflictes

En l'àmbit penitenciari hi ha l'opció de gestionar alguns conflictes a través de la “mediació intrapenitenciària” o “formal”, com l’anomenem aquí per a diferenciar-la d’aquella mediació “informal” que duen a terme els funcionaris d’interior explicada anteriorment. Els programes de mediació intrapenitenciària els fan professionals aliens als equips de tractament i són experts en la resolució alternativa de conflictes.

Els tipus de conflicte que es poden gestionar a través de la mediació formal són els recollits pels articles 108.c i 109.d RP/1996, els quals consisteixen generalment en conflictes de convivència derivats de la obligació de compartir espais amb gent no triada que implica l’empresonament i la dificultat d’evitar el conflicte pel fet de no poder abandonar aquest espai.

En el cas de les dones, els conflictes de l’article 108.c RP/1996 representen el 12,7% dels expedients disciplinaris, i els de l’article 109.d el 7,3%. Això significa que *només una cinquena part dels casos serien potencialment objecte de mediació formal*. Si bé és possible ampliar l’ús de la mediació a altres tipus de conflicte (com aquells entre el personal penitenciari i les internes), la persona experta en mediació entrevistada en aquesta recerca considera que primer és necessari consolidar la pràctica de la mediació en el sistema penitenciari català donades les dificultats de realitzar mediació entre dues persones que tenen una relació de poder desigual.

El personal d’interior generalment percep que la mediació formal és útil, tot i que varis pensen que és més important la mediació “informal”, ja que és la que prevé el conflicte en primer terme i amb més rapidesa.

El més útil seria incorporar la mediació en els funcionaris. Perquè son qui resolen conflictes des de primera hora del matí. En casos molt concrets, funciona, sí. Però, la presó és molt viva i les resolucions han de ser ràpides (Funcionària d'interior 9).

Sí que tenim mediador/a. Els que passa és que moltes vegades ja ha passat el conflicte. Crec que fan més les funcionàries que estan dia a dia (Funcionària d'interior 11).

En tot cas, la mediació "formal" i "informal" no són incompatibles entre sí, sinó que, al contrari, aborden el problema de la conflictivitat des de punts i moments diferents, tal i com reconeixen alguns funcionaris:

Funciona bé. Una mediadora de Suara que ve té experiència amb Mossos o jutjats, no recordo. Fa molt bona feina. Ens recolzem en ella perquè al no portar uniforme arriba d'una altra manera i té molta informació. Molta no ens la comparteix per confidencialitat, però dins del que ens pot dir ens ajuda.

En què us ajuda?

Té capacitats especialitzades. Arriba on no arribem. Té més facilitat (Funcionari d'interior 6).

Així mateix, s'ha de tenir en compte que la mediació parteix de la disposició de les dues parts implicades i, per tant, si una de les dues no vol, el conflicte s'ha de resoldre necessàriament per una altra via. En tot cas, per aquells casos on sí hi ha una predisposició per part de les internes, el personal tendeix a reconèixer que és una bona eina per a la resolució i prevenció de conflictes.

D'acord amb la persona experta en mediació i experiència en l'àmbit penitenciari entrevistada, els programes de mediació acostumen a tenir bons resultats en la resolució de conflictes entre interns i internes. No obstant, tot i que hi ha diferents programes i iniciatives en el sistema penitenciari català, especialment dins el marc del Model de Participació i Convivència, defensa que *no hi ha hagut una aposta clara de l'Administració penitenciària per la mediació*. Això fa que *la implementació sigui desigual en els diferents centres penitenciaris*, i mentre en alguns hi ha programes més consolidats, en d'altres no hi ha una mediació formal, sinó petites iniciatives per part d'algun membre dels equips de tractament, la qual cosa no és

recomanable, ja que la mediació l'ha de fer un professional aliè al personal de tractament i d'interior.

En el marc de Participació i Convivència s'assumeix que hi ha mediació, però falta concreció en la pràctica. La sensació és que a centres penitenciaris està passant això: s'arriba on es pot, no es concreta massa... En alguns centres es comença a fer projectes pilots, petites experiències... La que més experiència té és Quatre Camins (Expert en mediació).

A més, la falta d'una aposta sòlida per part de la SMPRAV hauria pogut facilitar la resistència per part d'un sector del personal penitenciari, que podria veure la introducció de la mediació formal com una intromissió a les seves funcions.

O des del centre se'ls creuen molt [els programes de mediació] i des de direcció s'impliquen o no surten perquè els treballadors tenen molt poder per tumbar-los (Expert en mediació).

En definitiva, la mediació formal es percep com una bona eina per a la resolució d'alguns conflictes en les presons per part del personal, tant de tractament com d'interior, així com del propi àmbit de la mediació. Tot i que en el sistema penitenciari català hi ha experiències positives, s'observa que no hi ha una iniciativa sòlida i continuada, amb un finançament suficient i estable a llarg termini, per part de la SMPRAV per a la totalitat dels centres penitenciaris, provocant que l'èxit de la mediació sigui localitzat i poc constant.

6. Discussió i conclusions

Aquesta recerca ha estudiat la conflictivitat en les dones preses a Catalunya i la gestió que en fa el sistema penitenciari.

Donat que l'eina formal de gestió de la conflictivitat en les nostres presons és el règim disciplinari, un dels objectius de la recerca ha estat quantificar el seu ús en les presons i mòduls de dones. Amb aquesta finalitat, s'han analitzat el conjunt dels expedients disciplinaris incoats entre gener de 2021 i desembre de 2022, el qual contenia un total de 2.426 expedients. Addicionalment, per tal d'aprofundir en les circumstàncies concurrents als principals tipus d'incidents i indagar sobre la seva gestió, s'ha entrevistat a 20 professionals de l'àmbit penitenciari (12 funcionaris d'interior, 4 de tractament, 3 de l'àmbit sanitari i 1 de l'àmbit de la mediació).

Una primera observació és que *la utilització del règim disciplinari varia en funció del centre penitenciari*³⁵. En aquest sentit, en el CP Dones hi ha menys expedients en proporció a la quantitat de dones preses (20% dels expedients i 54,2% de les dones preses a Catalunya) i la ràtio mitjana d'expedients disciplinaris per interna en els anys 2021 i 2022 és de només 0,5 expedients per interna diferent. Això coincideix amb les entrevistes amb el personal penitenciari, on han afirmat que, influïts per les instruccions de la Direcció del centre, el tarannà al CP Dones és intervenir sempre amb diàleg i mediació informal i utilitzar el règim disciplinari només com a darrera instància.

En canvi, les ràtios d'expedients per interna diferent són superiors en el CP Ponent (una mitja de 2,1 expedients per interna diferent en els anys 2021-2022), CP Brians 1 (1,7 expedients per interna diferent) i CP Mas d'Enric (1,6 expedients per interna diferent). Aquest fet podria ser explicat per un recurs més ràpid dels funcionaris al règim disciplinari. No obstant, una altra possibilitat està relacionada amb l'existència d'un perfil d'internees que, com s'ha comentat en els apartats 5.1.1 i 5.3.1.2, són especialment conflictives i acumulen una elevada proporció d'expedients. Una dona d'aquest perfil en un centre provincial amb poques internes, com els CP Ponent o CP Mas d'Enric, podria elevar ràpidament les ràtios.

³⁵ La diferència entre centres penitenciaris pot ser deguda a diferents qüestions, com les característiques de la població reclusa, la mida del centre, la localització o la Direcció, entre d'altres. Aquesta qüestió s'hauria d'explorar amb més profunditat en futures recerques.

En relació amb el CP Brians 1, s'ha de considerar que és on hi ha l'únic DERT de dones de Catalunya, és a dir, és on s'envien les dones que són classificades en primer grau en altres centres penitenciaris (amb l'excepció del CP Dones, que té un petit departament que compleix una finalitat similar, el DDE). De fet, en l'anàlisi dels expedients també s'ha constatat que una proporció considerable dels 2.426 expedients (concretament, el 22,9%) s'havien iniciat al DERT o al DDE, la qual cosa podria explicar l'elevada ràtio d'expedients disciplinaris al CP Brians 1.

Respecte del *perfil de les dones a qui s'ha incoat expedients disciplinaris* en els dos darrers anys, trobem que coincideix en gran mesura amb el perfil sociodemogràfic i penitenciar de les dones preses pel que fa a la nacionalitat (principalment espanyoles, però també una proporció elevada de llatinoamericanes) i a la seva classificació en grau de tractament (2n grau). No obstant, s'observa una sobrerrepresentació de les dones que compleixen condemna per delictes contra la propietat i tenen condemnes curtes, si bé aquest últim element requereix una anàlisi més detallada.

Un resultat destacat d'aquesta recerca és la constatació que hi ha una *dicotomia entre les dones que tenen algun expedient disciplinari de manera esporàdica i aquelles que acumulen diversos expedients*. Les dades de 2021 i 2022 mostren que un 32,8% de les internes que han tingut expedients en aquest període (d'un total de 369) van tenir un únic expedient i representen el 5% del total d'expedients, mentre que les 25 internes amb més expedients acumulen el 40% del total d'expedients. Aquesta dicotomia entre internes que amb prou feines tenen expedients i internes que n'acumulen molts és una casuística que ja havia estat observada en el cas català, sent més freqüent en dones que homes (Batlle, 2021). De fet, les dades dels Descriptors Estadístics de Serveis Penitenciaris mostren que la ràtio d'expedients per dona sancionada és habitualment superior a la dels homes, si bé en el darrer any aquestes diferències s'han reduït.³⁶ És important recalcar que aquest fenomen no coincideix amb el que s'ha trobat majoritàriament en la literatura internacional (Celinska i Sung, 2014; Craddock, 1996; Steiner i Wooldredge, 2014).

³⁶ A l'any 2021, van ser incoats 136,4 expedients disciplinaris per cada 100 internes dones, i 92,5 expedients disciplinaris per cada 100 interns homes. L'any 2022 les diferències es van reduir: si bé en el cas de les dones la xifra es va mantenir en 130,6 expedients disciplinaris per cada 100 internes, en el cas dels homes aquesta va augmentar als 121,2 per cada 100 interns.

A més, s'han observat diferències estadísticament significatives en el perfil de les internes que acumulen un màxim de 2 expedients en el període de dos anys estudiats i el de les internes que n'acumulen més de 2. Concretament, les dones que acumulen expedients són més joves (36 anys),³⁷ estan complint condemnes més llargues (4,8 anys) i és més prevalent una etiologia delictiva relacionada amb els delictes contra la propietat. Els expedients disciplinaris que acumula aquest grup de dones són en major proporció per infraccions de violència contra funcionaris (108.b i 109.a) de resistència activa greu (108.d). A més, totes les internes que estan classificades en 1r grau tenen conflictes habitualment i, per tant, acumulen expedients. Pel contrari, les dones que tenen expedients esporàdics tenen més edat (38,5 anys), condemnes més curtes (3,5 anys) i en la seva etiologia delictiva els delictes contra la salut pública (tràfic de drogues) són més prevalents. Els seus expedients disciplinaris tenen el seu origen en discussions verbals entre preses (109.d) i la tinença d'objectes prohibits (109.f).

El fet que un número reduït d'interne acumulin una gran proporció dels expedients disciplinaris no va sorprendre els funcionaris entrevistats, els quals tenen la percepció que, en efecte, hi ha un grup d'interne responsables de gran part de la conflictivitat. No obstant, no hi ha una única idea sobre quines són les característiques d'aquest grup d'interne, apuntant el personal entrevistat a causes diverses com les toxicomanies, els trastorns psiquiàtrics o personalitats i trajectòries de vida complexes (poca tolerància a la frustració, impulsivitat, poques habilitats socials, victimització prèvia a l'entrada a presó). En qualsevol cas, els entrevistats afirmen que la presència d'aquest perfil d'interne en els mòduls comuns és problemàtica per les internes "no conflictives" i s'hauria de treballar amb elles de forma separada i més individualitzada.

En preguntar al personal penitenciari pels *principals tipus de conflictes* en els mòduls de dones, la major part dels entrevistats han al·ludit en primer terme a les baralles entre internes, les quals atribuïen principalment als deutes per drogues i, en segon lloc, a les relacions afectives. El segon aspecte més esmentat han estat les alteracions de l'ordre, generalment relacionades amb internes amb trastorns de salut mental. Això resulta coherent amb l'anàlisi quantitativa dels expedients de 2021 i

³⁷ Això resulta coherent amb la literatura internacional (entre d'altres, Cunningham i Sorensen, 2007; Huebner, 2003; Steiner i Wooldredge, 2009).

2022, si bé en els incidents que consten en els expedients disciplinaris tenen més protagonisme les alteracions de l'ordre (42,3%) que les agressions entre internes (31%). Aquestes dades poden ser matisades amb l'anàlisi de la descripció de fets d'una mostra de 300 expedients, on s'ha diferenciat entre alteracions de l'ordre (24%), alteracions regimentals (18,7%) i desobediència (6,7%), categories d'incidents no incloses en les dades del SIPC. Addicionalment, s'ha constatat que en un 30% dels incidents hi ha altres internes implicades, ja sigui com a víctimes o com a coautors.

Que una part principal de la conflictivitat que es castiga tingui a veure amb alteracions de l'ordre o regimentals és coherent amb les teories criminològiques que assenyalen el paper fonamental de la rutina per mantenir l'ordre i com de fràgil això pot ser (Bottoms, 1999; Sparks, Bottoms i Hay, 1996). Alhora, com identifica Batlle (2021, p. 188), *“això ajuda a entendre perquè es castiguen com a amenaces molt greus expressions agressives com “us la liaré” sense que això s'arribi a concretar en res més. És a dir, conductes que, en la majoria de casos, no semblen suposar un perill greu per a la seguretat de la institució ni les persones”*.

El fet que, d'acord amb els funcionaris, el principal motiu de les baralles tingui relació amb els deutes per drogues és coherent amb la importància que tenen en les dinàmiques de les presons espanyoles (González, 2012) i amb l'observat en altres contextos. Per exemple, Khaled (2017) assenyala que els incidents violents tenen relació principalment amb el consum i l'entrada i el tràfic de drogues, atès a les dinàmiques entre interns i els problemes de deutes que generen. D'altra banda, l'impacte de les relacions amoroses entre preses en la conflictivitat no ha estat estudiat en la literatura nacional, si bé si s'ha identificat la importància d'aquestes relacions per a les dones preses (entre d'altres, de Miguel, 2015).

Addicionalment, convé destacar els incidents relacionats amb les autolesions. Encara que no es tradueixen en un elevat nombre d'expedients, les autolesions tenen una elevada incidència i afectació en les dones preses (Carlen i Worrall, 2004; Kruttschnitt i Gartner, 2003; Moore i Scraton, 2016) motiu pel qual la literatura s'ha preocupat per estudiar la seva relació amb la conflictivitat i el règim disciplinari (Batlle, 2021; Slade et al., 2022).

En concret, resulta interessant que els incidents relacionats amb autolesions i suïcidis tenen major prevalença entre els expedients per infraccions molt greus d'agressió al personal o de resistència activa. Aquests resultats són coherents amb els de Batlle (2021) que també observa aquesta relació. En les entrevistes amb el personal penitenciari, aquests expliquen que les autolesions, en moltes ocasions, no obeeixen a una voluntat autolítica sinó que tenen una finalitat instrumental. Aquesta seria l'explicació de que una amenaça d'autolesió es tradueixi en un expedient disciplinari, ja que quan el personal considera l'autolesió com una amenaça defensen que sí procedeix l'expedient. Alhora, la importància d'aquests incidents també rau, d'acord amb el propi personal penitenciari, en la seva complexitat i difícil gestió, doncs en molts casos manifesten no saber com respondre-hi.

Pel que fa a les *causes de la conflictivitat*, els elements esmentats pels funcionaris fan referència tant a la presó i les condicions de l'empresonament (manca de separació interior, limitació del contacte amb l'exterior, excessiva regimentalització) (teoria de la privació, Clemmer, 1940; Sykes, 1958) com a les pròpies característiques de les dones preses (addicció a les drogues, trastorns de salut mental, pertinença a bandes, condició de mare soltera) (teoria de la importació, Irwin, 1980; Irwin i Cressey, 1962).

En primer lloc, la *manca de separació interior* ha estat assenyalada de forma unànime per tots els entrevistats com la *principal causa dels conflictes* en els centres i mòduls de dones. Aquesta és una mancança que la literatura ha vingut assenyalant des de fa tres dècades (per exemple, Almeda, 2002a) per les conseqüències que això té per a les condicions de vida i el benestar de les dones preses (Leigey, 2019; Mandaraka-Sheppard, 1986). No obstant, aquesta recerca ens permet afirmar que la separació interior és també fonamental en relació a la conflictivitat (també Batlle, 2021).

En concret, en aquesta recerca s'han destacat dos aspectes mitjançant els quals la manca de separació interior influeix en la conflictivitat. D'una banda, com a propiciadora de conflictes (per no diferenciar entre perfils d'internees com, per exemple, joves i més adultes, preventives i penades, les que gaudeixen de permisos i les que no, internes amb bon comportament i internes problemàtiques). En aquest sentit, la literatura prèvia ja havia advertit que la convivència forçada entre perfils de

dones tan diferents, amb necessitats i demandes tan dispars, dificulta la convivència i augmenta el risc de conflictivitat (Almeda, 2005). Per exemple, hem vist que el personal penitenciari entrevistat en aquesta recerca destaca especialment que la convivència entre les internes que surten de permisos i les que no genera pressions i amenaces per a que entrin substàncies o objectes prohibits, o que critiquen la convivència de dones joves i primàries amb dones més prisonitzades que poden intentar aprofitar-se'n. Un altre problema molt ressaltat pels funcionaris i el personal sanitari és la presència de dones amb trastorns de salut mental en mòduls ordinaris, donat que en aquests no se'n pot fer un bon seguiment i tenen estressors ambientals que n'empitjoren l'evolució, podent propiciar descompensacions que derivin en alteracions de l'ordre.

D'altra banda, la manca de separació interior dificulta la gestió dels conflictes, ja que no es poden dur a terme conduccions o aïllaments. En les entrevistes s'observa que la possibilitat d'utilitzar l'amenaça de trasllat a un altre mòdul com a desincentiu, o de destinar dos interns incompatibles a mòduls diferents o aïllar-los al DERT, són estratègies freqüentment utilitzades amb els homes i ben valorades pels funcionaris (Güerri, 2020). No obstant, aquestes estratègies no poden ser utilitzades en les presons de dones per les limitacions arquitectòniques i estructurals d'aquestes.

Limitats per l'estructura arquitectònica, els funcionaris d'interior es veuen en la necessitat de recórrer a altres estratègies per al manteniment de l'ordre. És a dir, davant la manca de disponibilitat (Hepburn, 1985) de certs desincentius o controls situacionals (Bottoms, 1999), els funcionaris han de recórrer a *estratègies alternatives* basades en la seva autoritat personal (Lombardo, 1989; Liebling et al, 2011; Güerri, 2020).

Molts dels entrevistats descriuen aquestes estratègies alternatives al règim disciplinari i l'ús de la coerció com una "mediació" amb les internes. Si bé els exemples que utilitzen per explicar-nos què és "mediar" amb les internes no es corresponen amb la definició estricta de mediació (afavorir el diàleg i la consecució d'acords entre dues parts amb la facilitació d'un tercer), sí que demostren que alguns funcionaris fan servir el diàleg i l'escolta activa per a la resolució de conflictes o, fins i tot, per a la seva prevenció, en un clar exercici de la seguretat dinàmica (Dunbar, 1985).

En preguntar els funcionaris que afirmaven “mediar” amb les internes com han après a desenvolupar la seva feina d’aquesta manera, hem constatat que es tracta d’un aprenentatge informal i basat en l’experiència i la socialització amb els companys. És a dir, no respon a una formació reglada ni – amb l’excepció del CP Dones – a directrius del centre penitenciari.

Malgrat això, la major part dels entrevistats afirmen utilitzar aquesta forma de gestió dels conflictes i assenyalen que és freqüent en els centres penitenciaris i mòduls de dones. No obstant, també indiquen que aquest no és sempre el cas.

L’ús de la discrecionalitat és un element central a la tasca dels funcionaris d’interior (Liebling et al., 2011). En l’exercici d’aquesta discrecionalitat, davant d’un mateix incident, uns funcionaris utilitzaran la “mediació” en primera instància i reservaran els “partes” pels casos més greus, mentre que d’altres recorreran de manera més ràpida al règim disciplinari. És a dir, s’observa que, tal i com s’ha assenyalat en la literatura, hi ha una diferenciació entre funcionaris d’interior amb una orientació tractamental i funcionaris d’interior amb una orientació regimental (Johnson et al. 2016a; 2016b; Güerri, 2020).

En aquest sentit, és important tenir present que incrementar la separació interior en els centres penitenciaris i mòduls de dones possibilitaria la utilització de formes de manteniment de l’ordre tals com l’amenaça de ser traslladades a un mòdul diferent i facilitaria l’eliminació dels conflictes mitjançant la separació de dues dones incompatibles en dos mòduls diferents sense haver d’intentar solucionar el problema d’arrel com es fa ara abans de retornar dues internes incompatibles al mateix mòdul. És a dir, la “mediació” que alguns funcionaris perceben com una *necessitat* generada per les limitacions arquitectòniques de les presons i mòduls de dones deixaria de ser-ho per a passar a ser una *opció* que podrien utilitzar a discreció.

Per tant, si es vol afavorir que els funcionaris d’interior segueixin utilitzant la “mediació” com a alternativa al règim disciplinari – cosa recomanable, atenent que la literatura internacional ha demostrat que en els centres penitenciaris on l’ordre es basa en un tracte proper dels funcionaris hi ha menys conflictivitat i més benestar de les persones preses (entre d’altres, Biggam i Power, 1997; Steiner i Wooldredge, 2018) – és important que els funcionaris estiguin adequadament formats en la seva

utilització per tal que ho percebin com una alternativa *útil* per al manteniment de l'ordre i *més profitosa* que no pas les mesures de tipus coercitiu (Hepburn, 1985).

Aquesta utilització de la seguretat dinàmica i del diàleg per al manteniment de l'ordre no és exclusiva dels funcionaris d'interior que treballen amb dones, doncs ja havia estat observada en un centre penitenciari d'homes de Catalunya (Güerri, 2020). No obstant, sembla que en el cas de les presons i mòduls de dones seria més habitual perquè als funcionaris d'interior els resulta més fàcil arribar a conèixer a les dones per l'arquitectura dels seus mòduls i presons (espais petits i contacte constant amb les internes) i la major predisposició de les dones a comunicar-se amb els funcionaris, i el coneixement de les persones preses és l'element fonamental per a l'exercici de la seguretat dinàmica (Dunbar, 1985).

Una segona causa de conflictivitat, relacionada amb les condicions de l'empresonament és la limitació de les comunicacions i el contacte amb l'exterior (entre d'altres, Sykes, 1958), que pot generar estrès, ansietat, culpa i preocupació per no estar a prop de la família i, especialment, dels fills (Celinska i Sung, 2014; Steiner, Wright i Toto, 2019). Malgrat no ha estat un element present de manera generalitzada en els discursos dels entrevistats, en nombroses ocasions s'ha esmentat la preocupació per aquells a qui les dones han deixat a l'exterior com una font de nerviosisme als mòduls. En aquest sentit, s'ha de tenir present que moltes dones preses tenen el rol de cuidadores a la seva família, sent moltes vegades cuidadores úniques o principals dels seus fills menors o altres familiars (Ballesteros i Almeda, 2015). A més, el malestar de les dones per no estar complint aquest rol es pot veure accentuat quan tenen algun problema familiar la solució del qual es veu dificultada per les pròpies normes de la presó (per exemple, limitació de les comunicacions, dificultats per fer gestions a l'exterior), tal i com ens han relatat alguns funcionaris.

En aquesta recerca també s'ha observat que la regimentalització de la vida a presó, la qual determina en quins horaris es pot estar en quins llocs fent què, comporta un considerable ús del règim disciplinari. En l'anàlisi de la mostra d'expedients disciplinaris hem detectat que un 18,7% de les 300 descripcions de fets analitzades fan referència a infraccions relacionades amb qüestions regimentals, tals com estar en una cel·la que no és la seva o trigar en fer la baixada de cel·les, alterant la rutina del centre. Per aquest motiu, es va interrogar als funcionaris sobre la possibilitat de

flexibilitzar el règim. En aquest sentit, els entrevistats consideren que flexibilitzar-lo generaria més problemes que no pas evitaria, i afirmen que si trobem un expedient disciplinari per una qüestió regimental és perquè aquella interna ja havia estat advertida en passades ocasions i havia persistit en el seu comportament. No obstant, puntualitzen que si hi hagués mòduls més petits i amb la separació d'internes conflictives sí seria possible aquesta flexibilització.

Un altre aspecte rellevant que apareix en les entrevistes és que tots els funcionaris han manifestat que *treballar amb dones preses és molt diferent de treballar amb homes*. Alguns entrevistats fins i tot van descriure el canvi de treballar amb homes a treballar amb dones com un “xoc cultural”. En la literatura comparada podem trobar exemples en què els funcionaris descriuen l'experiència de començar a treballar a presó com un xoc cultural (*culture shock*) pel contrast de les seves expectatives amb la realitat (Crawley, 2004). Resulta significatiu que funcionaris que porten molts anys d'experiència a presó experimentin el pas de mòduls d'homes a mòduls de dones en els mateixos termes. Això reflecteix una manca de perspectiva de gènere en la formació rebuda pel personal penitenciari, el qual no coneix les particularitats de les dones preses fins que no comença a treballar amb elles (Almeda, 2005; Cerezo, 2017).

Els funcionaris manifesten que treballar amb dones és diferent perquè aquestes són més emocionals, més comunicatives i més insistents quan volen alguna cosa; reproduint estereotips de gènere que ja havia identificat la literatura prèviament (Almeda, 2002b; 2003; Kruttschnitt i Gartner, 2003). Aquest biaix de gènere identificat en la percepció del personal sobre les dones preses ens posa en alerta en sobre el possible *gendered rule enforcement*, és a dir, sobre que les creences relatives als rols de gènere estiguin tenint influència l'ús del règim disciplinari sobre les dones preses, tal com ha advertit la literatura prèviament (Almeda 2002b; Batlle, 2021; McCorkel, 2003; Craddock, 1996).

D'acord amb els funcionaris, el fet que siguin més emocionals es tradueix en què magnifiquen les coses i creen conflictes de qüestions trivials, i que quan una té un problema pot acabar “contagiant” les altres internes i alterar la tranquil·litat del mòdul. De forma similar, els entrevistats assenyalen que les internes són més comunicatives perquè, contràriament als homes, acostumen a transmetre tant els seus problemes com les seves alegries als funcionaris. Pels funcionaris això resulta

important perquè, malgrat tenen una menor percepció de risc de veure's implicats en situacions violentes, aquesta interacció constant amb les internes i les seves situacions personals els comporta un major *desgast psicològic*.

En aquesta línia, la literatura ha assenyalat que el treball a presó en contacte directe amb persones preses comporta treballar amb emocions (*emotional labour*, Hochschild, 1983; veure també Crawley, 2004; Nylander et al., 2011) i que el nivell de treball amb emocions exigit pot variar en funció del tipus de presó i tipus d'intern amb qui es treballa (Nylander i Bruhn, 2020). És important reconèixer aquest fet perquè un context que requereix treball emocional pot derivar en estrès i esgotament emocional pels funcionaris que s'impliquen en la situació de les dones preses (*deep acting*, d'acord amb Hochschild, 1983), motiu pel qual la literatura recomana l'existència d'espais privats on els funcionaris puguin alliberar l'estrès (Nylander et al., 2011).³⁸

Per tot l'exposat, les principals conclusions d'aquesta recerca són:

- El recurs al règim disciplinari al CP Dones en els anys 2021-2022 va ser inferior al d'altres centres penitenciaris i mòduls de dones de Catalunya, coincidint amb l'assenyalat pels entrevistats en relació a les directrius de prioritzar el diàleg i la "mediació" informal com a eina de resolució de conflictes, i recorrent al règim disciplinari només en darrera instància.
- Les infraccions més prevalents són les relacionades amb la desobediència i l'alteració de l'ordre (33% dels expedients), seguit de les infraccions contra el personal penitenciari (24% dels expedients) i de les baralles entre internes (23% dels expedients). Les sancions usades són principalment l'aïllament (47,5% dels expedients, incloent l'aïllament de caps de setmana) i la privació de passejos i actes recreatius (44,8% dels expedients).
- Un grup reduït de dones (17,9% de les dones amb expedients disciplinaris) acumula una proporció molt gran dels expedients (63%). Els funcionaris entrevistats coincideixen en l'existència d'aquest perfil de dona "especialment conflictiva", si bé difereixen en la diagnosi de les causes i el perfil. Resulta fonamental

³⁸ També en aquesta línia, Col·lectiu Punt 6 (2024).

aprofundir en aquesta qüestió, donat que una intervenció adequada amb aquest perfil d'interne contribuiria enormement a la reducció de l'ús del règim disciplinari.

- La inexistència de separació interior és una de les principals fonts de conflicte als centres penitenciaris i mòduls de dones, d'acord amb tot el personal entrevistat. Alhora, és una dificultat per a la gestió de la conflictivitat.
- Altres orígens dels conflictes identificats són: els deutes, les relacions afectives, la impossibilitat de tractar les problemàtiques de salut mental de manera individualitzada i les pròpies condicions de l'empresonament.
- La “mediació” informal és una eina clau per a la prevenció i gestió dels conflictes en els mòduls de dones. El seu ús per part del personal es veu afavorit per 1) la manca de separació interior derivada de les limitacions arquitectòniques, que obliguen als funcionaris a buscar alternatives per a la gestió dels conflictes; 2) la major comunicació amb les dones, que en permet un millor coneixement que pot ser utilitzat tant per a la prevenció (seguretat dinàmica) com per a la gestió dels conflictes (resolució dialogada de conflictes); 3) directrius per part de la Direcció del centre penitenciar (en el cas del CP Dones).

7. Propostes

7.1. Garantir la separació interior i la individualització de la intervenció

7.1.1. Garantir la separació interior de les dones preses en instal·lacions penitenciàries que, com a mínim, permetin les següents classificacions: ingressos, permisos i semi-llibertats, tractament terapèutic (de salut mental i addiccions), vida ordinària amb diferents modalitats o tipologies, règim tancat i règim preventiu.

És urgent que el sistema penitenciari català habiliti un espai o mòdul terapèutic (o infermeria psiquiàtrica) per a dones preses amb problemes de salut mental. Aquest espai ha d'estar dissenyat i gestionat de tal manera que es minimitzi la presència d'estressors. De la mateixa manera, és convenient comptar amb un mòdul per al tractament de les addiccions.

Les dones que surten de permís han d'estar separades necessàriament d'aquelles que no, per tal d'evitar pressions i amenaces per entrar drogues o altres substàncies o objectes prohibits.

Pel que fa als mòduls de vida ordinària "comuns", aquests han de ser suficients per a poder separar internes que hagin tingut conflicte i la convivència no sigui possible. És recomanable, doncs, que hi hagi un mínim de tres mòduls "comuns" i que no superin la capacitat de 30 internes. Aquests mòduls han de ser independents els uns dels altres, evitant que els espais per a realitzar activitats s'hagin de compartir, amb excepció del poliesportiu i l'escola.

És necessari prescindir el més aviat possible de les cel·les ocupades per més de dues dones per reduir els problemes de convivència i garantir que totes les cel·les tenen lavabos i dutxes pròpies, eliminant així les dutxes compartides, un espai directament relacionat amb la conflictivitat.

De manera complementària, per tal de reduir el mínim possible la dispersió pel territori que caracteritza l'empresonament de dones i, al mateix temps, garantir una certa separació interior, és necessari ampliar a un mínim de dos els espais dedicats a dones preses a les províncies de Tarragona, Girona i Lleida (i no a un sol espai com passa en aquests moments). Disposar de (petits) centres penitenciaris per a

dones amb suficient separació interior en aquestes províncies resulta poc viable degut al reduït nombre d'interne que hi ha, que a vegades arriba a ser inclús de menys de 30. En aquest sentit, una opció recomanable és ampliar l'ús d'unitats extrapenitenciàries per a perfils específics d'interne i/o dels centres oberts.

7.1.2. Garantir el tracte individualitzat a les internes tant per part del personal d'interior com del personal de tractament

La separació interior ha de servir per facilitar un ambient més adequat i un tracte individualitzat segons les característiques de cada grup d'interne.

En concret, es recomana:

- *Prioritzar l'actuació amb les internes més conflictives*, atès que segons les dades analitzades en aquesta recerca, un grup de 25 dones acumulen el 40% d'expedients. Una atenció adequada i individualitzada d'aquest grup contribuiria a reduir significativament la conflictivitat en els mòduls de dones. L'ús dels diferents "mòduls comuns" ha de facilitar la intervenció individualitzada, permetent el canvi de mòdul d'una dona que necessiti ser allunyada de pressions o amenaces per part d'altres internes.

Així mateix, per evitar l'ús del DERT sempre que sigui possible, pot ser convenient que un dels mòduls comuns tingui un nivell de rigidesa i seguiment més elevat. Per evitar la dicotomia de mòduls bons i dolents (Güerri 2020), és a dir, la creació dels anomenats "pous", és imprescindible garantir que en aquests mòduls hi hagi una major intervenció.

- Al mateix temps, *el major número de mòduls possibles han de tenir un règim de vida tipus "participació i convivència" o similar*, de manera que es pugui reduir el nivell de rigidesa i institucionalització sense generar problemàtiques de seguretat per a una majoria de la població penitenciària. S'ha d'evitar que aquelles dones respecte de les quals no està justificat un nivell de rigidesa elevat visquin en mòduls amb aquestes característiques només pel fet altres dones presentin problemes de conflictivitat. De nou, s'ha d'evitar que això generi dicotomia de mòduls que es pugui usar com a amenaça per a les internes "que no es porten bé".

- *Els mòduls terapèutics han de comptar amb personal d'interior i de tractament amb suficient formació sobre el tractament de la salut mental o les toxicomanies, segons el cas. Així mateix, la presència del personal sanitari en el cas del mòdul terapèutic per a salut mental ha de ser habitual i guiar la intervenció, que ha de ser individualitzada.*
- *Els despatxos del personal de tractament i d'interior s'han de situar dins dels mòduls, a prop de les internes per tal de fomentar la proximitat i el coneixement d'aquestes i l'ús de la seguretat dinàmica i la mediació informal per prevenir i resoldre els conflictes. No obstant, és important que aquesta voluntat d'apropar al funcionaris als mòduls no sigui en detriment del seu benestar en no deixar-los cap espai on poder alliberar l'estrès (Nylander et al., 2011). Per tant, de manera complementària, s'ha de garantir l'existència d'espais privats per als funcionaris o, com a mínim que les seves oficines no estiguin excessivament exposades als espais comuns de les internes.*
- *Assegurar una oferta àmplia i variada d'activitats a tots els mòduls. Aquestes no han de reproduir estereotips de gènere i han de donar resposta a les necessitats reals de les internes.*

7.2. Formació al personal penitenciari

A continuació es fan una sèrie de recomanacions en relació a la formació bàsica i la formació continuada del personal penitenciari.

7.2.1. La formació bàsica del personal penitenciari ha d'incloure un mòdul sobre les particularitats de treballar amb dones preses i sobre l'experiència de l'empresonament des d'una perspectiva de gènere.

Aquest mòdul hauria d'incloure explicacions sobre el fet que en els mòduls de dones hi ha menys violència però elles són més comunicatives, i com tot això té un efecte en la rutina del mòdul i en la forma de treballar per part del personal penitenciari. Així mateix, en aquesta formació s'hauria d'explicar que els mòduls de dones impliquen més seguretat però, al mateix temps, més desgast psicològic i és més

demandant, tot i que el personal penitenciari acostuma a percebre que és una *feina més satisfactòria* per a qui es vol implicar.

Adicionalment, *la formació bàsica hauria d'incloure el coneixement criminològic sobre l'empresonament des d'una perspectiva de gènere*. Això significa explicar com l'empresonament té un impacte diferenciat en les dones, destacant, per exemple, les trajectòries de victimització prèvia a l'empresonament o els rols diferenciats que tenen homes i dones a presó respecte les seves famílies, la major afectació psicològica que té la separació dels fills en les dones i les conseqüències que això té en com s'experimenta l'empresonament.

7.2.2. Incloure en la formació bàsica eines de resolució dialogada de conflictes i en cultura de la Pau.

La formació bàsica dels nous funcionaris que s'incorporen al Cos Tècnic d'Especialistes de serveis penitenciaris ha d'incloure mòduls en què es proporcionin *eines de resolució dialogada de conflictes* mitjançant una bona comunicació i *de gestió de grups*, tals com l'escolta activa o la capacitat de negociació.

El formador o formadora hauria de ser una persona especialitzada en resolució dialogada de conflictes i en cultura de la Pau, i amb coneixement de l'àmbit penitenciari per tal de poder adaptar la formació a les particularitats d'aquest. Així mateix, seria recomanable que hi participessin professionals del Cos Tècnic d'Especialistes amb experiència i convenciment de la utilitat d'aquest tipus d'eines.

7.2.3. Incorporar classes de capacitació pràctica en la formació bàsica dels funcionaris.

Els nous funcionaris haurien de poder posar en pràctica l'ús de les eines de resolució dialogada de conflictes de forma prèvia a arribar al pati d'una presó per tal guanyar confiança en aquestes.

Seria convenient que la formació bàsica inclogui pràctiques similars a les que realitzen els Mossos d'Esquadra a l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya, on simulen situacions reals en una ciutat en miniatura amb la supervisió de psicòlegs que els donen *feedback* sobre com han actuat.

7.2.4. Formació bàsica sobre com actuar en casos d'autolesions.

La formació bàsica dels nous funcionaris que s'incorporen al Cos Tècnic d'Especialistes ha d'incloure mòduls impartits per psicòlegs i/o psiquiatres en què es proporcioni orientació sobre com actuar en casos on les internes amenacen amb autolesionar-se. El personal hauria de conèixer la diferència entre les autolesions amb intenció finalista, autolítica i instrumental, i tenir clar en quins casos és recomanable donar a la interna allò que demana i en quins s'hauria de recórrer a mecanismes alternatius per tal de no fomentar aquests tipus de comportaments o si, pel contrari, haurien d'actuar donant sempre resposta a les demandes de les internes. Això implica assegurar que el personal rep unes directrius clares per part de la Secretaria de Mesures Penals i Atenció a la Víctima i hi ha les condicions necessàries per aplicar-les (veure apartat 7.3).

En el cas de les formacions actuals relacionades amb aquest contingut es recomana valorar-ne l'extensió al personal d'interior si no es fa (per exemple, el programa BENESTAR, que actualment es dirigeix només al personal de tractament). Així mateix, convé fer avaluacions de les formacions realitzades de manera periòdica per tal d'assegurar que tenen un impacte real en el desenvolupament de la tasca del personal penitenciari.

7.2.5. Proporcionar formació continuada en eines de resolució dialogada de conflictes i en cultura de la pau.

Els funcionaris del Cos Tècnic d'Especialistes han de tenir accés a formacions en què se'ls proporcionin *eines de resolució dialogada de conflictes* mitjançant una bona comunicació i *de gestió de grups*, tals com l'escolta activa o la capacitat de negociació. Aquestes formacions continuades també haurien de servir com un espai que permeti compartir experiències i inseguretats de no saber com gestionar certes situacions.

El formador o formadora hauria de ser una persona especialitzada en resolució dialogada de conflictes i en cultura de la Pau, i amb coneixement de l'àmbit penitenciari per tal de poder adaptar la formació a les particularitats d'aquest. Així mateix, seria recomanable que hi participessin professionals del Cos Tècnic d'Especialistes amb experiència i convenciment de la utilitat d'aquest tipus d'eines.

7.2.6. Reconèixer la formació continuada dins els horaris dels funcionaris d'interior

La formació continuada hauria de dissenyar-se de manera que el personal d'interior hi pugui assistir sense que suposi un inconvenient per a les seves funcions, per exemple, implicant una sobrecàrrega a un company o l'acumulació de feina per l'endemà. Així, per exemple, es recomana apropar les formacions continuades als diferents centres penitenciaris i aquelles que tractin de temes crítics, com les autolesions, fer-les obligatòries, sempre reconeixent l'assistència dins dels horaris del personal.

7.2.7. Formació continuada sobre com actuar en casos d'autolesions

Els funcionaris del Cos Tècnic d'Especialistes han de tenir accés a formacions impartides per psicòlegs i/o psiquiatres en què es proporcioni orientació sobre com actuar en casos on les internes amenacen amb autolesionar-se. El personal hauria de conèixer la diferència entre les autolesions amb intenció finalista, autolítica i instrumental. Aquestes formacions continuades també haurien de servir com un espai que permeti compartir experiències i inseguretats de no saber com gestionar certes situacions i acabar tenint clar en quins casos és recomanable donar a la interna allò que demana i en quins se l'hauria d'ignorar per tal de no fomentar aquests tipus de comportaments o si, pel contrari, haurien d'actuar donant sempre resposta a les demandes de les internes.

En aquest sentit, el programa "La interacció amb persones internes amb problemàtiques de salut mental", adreçat a professionals de l'àmbit de règim interior dels centres penitenciaris, sembla una bona pràctica en aquesta línia proposada. Cal, no obstant, assegurar que el contingut està dissenyat des d'una perspectiva de gènere i s'adequa a la realitat de les presons de dones.

7.3. Promoure la resolució dialogada de conflictes i la prevenció front l'ús del règim disciplinari

Per tal d'estendre l'ús de la resolució dialogada de conflictes i la prevenció front l'ús del règim disciplinari, conjuntament amb la formació del personal proposada en l'apartat anterior, és necessari oferir-ne directrius clares al personal, tant des de la SMPRAV als centres penitenciaris com des dels els diferents càrrecs del centres penitenciaris (instructors d'expedients disciplinaris, direcció, CUSI, etc.) al personal del mateixos. D'aquesta manera es fomentaria que, en l'ús de la seva discrecionalitat, els funcionaris d'interior optessin per la utilització d'aquestes estratègies front d'altres, tals com el règim disciplinari o la conducció a un altre mòdul en els supòsits en què hi hagi més possibilitats de separació interior.

Aquesta proposta és especialment important per als centres mixtos, on hi ha una major rotació de personal entre els mòduls d'homes i dones, i la gestió del mòdul de dones pot quedar més fàcilment subordinada o amagada darrere les necessitats de la majoria del centre, és a dir, dels mòduls d'homes.

7.4. Millorar les condicions de l'empresonament i adaptar-les a les particularitats de les dones preses

La recerca sobre l'empresonament de dones ha realitzat nombroses recomanacions, incloses recomanacions específiques en l'àmbit català. En el benentès que la conflictivitat està directa i indirectament relacionada amb l'impacte que té el propi empresonament i les condicions en les que es du a terme, entenem que la millora de les condicions de les presons i l'empresonament serà beneficiosa per a la reducció de la conflictivitat. Així, aquesta recerca s'adhereix a les recomanacions realitzades per altres estudis sobre l'empresonament de dones, com el de Navarro, Hernández i Ruiz (2023) sobre la maternitat i la resta de recerques en el marc del Macro-Projecte de Gènere i Execució Penal.

No obstant, a continuació es fan algunes recomanacions específiques que tenen a veure amb aquelles característiques de l'empresonament que poden fomentar la conflictivitat i que han sortit de manera explícita al llarg del nostre anàlisi, tenint en compte de forma particular aquelles que tenen un impacte diferencial en les dones preses.

7.4.1. Reforçar la presència dels Serveis Socials en els mòduls de dones

Donat el rol de cuidadores a la família que moltes dones segueixen tenint des de dins de presó, es recomana reforçar la tasca de treballadors socials del centre amb més presència dels Serveis Socials en els mòduls de dones. Això pot ajudar a agilitzar els tràmits que han de fer les dones relacionats amb la família i contribuirà a que se sentin més acompanyades, reduint l'angoixa i la frustració que causa les limitacions que comporta estar privada de llibertat per a la supervisió i el suport dels fills i familiars.

De forma complementaria, es recomana seguir la proposta de Navarro, Hernández i Ruiz (2023, p. 191), relativa a la instauració de la figura d'agent familiar a tots els centres penitenciaris, no només on hi ha Unitats de Mares: "A cada centre penitenciari hi hauria d'haver una o dues persones –"important" la figura de l'agent infantil i/o familiar– que té el paper d'acompanyar i recolzar als nens i les nenes així com als pares i mares empresonats. Aquesta persona seria l'encarregada de fer l'acompanyament al/la menor que s'enfronta a l'empresonament per primer cop."

7.4.2. Incorporar personal psicològic extern en els mòduls de dones

Per tal de reduir l'impacte emocional i psicològic de l'empresonament i l'ús de la medicació sempre que sigui possible, és convenient assegurar que totes les dones que ho vulguin tinguin accés a un servei de teràpia psicològica.

Els psicòlegs dels equips de tractament de les presons dediquen una part important de la seva tasca a fer avaluació (no només intervenció) i formen part dels òrgans que participen en la decisió sobre la concessió de tercers graus, permisos i altres qüestions (o ho fan de forma indirecta amb els seus informes). Això pot provocar que les dones tinguin reticències a participar adequadament en una teràpia psicològica amb els psicòlegs dels equips de tractament per por a les conseqüències que pot tenir expressar-se amb un membre de l'equip de tractament. Per aquest motiu, es proposa fomentar l'entrada de serveis psicològics externs i independents, els quals serien independents i no participarien en l'avaluació, ja siguin del propi servei de salut català o pertanyents a entitats del tercer sector, amb l'opció de que aquests serveis es duguin a terme en línia.

7.4.3. Ampliar l'ús de les videotrucades o les trucades via internet

En aquesta recerca s'ha constatat que, en el cas de les dones, l'empresonament té fortes implicacions per les càrregues familiar i, especialment, es destaca l'impacte degut a la separació que comporta dels fills. La frustració que causa no poder ajudar o la culpabilització per no estar al seu costat tenen, d'acord amb el personal, una gran afectació en l'estat d'ànim de les dones i, en ocasions, afavoreix l'aparició de conflictes.

Tenint en compte aquesta situació, per tal de reduir els costos associats a les trucades per via telefònica i afavorir el contacte de les internes amb els seus familiars, especialment amb aquells que resideixen a l'estranger, es recomana ampliar l'ús de les trucades (amb vídeo o sense) que s'efectuïn via internet (a través d'aplicacions com Skype o Zoom). Aquesta mesura, a banda de facilitar les comunicacions amb la família, podria contribuir a millorar la situació econòmica de les dones i reduir la necessitat d'endeutar-se (veure següent punt).

7.4.4. Millora dels salaris i augment de les oportunitats laborals

Com s'ha explicat anteriorment (apartat 5.3.2.1), la problemàtica dels deutes a les presons és complicada i multifactorial. Els casos més greus semblen estar associats a problemàtiques de drogodependències. No obstant, en d'altres casos la generació de deutes radica en la impossibilitat de les dones preses de costejar-se certs productes per la manca de suport extern (especialment en el cas de les dones estrangeres) o la necessitat d'algunes dones preses de seguir mantenint a la família en un context de falta d'accés suficient a feines ben remunerades dins de presó, si bé és cert que alguns funcionaris destaquen també la poca capacitat d'algunes dones per administrar-se els recursos dels que disposen.

En qualsevol cas, és important tenir en compte que el compliment d'una condemna i les pròpies condicions de les presons acostumen a ser un limitant comú en l'accés a fonts d'ingressos suficients. Per exemple, la precarietat dels salaris a les presons ja ha estat posada de manifest prèviament per altres investigacions, inclús de forma específica respecte les presons de dones (Igareda, 2006; Meléndez et al., 2023). En aquest sentit, per tal de reduir les problemàtiques associades als deutes, és necessari proporcionar oportunitats per a que les internes tinguin una millor situació

econòmica. Això passa necessàriament per millorar els salaris de les internes que treballen en els centres penitenciaris i ampliar l'oferta laboral. Així doncs, des de la SMPRAV i el CIRE, també s'ha de garantir que les empreses que tenen tallers productius dins les presons ofereixin salaris més elevats.

Aquesta mesura no és incompatible amb el reforç de programes que afavoreixin una administració responsable dels recursos en aquells casos on sigui necessari, l'abordatge dels propis problemes de drogodependències i les mesures de separació interior proposades en punts anteriors d'aquest apartat.

7.4.5. Fer el repartiment de medicines per dormir en l'horari adequat

En aquesta recerca, s'ha detectat que una part dels incidents estan associats a l'acumulació de medicació: tots els professionals entrevistats mencionen que és un problema recurrent en quasi tots els centres penitenciaris i en l'anàlisi de la descripció de fets d'una mostra d'expedients que hem realitzat s'ha detectat que un 10,7% dels expedients tenen relació amb l'acumulació de medicació o la tinença de pastilles que no tenien receptades i un 10,3% ocorren en la consulta mèdica, generalment durant el repartiment de la medicació.

Per aquest motiu, recomanem que es valori la possibilitat de que la medicació per a dormir es reparteixi, com a màxim, una hora abans de que les dones vagin a dormir, per tal d'evitar l'acumulació de pastilles per part d'aquelles dones que no la volen prendre abans d'hora o els efectes de la medicació en la persona en un horari que no és l'adequat. Això pot fer necessari modificar en quines hores es compta amb la presència del personal sanitari als centres penitenciaris.

7.5. Millorar el registre dels incidents i dels expedients disciplinaris al SIPC

En l'anàlisi de la descripció de fets s'han detectat diferències notables entre centres penitenciaris en el detall amb què es registren els expedients al SIPC (veure Taula 1 de l'Annex . Del total de 2.426 expedients incoats en els anys 2021 i 2022, només en 1.845 havia estat emplenada la casella de "Fets imputats" i en 525 d'aquests 1.845 casos s'utilitzaven fórmules genèriques de l'estil "Pels fets ocorreguts el dia [data] a [lloc on van succeir els fets]".

És recomanable que la SMPRAV i els centres penitenciaris donin instruccions clares i uniformes al personal penitenciari sobre com registrar els expedients al SIPC, emfatitzant la necessitat d'omplir la casella de "fets imputats", com a mínim, amb la informació sobre la conducta infractora, l'origen del conflicte, el lloc dels fets i els agents implicats.

També caldria que fos obligatori indicar els incidents associats a expedient disciplinari i que les Direccions dels Centres penitenciaris facin un seguiment dels registres realitzats pel personal i assegurin que es compleixen amb les indicacions establertes, ja que, com s'ha vist, actualment només el 40% dels expedients proporcionen aquesta informació i hi ha una variació notable entre centres penitenciaris (des d'un 91,3% d'expedients analitzables en un centre penitenciari a menys del 5% en d'altres).

7.6. Ampliar la recerca en relació a les dones preses i la conflictivitat, així com en l'ús de la resolució alternativa de conflictes

En concret, es recomana realitzar estudis sobre:

- L'origen dels conflictes en els mòduls de dones des de la perspectiva de les pròpies dones preses, així com la seva prevenció i la gestió posterior per part del centre penitenciari.
- L'impacte de la detenció policial prèvia a l'empresonament de les dones, en especial en la salut mental, i les condicions en les que es du a terme.
- Formes d'ampliar l'ús de la resolució dialogada de conflictes i la mediació en el sistema penitenciari.
- Les característiques de les dones amb major conflictivitat i els motius de la major acumulació d'expedients en dones preses.

8. Referències bibliogràfiques

Adelantado, J. (1993). Disciplina social y organización interna de la cárcel. Síntesis del estudio de una prisión catalana, *Papers*, 39, 77-100.

Aguilar, Araceli; García, Elisa i Becerra, José (2012). Realidad y Política Penitenciaria. *Boletín Criminológico*, 136, 1-4.

Almeda, Elisabeth (2002a). Corregir y Castigar. El ayer y hoy de las cárceles de mujeres. Edicions Bellaterra.

Almeda, Elisabeth (2002b). Las discriminaciones de género en el sistema penitenciario: un estudio de caso en la cárcel de mujeres del centro penitenciario de Brians. A *Un cacheo a la cárcel. Textos de las Jornadas de Derecho Penitenciario de la Universitat de Barcelona 1997-1999* (p. 195-217). Barcelona: Asociación Contra la Cultura Punitiva y de Exclusión Social.

Almeda, Elisabeth (2003). *Mujeres encarceladas*. Barcelona: Ariel.

Almeda, Elisabeth (2005b). Women's imprisonment in Spain. *Punishment & Society*, 7(2), 183-199.

Almeda, Elisabeth (2007). Ejecución Penal y Mujer en España: Olvido, Castigo y Domesticidad. En E. Bodelón i E. Almeda (Ed.), *Mujeres y castigo: un enfoque socio-jurídico y de género* (p. 27-65). Madrid: Dykinson.

Almeda, Elisabeth (2017). Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres en España. *Papers*, 102(2), 151-181.

Añaños-Bedriñana, Fanny y Jiménez-Bautista, Francisco (2016). Población y contextos sociales vulnerables: la prisión y el género al descubierto. *Papeles de Población*, 87, 63-101.

Andrés-Pueyo, Antonio (2008). *El riesgo de violencia, la delincuencia violenta*. V Jornadas de ATIP: El cuerpo superior de técnicos ante los nuevos retos profesionales (pp. 9-58), Almagro.

Arbach, Karin i Martínez, Marian (2013). Factors de risc de conducta violenta intrainstitucional en interns penitenciaris. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Ajuts a la investigació 2012.

Ballesteros, Ana i Almeda, Elisabeth (2015). Políticas de igualdad en las cárceles del siglo XXI. Avances, retrocesos y retos en la práctica del encarcelamiento femenino. *Praxis Sociológica*, 2015, núm. 19, p. 161-186.

Barberet, Rosemary y Jackson, Crystal (2017). UN Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Sanctions for Women Offenders (the Bangkok Rules): A Gendered Critique. *Papers*, 102(2), 215-230.

Battle, Ares (2021). *Régimen disciplinario y mujeres presas. Una análisis criminológico con perspectiva de género*. Colección Premio Celia Amorós de Ensayo Feminista. Madrid: Instituto de las Mujeres. NIPO: 050-21-039-X

Beijersbergen, K.A., Dirkzwager, A.J., van der Laan, P.H., y Nieuwbeerta, P. (2016). A social building? Prison architecture and staff–prisoner relationships. *Crime & Delinquency*, 62(7), 843-874. DOI: 10.1177/0011128714530657

Bell, Kerryn (2017). Prison Violence and the Intersectionality of Race/Ethnicity and Gender. *Criminology, Criminal Justice, Law & Society*, 18(1), 106-121.

Benguigui, G.; Chauvenet, A. y Orlic, F. (1994). Les surveillants de prison et la règle, *Déviance et société*, Vol. 18(3), 275-294. DOI:10.3406/ds.1994.1346

Benito, Francisco; Gil, Manuel i Vicente, Miguel (2007). Efectos Aparejados por el hecho de compartir celda. *Revista de Estudios Penitenciarios*, 253, 9-29.

Biggam, Fiona H. y Power, Kevin G. (1997). Social support and psychological distress in a group of incarcerated young offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 41(3), 213-230. DOI: 10.1177/0306624x97413002.

Bodelón, Encarna (2007). Mujer inmigrante y sistema penal en España. La construcción de la desigualdad de género en el sistema penal. En E. Bodelón y E.

Almeda (Ed.), *Mujeres y castigo: un enfoque socio-jurídico y de género* (p. 105-131). Madrid: Dykinson.

Bosworth, Mary (1996). *Resistance and Compliance in Women's Prisons: Towards a Critique of Legitimacy*. *Critical Criminology*, 7(2), 5-19.

Bosworth, Mary (1999). *Engendering Resistance: Agency and Power in Women's Prisons*. Aldershot: Ashgate Publishing y Dartmouth Publishing.

Bosworth, Mary (2000). Confining femininity: A history of gender, power and imprisonment. *Theoretical Criminology*, 4(3), 265-284.

Bottoms, Anthony E. (1999). Interpersonal violence and social order in prisons. *Crime and justice*, 26, 205-281. DOI: 10.1086/449298

Brunton-Smith, Ian y McCarthy, Daniel J. (2016). Prison Legitimacy and Procedural Fairness: A Multilevel Examination of Prisoners in England and Wales, *Justice Quarterly*, 33:6, 1029-1054, DOI: 10.1080/07418825.2015.1023215

Burgess-Proctor, Amanda (2006). Intersections of Race, Class, Gender, and Crime. *Feminist Criminology*, 1(1), 27-47.

Calvet, Gemma (1995). El Régimen Disciplinario Penitenciario. En I. Rivera (Ed.), *La Cárcel en el sistema penal: un análisis estructural* (p. 171-178). Barcelona: María Jesús Bosch.

Carlen (1998). *Sledgehammer. Women's Imprisonment at the Millennium*. London: Macmillan Press LTD.

Carlen, Pat (1983). *Women's imprisonment: A study in social control*. London: Routledge & Kegan Paul.

Carlen, Pat i Worrall, Anne (2004). *Analysing women's imprisonment*. Cullompton: Willan Publishing.

Carrabine, E. (2005). Prison riots, social order and the problem of legitimacy. *British Journal of Criminology*, 45(6), 896-913. DOI:10.1093/bjc/azi052.

- Celinska, Katarzyna i Sung, Hung-En (2014). Gender Differences in the Determinants of Prison Rule Violations. *The Prison Journal*, 94(2), 220-241.
- Cerezo, Ana (2017). Women in Prison in Spain: The Implementation of Bangkok Rules to the Spanish Prison Legislation. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 23(2), 133-151.
- Cervelló, Vicenta (2006). Las prisiones de mujeres desde una perspectiva de género. *Revista de Estudios Penitenciarios Extra, Extra*, 129-150.
- Cervelló, Vicenta (2016). *Derecho Penitenciario*. València: Tirant Lo Blanch.
- Chauvenet, A.; Benguigui, G. y Orlic, F. (1993). Les surveillants de prison: Le prix de la sécurité, *Revue française de sociologie*, Vol. 34(3), 345-366.
- Clemmer, Donald (1940). *The prison community*. New Braunfels, TX: Christopher Publishing House.
- Cloward, R.A. (1968). "Social control in the prison", en L. Hazelrigg (Ed.) *Prison within society: A reader in penology*, 78-112. Nueva York: Doubleday.
- Col·lectiu Punt 6 (2024). Estudi de les necessitats d'equipaments penitenciaris des d'una perspectiva de gènere.
- Colmenar, Ángel (2016). *El Régimen Disciplinario y su procedimiento en el Sistema Penitenciario Español (Tesis Doctoral)*. Universidad Nacional de Educación a Distancia, España.
- Craddock, Amy (1996). A comparative study of male and female prison misconduct careers. *The Prison Journal*, 76(1), 60-80.
- Crawley, Elaine (2004). *Doing prison work. The public and private lives of prison officers*. Routledge.
- Crewe, Ben (2011). Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, 8(6), 455-468.
DOI:10.1177/1477370811413805.

Cunningham, Mark i Sorensen, Jon (2007). Predictive Factors for Violent Misconduct in Close Custody. *The Prison Journal*, 87(2), 241-253.

Cutiño, Salvador (2015). Algunos datos sobre la realidad del tratamiento en las prisiones españolas. *Revista electrónica de ciencia penal y criminología*, (17), 11.

de Miguel, Estíbaliz (2015). *Relaciones amorosas de las mujeres encarceladas*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea

DGSP (2011). *El model de rehabilitació a les presons catalanes*. Barcelona: Departament de Justícia. Direcció General de Serveis Penitenciaris.
<https://bit.ly/2J0YEon>.

Drake, Deborah H. (2012). 'Staff and order in prison', en J. Bennett, B. Crewe y A. Wahidin (Eds.), *Understanding Prison Staff*, 153-167. Londres: Routledge.

Dunbar, Ian (1985). *A sense of direction*. Londres: Home Office.

Edgar, Kimmet; O'Donnell, Ian i Martin, Carol (2012). *Prison Violence. The dynamics of conflict, fear and power*. London and New York: Routledge.

Fernández Arévalo, L. y Nistal Burón, J. (2016). *Derecho Penitenciario*. Pamplona: Editorial Aranzadi.

Franke, Derrick; Bierie, David y MacKenzie, Doris Layton (2010). Legitimacy in corrections: A randomized experiment comparing a boot camp with a prison. *Criminology & Public Policy*, 9(1), 89-117.

Gallego, M.; Cabrera, P.; Ríos, J., y Segovia, J. L. (2010). *Andar 1 km en línea recta. La cárcel del siglo XXI que vive el preso*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas.

García, Elisa i Díez, José Luis (2012). *Realidad y Política Penitenciaria*. Málaga: Instituto Andaluz Interuniversitario de Criminología.

Gartner, Rosemary i Kruttschnitt, Candace (2004). A Brief History of Doing Time: The California Institution for Women in the 1960s and the 1990s. *Law & Society Review*, 38(2), 267-304.

Gelsthorpe, Loraine y Larrauri, Elena (2013). Gender and crime in Europe. En S. Body-Gendrot et al. (Ed.), *The Routledge Handbook of European Criminology* (p. 188-204). London: Routledge.

Goffman, Erving (1961). *Asylums*. Garden City, NY: Anchor Books.

González, Ignacio (2012). La Cárcel en España: mediciones y condiciones del encarcelamiento en el siglo XXI. *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 8, 351-402.

Gover, Angela R.; MacKenzie, Doris Layton y Armstrong, Gaylene Styve (2000). Importation and deprivation explanations of juveniles' adjustment to correctional facilities. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44, 450-466.

Gover, Angela; Pérez, Deanna i Jennings, Wesley (2008). Gender Differences in Factors Contributing to Institutional Misconduct. *The Prison Journal*, 88(3), 378-403.

Griffin, Marie i Hepburn, John (2006). The effect of gang affiliation on violent misconduct among inmates during the early years of confinement. *Criminal Justice Behavior*, 33(4), 419-466.

Griffin, Marie i Hepburn, John (2013). Inmate Misconduct and the Institutional Capacity for Control. *Criminal Justice and Behavior*, 40(3), 270-288.

Güerri, Cristina (2020). *De carceleros y ayudantes. El rol de los funcionarios de interior en los centros penitenciarios españoles*. Barcelona: Atelier.

Harer, Miles i Langan, Neal (2001). Gender Differences in Predictors of Prison Violence: Assessing the Predictive Validity of a Risk Classification System. *Crime & Delinquency*, 47(4), 513-536.

Hernández, Gabriela et al. (2001). *Mujeres gitanas y sistema penal*. Proyecto Barañí.

Heubner, Beth (2003). Administrative determinants of inmate violence: A multilevel analysis. *Journal of Criminal Justice*, 31, 107-117.

- Hochschild, A.R. (1983) *The Managed Heart: The commercialisation of human feeling*, Berkeley: University of California Press.
- Igareda, Noelia (2006). *Mujeres, integración y prisión*. Boletín Criminológico, 86.
- Jacobs, James (1977). *Stateville: The penitentiary in mass society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnsen, B.; Granheim, P.K. y Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. *European Journal of Criminology*, 8(6), 515-529.
DOI:10.1177/1477370811413819.
- Johnson, Robert; Rocheleau, Ann Marie y Martin, Alison B. (2016a). 'Correctional officers' public custodial agenda', en Robert Johnson, Ann Marie Rocheleau y Alison B. Martin (Eds.) *Hard time: a fresh look at understanding and reforming the prison* (4th edition). New Jersey: Wiley-Blackwell, 230-270.
- Johnson, Robert; Rocheleau, Ann Marie y Martin, Alison B. (2016b). 'Prison officers' private correctional agenda', en Robert Johnson, Ann Marie Rocheleau y Alison B. Martin (Eds.) *Hard time: a fresh look at understanding and reforming the prison* (4th edition). New Jersey: Wiley-Blackwell, 271-302.
- Juanatey, Carmen (2016). *Manual de Derecho Penitenciario*. Madrid: Iustel.
- Khaled, Meriem (2017). *Caracterización de los elementos clave que influyen en el comportamiento violento en el medio penitenciario y orientaciones para la formación de educadores (Tesis Doctoral)*. Granada: Universidad de Granada.
- Kruttschnitt, Candace (2011). Women's Prisons. A M. Tonry, *The Oxford Handbook of Crime and Criminal Justice* (p. 897-924). New York: Oxford University Press.
- Kruttschnitt, Candace i Gartner, Rosemary (2003). Women's Imprisonment. *Crime and Justice*, 30, 1-81.
- Larrauri, Elena (1992). La mujer ante el Derecho Penal. *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 2, 291-310.

Leigey, Margaret (2019). Female Institutional Misconduct: A Test of Deprivation, Importation, and Gendered Importation Theories. *The Prison Journal*, 99(3), 343-362.

Lemire, Guy (1990). *Anatomie de la prison*. Montréal: Presses de l'Université de Montréal.

Liebling, Alison; Price, D. y Shefer, Guy (2011[2001]). *The Prison Officer. Second edition*. Oxon: Willan Publishing.

Lombardo, Lucien X. (1989). *Guards imprisoned: correctional officers at work*. Nueva York: Elsevier. Segunda edición.

Mandaraka-Sheppard, Alexandra (1986). *The Dynamics of Aggression in Women's Prisons in England*. Aldershot: Gower.

Marcum, Catherine; Hilinski-Rosick, Carly i Freiburger, Tina (2014). Examining the correlates of male and female inmate misconduct. *Security Journal*, 27(3), 284-303.

McClellan, Dorothy (1994). Disparity in the discipline of male and female inmates in Texas Prisons. *Women & Criminal Justice*, 5, 71-97.

McCorkel, Jill (2003). Embodied Surveillance and the Gendering of Punishment. *Journal of Contemporary Ethnography*, 32(1), 41-76.

Meléndez, Anna; Cubells, Jenny; Navarro, Carmen i Hernández, Noemí (2023). Situació de les dones empresonades a Catalunya. Una mirada amb perspectiva de gènere. Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista, Generalitat de Catalunya.

Mir, Carlos (2015). *Derecho Penitenciario. El cumplimiento de la pena privativa de libertad*. Barcelona: Atelier.

Moore, Linda y Scraton, Phil (2016). Doing gendered time. En Y. Jewkes, B. Crewe y J. Bennett (Ed.), *Handbook on prisons* (p. 549-567). London and New York: Routledge.

- Nylander, P. Å., & Bruhn, A. (2020). The emotional labour of prison work. In *Emotional Labour in Criminal Justice and Criminology* (pp. 69-84). Routledge.
- Pemberton, Sarah (2013). Enforcing Gender: The Constitution of Sex and Gender in Prison Regimes. *Signs*, 39(1), 151-175.
- Potter, Hillary (2015). *Intersectionality and criminology: Disrupting and revolutionizing studies of crime*. London and New York: Routledge.
- Redondo, S. (1993). *Evaluar e intervenir en las prisiones. Análisis de conducta aplicado*. Barcelona: PPU.
- Reisig, Michael D. y Meško, Gorazd (2009). Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law*, 15(1), 41-59. DOI: 10.1080/10683160802089768
- Renart, Felipe (2002). *El régimen disciplinario en el ordenamiento penitenciario español: luces y sombras*. San Vicente del Raspeig: Publicaciones Universidad de Alicante.
- Rovira, M.; Larrauri, E. y Alarcón, P. (2018). La concesión de permisos penitenciarios. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, núm. 20(2), 1-26.
- Ruiz, Luis (2015). La aplicación del régimen disciplinario penitenciario a las mujeres. Igualdad legal y discriminación. En M. Acale y R. Gómez (Ed.), *Derecho Penal, Género y Nacionalidad* (p. 249-259). Granada: Comares
- Shaw, Margaret (1992). Issues of Power and Control. Women in Prison and their Defenders. *The British Journal of Criminology*, 32(4), 438-452.
- Síndic de Greuges (2024). *Informe del Mecanisme Català per a la Prevenció de la Tortura 2023*. Síndic de Greuges de Catalunya.
- Slade, Karen; Smith, Hayden; Potter, Adam i Baguley, Thom (2022). Re-examining the dual harm profile: an assessment using US prison population-level data. *Psychology, Crime & Law*, DOI: [10.1080/1068316X.2022.2127716](https://doi.org/10.1080/1068316X.2022.2127716)

Slotboom, Anne Marie; Kruttschnitt, Candace; Bijleveld, Catrien y Menting, Barbara (2011). Psychological well-being of incarcerated women in the Netherlands: Importation or deprivation? *Punishment & Society*, 13(2), 176-197. DOI: 10.1177/1462474510396313

Solar, Puerto (2010). Régimen disciplinario en las cárceles: cuestiones que motivan su reforma. *Diario La Ley*, 7440, 1-14.

Sparks, Richard y Bottoms, Anthony E. (2008). "Legitimacy and imprisonment revisited: Some notes on the problem of order ten years after". En J. Byrne, D. Hummer y F. Taxman (Eds.), *The culture of prison violence*, 91-104. Boston: Allyn & Bacon.

Sparks, Richard; Bottoms, Anthony E. y Hay, Will (1996). *Prisons and the Problem of Order*. Oxford: Clarendon Press.

Steiner, Benjamin i Wooldredge, John (2008). Inmate Versus Environmental Effects On Prison Rule Violations. *Criminal Justice and Behavior*, 35(4), 438-456.

Steiner, Benjamin i Wooldredge, John (2009). Implications of Different Outcome Measures for an Understanding of Inmate Misconduct. *Crime & Delinquency*, 59(8), 1234-1262.

Steiner, Benjamin i Wooldredge, John (2014). Sex Differences in the Predictors of Prisoner Misconduct. *Criminal Justice and Behavior*, 41(4), 433-452.

Steiner, Benjamin y Wooldredge, John (2018). Prison officer legitimacy, their exercise of power, and inmate rule breaking, *Criminology*, 56(4), 750-779. DOI: 10.1111/1745-9125.12191

Steiner, Benjamin; Wright, Emily i Toto, Sara (2019). The Sources of Violent and Nonviolent Offending among Women in Prison. *Justice Quarterly*, 1-23.

Sykes, Gresham (1958). *The society of captives*. Princeton: Princeton University Press.

Sykes, Gresham i Messinger, Sheldon (1960). The Inmate Social System. A R. Cloward, *Theoretical Studies in Social Organization of the Prison* (p. 5-19). New York: Social Science Research Council.

Téllez, Abel (1998). *Seguridad y Disciplina Penitenciaria. Un estudio jurídico*. Madrid: Edisofer.

Tewksbury, Richard; Connor, David i Denney, Andrew (2014). Disciplinary Infractions Behind Bars: An Exploration of Importation and Deprivation Theories. *Criminal Justice Review*, 39(2), 201-218.

Thomas, Charles (1977). Theoretical Perspectives on Prisonization: A Comparison of the Importation and Deprivation Models. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 68(1), 135-145.

Tyler, Tom R. (2010). Legitimacy in corrections: Policy implications. *Criminology & public policy*, 9(1), 127-134. DOI: 10.1111/j.1745-9133.2010.00615.x

UNODC (2015). *Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence*. United Nations Office on Drugs and Crime. En línea: <https://bit.ly/2H0mDkh>. Fecha de última consulta: 12/08/2019.

Van Zyl, Dirk i Snacken, Sonja (2009). *Principles of European Prison Law and Policy. Penology and Human Rights*. New York: Oxford University Press.

Wener, Richard (2006). Effectiveness of the direct supervision system of correctional design and management: A review of the literature. *Criminal Justice and Behavior*, 33(3), 392-410.

Wooldredge, John i Steiner, Benjamin (2015). A macro-level perspective on prison inmate deviance. *Punishment & Society*, 17(2), 230–257.

Wooldredge, John y Steiner, Benjamin (2016). “The exercise of power in prison organizations and implications for legitimacy”, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 106, 125-165.

Wright, Emily y Cain, Calli (2016). Women in Prison. En J. Wooldredge y P. Smith (Ed.), *The Oxford Handbook of Prisons and Imprisonment (Online Publication)* (p. 1-34). New York: Oxford University Press.

Wright, Emily; Salisbury, Emily y Van Voorhis, Patricia (2007). Predicting the Prison Misconducts of Women Offenders. The importance of Gender-Responsive Needs. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(4), 310-340.

Yagüe, Concepción (2007). Mujeres en prisión. Intervención basada en sus características, necesidades y demandas. *Revista Española de Investigación Criminológica*, 4(5), 1-24

8.1. Recursos web

SMPRAV (en línea) Descriptores estadísticos de serveis penitenciaris i de rehabilitació. Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima, Departament de Justícia. Disponible a: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/index.htm [última consulta 20 de novembre de 2023]

SIEPSE (en línea) “Infraestructuras penitenciarias. Centros Penitenciarios.” Sociedad de Infraestructuras y Equipamientos Penitenciarios y de la Seguridad del Estado. Ministerio del Interior. Disponible a: <https://www.siepse.es/infraestructuras/> [última consulta 30 de novembre de 2023]

Ministerio del Interior (2022). Anuario Estadístico de 2022. Anuarios Estadísticos del Ministerio del Interior. Disponible a: <https://www.interior.gob.es/opencms/es/archivos-y-documentacion/documentacion-y-publicaciones/anuarios-y-estadisticas/anuarios-estadisticos-anteriores/anuario-estadistico-de-2022/> [última consulta 20 de novembre de 2023]

9. Annexos

9.1. Annex 1. Dades sobre la selecció de la mostra de la metodologia descrita en l'apartat 4.2

Taula 1. Expedients disciplinaris (2021-2022) segons centre penitenciari i possibilitat d'analitzar la descripció de fets

Centre Penitenciari	No analitzable	Analitzable	% analitzables
CP Brians 1	262	867	76,8%
CP Brians 2	3	2	40,0%
CP Dones	318	171	35,0%
CP Puig de les Basses	179	1	0,6%
CP Obert Girona	0	2	100,0%
CP Mas d'Enric	342	15	4,2%
CP Ponent	23	241	91,3%
Total general	1.127	1.299	53,5%

Taula 2. Expedients disciplinaris (2021-2022) segons si van concloure amb sanció o sobreseïment i possibilitat d'analitzar la descripció de fets

Sanció o sobreseïment	No analitzable	Analitzable	% analitzable
Sanció	934	1.132	54,8%
Sobreseïment	193	167	46,4%
Total general	1.127	1.299	53,5%

Taula 3. Expedients disciplinaris (2021-2022) segons tipus de falta (lleu, greu, molt greu) i possibilitat d'analitzar la descripció de fets

	No analitzable	Analitzable	% analitzable
Molt Greu	516	336	39,4%
Greu	563	937	62,5%
Lleu	35	20	36,4%
(en blanc)	13	6	31,6%
Total general	1.127	1.299	53,5%

9.2. Annex 2. Anàlisi comparant les internes que tenen 1-2 expedients durant 2021 i 2022 amb les internes que en tenen més de 2.

Taula 4. Expedients segons si les internes tenen 1-2 expedients o més en el període

Expedients	n	%
Puntual	235	9,68
Acumulen	2.192	90,32
Total	2.427	100,00

Taula 5. Infracció principal segons si les internes que les cometen tenen 1-2 expedients o més en el període 2021-2022 (en percentatge)

Tipus d'infracció	Puntual	Acumulen	Total
Violència a personal penitenciari (molt greu)	2,23	10,97	10,23
Violència entre internes (molt greu)	15,08	14,61	14,65
Resistència activa o desobediència (molt greu)	2,23	7,96	7,47
Violència verbal a personal penitenciari (greu)	9,50	13,99	13,61
Desobediència (greu)	24,58	25,22	25,17
Violència verbal entre internes (greu)	11,73	8,11	8,42
Objectes prohibits (greu)	18,44	6,50	7,52
Altres	16,20	12,64	12,94
Total	100,00	100,00	100,00

Pearson chi2(7) = 57,0716 Pr = 0,000

Taula 6. Internes segons si tenen 1-2 expedients o més en el període (en percentatge)

Dones preses	n	%
Puntual	178	48,24
Acumulen	191	51,76
Total	369	100,00

Taula 7. Grau de tractament en el que estan classificades les internes segons si aquestes tenen 1-2 expedients o més en el període 2021-2022 (en percentatge)

Grau de tractament	Puntual	Acumulen	Total
1r Grau	0,00	2,69	1,38
2n Grau	49,15	66,67	58,13
3r Grau	11,30	3,23	7,16
Preventiva	39,55	26,88	33,06
Art.10	0,00	0,54	0,28
Total	100,00	100,00	100,00

Pearson chi2(4) = 23,1510 Pr = 0,000

Taula 8. Delictes de condemna de les internes segons si aquestes tenen 1-2 expedients o més en el període 2021-2022 (en percentatge)

Delicte	Puntual	Acumulen	Total
Contra les persones	17,98	15,79	16,85
Drogues	26,40	18,42	22,28
Contra la propietat	43,82	53,68	48,91
Altres	11,80	12,11	11,96
Total	100,00	100,00	100,00

Pearson chi2(3) = 4,7252 Pr = 0,193

Taula 9. Nacionalitat (regions) de les internes segons si aquestes tenen 1-2 expedients o més en el període 2021-2022 (en percentatge)

Nacionalitat	Puntual	Acumulen	Total
Espanya	61,80	62,11	61,96
Europa occidental	2,25	2,11	2,17
Europa de l'est	6,18	4,74	5,43
Magrib (Marroc)	3,37	5,26	4,35
Amèrica Llatina	24,72	23,16	23,91
Altres	1,69	2,63	2,17
Total	100,00	100,00	100,00

Pearson chi2(5) = 1,5911 Pr = 0,902